תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על שמואל א

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על שמואל א

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-שמואל-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 12
פרק ג 23
פרק ד 29
פרק ה 35
פרק ו 37
פרק ז 43
פרק ח 46
פרק ט 52
פרק י 58
פרק יא 63
פרק יב 65
פרק יג 71
פרק יד 75
פרק טו 83
פרק טז 91
פרק יז 97
פרק יח 108
פרק יט 112
פרק כ 117
פרק כא 123
פרק כב 125
פרק כג 129
פרק כד 134
פרק כה 138
פרק כו 146
פרק כז 149
פרק כח 151
פרק כט 156
פרק ל 158
פרק לא 163

פרק א

פסוק א

השאלות

(א) **אם פירוש שתי רמות צופות זו לזו היה לו לומר צופות, ואם פירוש ממשפחת צופים ונביאים היה לו לומר בן איש אפרתי ממשפחת צופים לא הרמתים צופים**?:

ויהי איש אחד יש הבדל בין כשכתוב ויהי איש [כמו ויהי איש מהר אפרים (שופטים י"ז) ויהי איש לוי (שם)] ובין כשכתוב ויהי איש אחד, שמורה שהיה מיוחד לאיזה דבר גדול, וכמו שאמרו במדרש רבה (במדבר רבה פ"י) כל מקום שכתוב ויהי איש אחד, גדול היה, ויהי איש אחד מצרעה, היה מיוחד להולדת שמשון, ופה היה מיוחד להולדת שמואל, **מן הרמתים צופים**, צופים הוא שם משפחת צוף, שאבותיו של צוף זקנו של שמואל היו מהר אפרים ששם היו ערי הלוים לבני קהת (יהושע כ"א:מ"א) וצוף ובניו הלכו מהר אפרים ונתישבו בשני הרמות שהיו שני מקומות נקראים בשם רמה סמוכים זה לזה, ועל שמם קראו למקומות האלה **הרמתים צופים** רצה לומר הרמות ששם ישבו הצופים, וגם היו מבני לוי האלה אשר היו צופים במראות אלהים כדברי חכמינו זכרונם לברכה שעמדו מישראל מאתים צופים, ונכלל בזה שהאיש היה מן הרמתים ומן צופים, רצה לומר משפחת צוף, **ושמו אלקנה** וכו' **בן צוף**, כי נתיחסו עד צוף ראש המשפחה במקום ההוא, כי הראש שקודם צוף לא נודע במקומות ההם, כי צוף היה הראשון שנטע אהלו שמה, וקרא את צוף **אפרתי** יען בא מהר אפרים, ובד"ה (ו') מיחסו עד מקור מחצבתו מלוי:

פסוק ב

שם אחת חנה, במה שלא אמר שניהם בה"א הידוע שם האחת כמשפט הלשון מורה שנשא את חנה קודם והיתה תחלה אחת בנשואיה, ואחר כך נשא את פנינה עליה (וכמו שבארתי כלל זה בפירוש התורה בכמה מקומות) ויצדקו דברי רז"ל שכאשר ראתה חנה כי עקרה היא, יעצה אותו ויקח את פנינה עליה אולי תבנה ממנה, כמו שעשתה שרה עם הגר, **ויהי** רצה לומר ובכ"ז היה **לפנה ילדים** הגם שהיתה מאוחרת בנשואיה **ולחנה אין ילדים** גם אחר נשואי פנינה:

פסוק ג

השאלות

(ג) **למה לא אמר ששם היה עלי הכהן וזכר את בניו וגם מה מקומו פה**?:

ועלה האיש ההוא מעירו, ספר שמעיר הזאת לא עלה שום איש לשילה רק האיש ההוא היה עולה **מימים ימימה** עם כל בני ביתו, **להשתחות ולזבח** ולהלן (פ' כ"א וס"ב י"ט) אמר לזבוח לבדו כי תחלה היה עלייתו להשתחוות היינו להתפלל על חנה (כי היה דרכם להתפלל בהשתחויה) ועל זה אמר לזבח **לה' צבאות** שאל שם צבאות היו מתכוונים כשהיו מתפללים על הבנים כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות דף ל"א) אמרה חנה מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד:

ושם שני בני עלי הוא טעם למה רק הוא לבדו עלה מעירו לרגל, משיב כי העם היו נמנעים אז מעלות לרגל מפני בני עלי שהיו לשמצה בעיני העם, ובזה ספר גם בשבחו שאף על פי כן לא נמנע הוא מעלות מימים ימימה ונטל שכר כנגד כולם:

פסוק ד

ויהי היום רצה לומר כשבא היום שהוא יום המועד היה אלקנה זובח שלמים דבעינן זביחה בשעת שמחה, והיה נותן **לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות** דאין שמחה אלא בבשר, ואשה בעלה משמחה:

פסוק ה

השאלות

(ה-ח) **מה פירוש אפים, שלרד"ק שפירש מענין כעס למה תפש הכעס בלשון רבים ומדוע אמר שתי פעמים סגר ה' בעד רחמה, וה' סגר רחמה, וכפל הלשון וכעסתה, גם כעס, הרעימה, שכולו ענין כעס. ומדוע לא הכעיסה אותה פנינה ולא בכתה רק בעלותם לבית ה' לא בשאר ימים. ואם תמיד היה אלקנה אומר לה למה תבכי והיא לא השיבה לו מאומה למה ספר זאת?**:

ולחנה יתן מנה אחת אפים פי' הרד"ק בשם אביו, שרצה לומר שמנה זו היה נותן בעצב וחרון אף, שהראה את עצמו מתעצב ופניו זועפים על שאינו יכול לתת לה יותר, ונראה שרצה לומר מנה זו היתה מעוררת אפים, חרונות וכעסים הרבה, אם מצד אלקנה שהיה מתעצב בכפלים, א) על שה' **סגר רחמה**, ב) נוסף לזה שהיה מצטער בזה יען **את חנה אהב**:

פסוק ו

וכן היה כעס כפול מצד חנה, א) **וכעסתה צרתה** שצרתה עוררה את כעסה, ב) **גם כעס** מצד עצמה היה לה גם כן כעס **בעבור הרעמה** רצה לומר מצד שהיתה מרעמת תמיד ומתלוננת על **כי סגר ה' בעד רחמה** (ומלת הרעמה הוא מקור מההפעיל הרעם שלה), וכבר בארנו כי מדי בואם לבית ה' היה כוונתם להשתחוות ולהתפלל על שיפקוד ה'

את חנה, ולכן בעת בואם לבית ה' נזכרו בצרתם תמיד, שאחר התפלה נזכרה כי עדן לא נפקדה, וצרתה כוונה להכעיסה אז:

פסוק ז

וכן יעשה רצה לומר שבכל שנה ושנה בבואם לבית ה' היה כענין הזה שאלקנה היה עושה כמנהגו לתת לה מנה אחת אפים, וצרתה כמנהגה כי **כן תכעיסנה** וחנה כמנהגה **ותבכה ולא תאכל**:

פסוק ח

ויאמר לה, ספר שפעם אחד רצה אלקנה לנחמה, ויען ראה ממנה שלשה דברים, א) שבכתה, לכן אמר **למה תבכי**, ב) ולא תאכל, לזה אמר **ולמה לא תאכלי** ג) גם כעס לזה אמר **ולמה ירע לבבך**, אמר אליה הלא סיבת הרעם הזה הוא מצד התוחלת הממושכה שעל ידי שתקוי לבנים ולא באה תקותך לכן תזכרי בצערך, מה בכך, הלא גם אם תתיאשי מהוליד (כי גם הוא כבר נואש אז מזה) **הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים**, כי האשה אינה מצווה על פריה ורביה ואי דבעית חוטרא לידא ומרא לקבורה הלא אנכי טוב לעזר ולמגן:

פסוק ט

השאלות

(ט) **מדוע לא קמה עד הנה להתפלל רק זה עתה הפעם הראשון, ולמה אחרי אכלה ולא קודם האכילה**:

ותקם הנה עד עתה סמכה את עצמה על תפלת בעלה שהיה צדיק, ועתה שראתה שהוא מתיאש מן הרחמים התעוררה להתפלל בעצמה, ותקם **אחרי אכלה** כי היו רגילים להתפלל בעת הקרבת הזבחים בבקר ובמנחה ואז לא היה הכהן יושב על הכסא רק עובד עבודה ובפרט בשבתות ויו"ט שהיה עובד בעצמו כמ"ש בירושלמי (פ"ק דביצה ופ"ק דחגיגה) אבל עתה שקמה אחרי האוכל, ואז עלי כבר **ישב על הכסא** כי כל העם הלכו לביתם ולא הקריבו זבחים בעת ההיא, והיתה יכולה להתבודד בבית ה' לשפוך לפניו שיחה (ומלת אכלה הוא מקור בתוספת ה"א ואינה ה"א הנקבה כי אין בה מפיק וכן **שתה** הוא מקור כי היא לא אכלה):

פסוק י

והיא ואז התקבצו ארבעה דברים עוזרים אל שיהיה תפלתה לרצון, א) שהיא עצמה היתה מרת נפש וה' שומע תפלת נשברי לב, ב) **ותתפלל על ה'** שהתפללה בכוונה שלימה על ה' לבדו, ג) **ובכה תבכה** ושערי דמעה לא ננעלו לעולם:

פסוק יא

ד) **ותדר נדר** שקבלה על עצמה נדר שזה מועיל בעת צרה כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה **ותאמר** בקשה ג' דברים א) שיראה בעניה וצרתה, ועל זה אמר **אם ראה תראה בעני אמתך**, ב) שיזכור זכיותיה וצדקתה, ועל זה אמר **וזכרתני**, והזכירה הוא שיזכרנה עתה לתת לה בן, **ולא תשכח** הוא בל ישכחנה גם אחר זה שתלד עוד בנים ובנות ושיחיו, ויפה אמרו חכמינו זכרונם לברכה וזכרתני בזכרים ואל תשכח בנקבות, ג) **ונתתה לאמתך זרע אנשים**, שיהיה זרע חשוב לעמוד לשרת לפני ה' לא בעל מום וכדומה הבלתי ראוי לעמוד בהיכל מלך, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה זרע אנשים גבר בגוברין, זרע שמובלע בין אנשים לא ארוך ולא גוץ, ועוד כמה דרשות, אז מקבלת על עצמה בנדר **ונתתיו לה' כל ימי חייו** שהגם שכל הלוים היו מוכנים לשרת, יהיה בו שני הבדלים, א) שהלוים היו פונים לפעמים גם לעסקיהם והוא יהיה רק לה', ודבר אין לו עם עסקי העולם, ב) שהלוי לא עבד רק מבן חמש ועשרים שנה, והוא יהיה לה' כל ימי חייו, ג) **ומורה לא יעלה על ראשו**, אם כמאן דאמר שנדרתו בנזירות שהיא קדושה נוספת על קדושת הלוי, אם כמאן דאמר זו מורא בשר ודם, שיתמיד ביראת ה' כל היום עד לא יצוייר בלבו יראה מדבר זולתו, כמ"ש החסיד בושתי מיראת אלהי שאירא זולתו כי הירא מדבר גדול לא יפנה לבבו בעת ההוא ליראה קטנה:

פסוק יב

השאלות

(**יב-טז**) **מדוע חשבה עלי לשכורה מה בכך שהרבתה להתפלל, ומה בכך שקולה לא ישמע והלא כן דרך להתפלל בלחש כי ה' יודע תעלומות לב, ואם שהיה אז הדרך להתפלל בקול רם והיה התלונה ששנתה המנהג, מדוע המתין עד שהרבתה להתפלל הי"ל לאמר תיכף שתתפלל בקול והיא היה לה להשיב למה מתפללת בלחש, ומדוע כפלה דבריה שאחר שאמרה כי אשה קשת רוח אנכי וכו' חזרה לאמר אל תתן את אמתך לפני בת בליעל וכו' שהם דברי מותר**?:

והיה מבואר אצלי במק"א שיש בענין התפלה שתי מדרגות, יש המתפלל על ידי אמצעי, והוא שמבקש שתעשה בקשתו על ידי המלאכים ומליצים מזכירים זכיותיו ועל ידי הזכיות אשר בהם יצטדק, וכן יבקש העזר והתשועה גם כן על ידי אמצעי ויש המתפלל בלי אמצעי כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה אל תהי צווח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ויש שני הבדלים ביניהם בסידור תפלתם, א) המתפלל לה' בלי אמצעי אין צריך להאריך בתפלתו, כי אחר שאינו מבקש להצטדק על

ידי זכיותיו וטענותיו בדרך משפט רק בתורת חסד וחנינה, (וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה שצדיקים אף על פי שיש להם לתלות במעשים טובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם אין צריך להאריך ולהציע זכיותיו, לא כן השואל על ידי מליצים מספרים זכיותיו שבהם יברר כי ראוי שתעשה בקשתו על פי הדין, צריך לסדר טענותיו ולברר זכיותיו, וכמו שהוא במלכותא דארעא, השואל דבר מן המלך בעצמו ישאל דרך חסד, ולא ירבה בדברים רק יאמר בי אדוני עשה עמי חסד, לא כן המבקש באמצעות השרים היושבים על מדין צריך לברר זכיותיו שבם יצטדק כפי חקות המשפט, כי אין בידם לעשות חסד חנם, רק אמת ומשפט, ב) המתפלל אל ה' לבדו אין לו להשמיע קולו בתפלתו כי כל יצר מחשבות לב הוא מבין, והמשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, לא כן השואל על ידי אמצעים יכול להשמיע קולו, כי המלאכים אין יודעים מחשבות, והנה בימי עלי היו רגילים לשאול תפלתם על ידי אמצעיים, כי הדור ההוא לא היו ראויים לנסים ולהשגחה מיוחדת, ולכן היה דרכם להרבות בתפלה, וכן להתפלל בקול רם, וכאשר ראה את חנה שהרבתה להתפלל חשב שהיא גם כן מתפללת על דרך זה שאם לא כן לא היה לה להרבות בתפלה (ובאמת אמרו חכמינו זכרונם לברכה שחנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל) ולכן היה **שמר את פיה** רצה לומר היה רוצה לשמוע תפלתה, כי חשב שבהכרח תתפלל בקול רם, אחר שמתפללת על ידי אמצעיים, אבל לא כן היה רק:

פסוק יג

וחנה היא מדברת על לבה שזה לא יתכן עם מה שהרבתה להתפלל, כי הדבור בלחש מורה שמתפללת לה' לבדו בלי אמצעי, ובזה לא יתכן להרבות בדברים כנ"ל, ולכן **ויחשבה עלי לשכרה**:

פסוק יד

ויאמר כו' **עד מתי** כי מלבד שהשכור אסור להתפלל אסור לשהות במקדש בשכרות, ואם כן **הסירי את יינך** ואחר כך תבואי אל מקדשי אל:

פסוק טו

ותאמר לא אדוני באשר לא ידעה הסבה שבעבורה יחשבה לשכורה, השיבה לו, אם חושב כן מחמת שראה אותה מרבה בבכי ומרירות לב, זה היה יען **כי אשה קשת רוח אנכי**, ואם מפני שהתפללה בלחש, השיבה כי **ואשפך את נפשי לפני ה'** לבדו בלי אמצעי, ולכן לא הרימותי קולי ואקרא:

פסוק טז

אל רצה לומר ובכ"ז **אל תתן את אמתך לפני בת בליעל**, כי תשאל אחר שהתפללתי לה' לבדו בלי אמצעי למה הארכתי בתפלה, השיבה שזה היה מסבה אחרת, **כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה**, מה שדברתי עד הנה והעתרתי דברים יותר מהראוי להעומד לפני ה' לבדו היה מרוב שיחי וכעסי (ואל תתן פי' אל תעזב כמו לא נתתיך לנגוע אליה אל תעזבני ביד צרתי שהיא בת בליעל, רק תסמכני בתפלתך):

פסוק יז

ויען עלי אחר שראה שצדקו דבריה פייסה ואמר לה **לכי לשלום**, ולענין מה שהתפללת לה' לבדו בלי אמצעי, הנה מצד שהוא אלהי ישראל המשגיח עליהם בהשגחה פרטיית נפלאה (שזה גדר שם אלהי ישראל בכ"מ) הוא **יתן את שלתך אשר שאלת מעמו** לבדו בלא מלמד זכות מלאך ומליץ יושר:

פסוק יח

ותאמר תמצא שפחתך חן כי היו דבריו אצלה כעין הבטחה שימלא ה' בקשתה, **ותלך לדרכה** פי' חכמינו זכרונם לברכה שחזר להיות לה ארח כנשים ובזה ידעה כי נתרפאה, ולכן **ותאכל** (נגד שתחלה לא אכלה) ונגד למה תבכי ולמה ירע לבבך, ששני אלה יוכרו על הפנים (כמ"ש פני חמרמרו מני בכי, ופנים נזעמים), אמר שפניה הקודם לא היו לה עוד, וחכמינו זכרונם לברכה במליצתם אמרו, מלמד שהיו פניה כקוף ונתרפאו:

פסוק יט

וישכמו בבקר וישתחוו אם כדברי חכמינו זכרונם לברכה שהלן צריך להפטר שנית, ואם מצד שבטחו בדבר ה' ובאו להשתחוות על שנשמע תפלתם:

פסוק כ

ותקרא את שמו שמואל שיש בו שני מלות שאול מאל וזה שכתוב **כי מה' שאלתיו**, וכמ"ש שלא בקשה על ידי אמצעיים רק מה' לבדו:

פסוק כא

ויעל האיש גם עתה הגם שראו הנס שנעשה לאלקנה על ידי תפלתו במשכן ה' לא עלה איש מן העיר רק אלקנה ובני ביתו (כנ"ל ג'), **לזבח** ופה לא נזכר להשתחוות כמ"ש למעלה שעקר השתחוויה היה בעבור התפלה על חנה ולא הוצרך עתה לזה, (והשתחויה שהיה בעת ראיית פנים לא הוצרך להזכיר), **ואת נדרו** מה שנדר הוא ביחוד בעבור שנפקדה אשתו:

פסוק כב

וחנה לא עלתה הגם שהיה דרך היולדות לעלות בעצמן ולהביא קניהן, שכל הקרבנות היה המצוה שיביאם בעל הקרבן ליד הכהן כמבואר בתורת כהנים (עיין בפירושי לתורת כהנים על פסוק אל פתח אהל מועד יקריב (ויקרא א':ג')) בכ"ז לא עלתה, באשר חשבה שבכלל נדרה היא שבפעם הראשון שתביאהו ויראה פני ה' לא ימוש משם ולא ישוב עוד לביתו, ולכן אמרה **עד יגמל הנער והביאתיו**, והוא מטעם כי מעת אשר **ונראה את פני ה'** בפעם הראשון, **וישב שם עד עולם** ולא ישוב עוד לביתו:

פסוק כג

ויאמר לה הנה הנדר הזה עשתה היא בלא דעת בעלה, והיה לו רשות להפר אותו עתה ביום שמעו, בפרט בנדר כזה שלא היה לה כח על זה בלא בעלה, אבל הוא כשמוע עתה את נדרה הקים אותו, ואמר לה **עשי הטוב בעיניך**, רצה לומר שיהיה נתון לה' כל ימי חייו, ושבפעם הראשון שיבא שמה ישב עולם לפני אלהים, ומטעם זה **שבי עד גמלך אתו** כנזכר בפסוק הקודם **אך יקם ה' את דברו** רצה לומר כי לקמן בתפלת חנה יתבאר כי חנה השיגה בנבואה ששמואל יהיה שופט את ישראל ושהוא יושיע מיד שוסיהם וכל ענייניו אשר עברו עליו ובודאי גלתה זאת לבעלה, ולכן אמר אך יקם ה' את דברו, רצה לומר אני מסכים אל נדרך אך גם ה' יסכים אל נבואתך ויקיים הדבר אשר דבר לך:

פסוק כד

השאלות

(**כד-כח**) **מ"ש והנער נער אין לו טעם, ומהו וישחטו את הפר ויביאו את הנער וכו' ומה רצתה באריכות דבריה אל עלי בדברי מותר**?:

והנער נער שם נער נגזר מן פעל נָעַר, כמו (רד"ק) כי נעור ממעון קדשו (זכריה ב' י"ז) יקרא נער על שאז יתחילו כחותיו הטבעיים והמוסריים להתעורר ולנעור ולצאת מן הכח אל הפעל, ועל זה אמר שהנער הזה נער, כוונתו שנעורו אז כבר כחות שכלו ומדותיו והתחיל להשכיל הגם שהיה גמול מחלב (ומאד תסכים לזה קבלת חכמינו זכרונם לברכה (ברכות דף ל') שהורה אז הלכה בשחיטת הפר):

פסוק כה

וישחטו את הפר וקודם זריקת הדם **ויבאו את הנער אל עלי**, לרמז כמו שהביאו את הפר קרבן לה' כן יהיה הנער כליל לה' לעבוד ולשרת:

פסוק כו

ותאמר באשר חששה פן לא יאבה עלי לקבלו, ולישא טורח גדולו ואמונו עד יגדל, לכן בקשה **בי אדני** מלא שאלתי זאת וקח את הילד הזה, ושים עיניך עליו מכמה טעמים, א) כי הנער הזה נולד על ידי התפלה שהתפללתי בבית הזה ונתנה לו על זה ג' סימנים, א. **אני האשה הנצבת עמכה** שגם אתה נצבת לי אז ועזרתני בתפלתך, ב. מצד המקום, על זה אמר עמך **בזה** הזכירה הזויות שבו התפללה, ג. **להתפלל אל ה'**, שהיתה תפלה משונה מיתר תפלות הנהוגים בימים ההם כי היתה אל ה' לבדו בלא אמצעי (כנ"ל פסוק י"ב) ואם כן כיון שנולד באמצעות התפלה של הכהן ובמקום הנבחר ראוי לעמוד לפני הכהן בבית הזה, ב) שלידתו לא היה בענין טבעי רק על ידי נס גמור, כי לפעמים תפקד העקרה בענין קרוב אל הטבע, והוא שישתנה טבע מזגה עד שתהיה ראויה ללידה, לא כן אנכי, כי **אני האשה הנצבת**, רצה לומר אני היא בלא השתנות שלא נעשה בגופי שום שינוי כלל עד שיאמר שהוקבעה בי תכונה חדשה ומזג אחר, וזה אות כי בהשגחת ה' ועזוזו היה הדבר יען שהנולד מוכן להיות איש אלהים מן הבטן:

פסוק כז

ג) **אל הנער הזה**, רצה לומר ועוד ראיה שנולד בענין נסיי ובכח התפלה כי אני **התפללתי** אל הנער הזה, והוא שיהיה זכר ושיהיה זרע אנשים, גבר בגוברין וזרע שמובלע בין אנשים (כנ"ל י"א) עד שיהיה ראוי לעמוד בהיכל מלך, ואם היה זה מקרה איך התכונן הדבר שיולד כפי השאלה בכל פרטיה, ד) **ויתן ה' לי** שתיכף נתן ה' שאלתי ולא עבר זמן מן התפלה עד שנפקדתי שזה אות שהתפלה גרמה זאת, ה) שנתן לי **את שאלתי אשר שאלתי מעמו** בלא אמצעי רק בחסד עליון כנ"ל:

פסוק כח

ו) **וגם אנכי השאלתיהו לה'** (מלת השאלתיהו הוא הפעיל מענין שאלה ובקשה) רצה לומר ששאלתי ובקשתי עליו לבעבור התכלית שיהיה לה' ועל זה התנאי התפללתי, כי כן נדרה בעת התפלה, ז) ובל תאמר שאמתין עד יגדל ואז אתנהו לה', כי **כל הימים אשר היה** רצה לומר כל הימים שיהיה במציאות בחיים **הוא שאול לה'**, ומכל אלה הטעמים ראוי שתקבלו תיכף, וגם יש לפרש שר"ל שלא לבד בעתיד כי גם כל הימים אשר היה בעבר הוא שאול לה' כי הקדשתיו מלדה ומבטן ומהריון בשגם למ"ש שנזיר היה שמואל היה נזיר מבטן, ואם כן הרי הוא כבר ברשותך:

פרק ב

פסוק א

השאלות

(א) **כפי הגלוי אין כאן תפלה רק הלל ושבח שיר וזמרה והיה לו לאמר ותשר חנה, או ותדבר או ותהלל וכדומה, לא ותתפלל**?:

ותתפלל חנה בט' פסוקים הראשונים סדרה שבחו של מקום, ועקר תפלתה הוא הפסוק האחרון, וכמ"ש לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל. **עלץ** תחלה **עלץ לבי** בעת הובטחה מפי עלי אז שמח לבה ופניה לא היו לה עוד, ואח"ז **רמה קרני** בפועל בעת ראתה שנתעברה, ואח"ז **רחב פי על אויבי** בעת ילדה זרע אנשים, שצרתה קפצה פיה **כי שמחתי** רצה לומר ועקר שמחתי לא היה בהתשועה לבד רק בבחינת המושיע שהיה **בישועתך** בדרך נס ופלא שעל ידי ניכר השגחתך המופלאת כי אתה הושעת:

פסוק ב

אין קדוש כה', יען שהפילוסופים מכחישים ההשגחה הזאת הפרטיית ומתעצמים להוכיח שאין ה' משגיח על מעשי השפלים, מכמה טענות ולכן הקדימה להשיב על טענותיהם אשר היו כקשת רמיה ישובו לא על, א. טענו מצד קדושתו, כי גדר הקדושה הוא היותו נבדל מכל עניני הגשם ומכל מדות הנבראים, ואם כן איך אפשר שידע השנויים הנתלים, בגשם ובזמן ובמקום, על זה תשיב אמריה לה, הן אמת שה' הוא קדוש בתכלית הקדושה, אבל אין שום דימוי וערך לקדושת ה' עם הקדושה המצוירת אצלנו, שגדר הקדושה אצלנו הוא ההבדלה מכל דבר חומרי, ועניניו ומשיגיו, ויתחייב שכל שיקדש יותר ירחק יותר ויבדל מהענינים שהוא מתקדש מהם, לא כן הקדושה אצלו ית' אחר **שאין דבר בלתו** רצה לומר כי כל הנאצלים והנבראים והנעשים אין להם קיום רגע בלעדי רצונו ושפעו והשגחתו ודבקותו בהם, ואם יסור רצונו ושפעו מהם רגע ישובו אל האפס, והוא הממלא את כולם וסובב את כולם להחיותם ולקיימם ולתת להם מציאות וכולם בטלים במציאותם נגדו, והם רק נמצאים ע"י שהוא נמצא להחיותם ולהעמידם, אם כן זה גדר קדושתו שמובדל מכל זולתו במה שאין דבר בלתו, וזה שכתוב **אין קדוש כה' כי קדושתך הוא מה שאין בלתך** מה שהכל בטל במציאותך ואתה הוא הכל, ואם כן גדר הקדושה של כל קדוש הוא ההפרשה וההבדלה מזולתו, וגדר קדושתך הוא שהכל בך וממך הכל ואין בלתך כי זולתך הכל אפס, ובזה לא ישיגהו דבר ממשיגי הנבראים כי כולם בטלים במציאותו, ב. טענו על ההשגחה האישיית, שאחר שמשלמות האומן העושה כל כלי מעשה, שתהיה הכלי עשוי בתכלית התיקון ולא יצטרך האומן לשוב

אחר כך לשנותו ולתקנו שנית, שזה מורה שהיה חסרון במלאכתו, ואם כן ישאלו אחר שה' ברא העולם והטבע ויסד אותה על פי חוקים קבועים בלתי משתנים, איך יצויר שה' ישנה הטבע בכל עת לעשות אות או מופת, או להציל את המושגח מאתו הפך הטבע, שזה מורה חסרון בסדר הטבעי אשר גבל ובמעשהו אשר עשה? על זה תשיב **אין צור כאלהינו** שאינו דומה לשאר היוצרים, שאחר יוציא כלי למעשהו ידי היוצר מסולקים מן הפעולה והדבר מתקיים בעצמו, ולכן אם יצטרך לתקנו ולשנותו זה מורה על חסרון במלאכתו, לא כן צור היצורים שידיו בלתי מסולקות מן מעשהו רק עוסקות בה תמיד, כי גם קיום הטבע היא בריאה מתמדת, ואם יסלק ידיו רגע תופסק המציאות כולה, ולכן לפעמים יקיימהו על ידי חוקי הטבע הקבועים, ולפעמים על ידי חוקים אחרים בחיריים שהוא הנס, כי באמת גם הטבע הוא נס מתמיד והשגחה מתמדת:

פסוק ג

השאלות

(ג-י) **אמרה אל תרבו תדברו ולא פרשה מה הם מדברים וחושבת דברים שונים דבר והפוכו, קשת גבורים וכו', שבעים כו'. עד עקרה וכו', ה' ממית וכו', ויפלא שכמ"ש ה' ממית ומחיה משפיל וכו' היה לו לומר ה' יחת קשת גבורים ויאזר נכשלים חיל וכו' ליחס הכל אל ה', לא קשת גבורים חתים, שמשמע שנעשה מעצמו, ויפלא עוד שמ"ש ה' ממית ומחיה נכלל במ"ש ורבת בנים אומללה, ומ"ש ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם מקים מעפר דל, נכלל במ"ש שבעים בלחם נשכרו ובמ"ש נכשלים אזרו חיל, ומ"ש עליו בשמים ירעם לא נודע על מי רומזת במלת עליו שהוא כינוי ליחיד נסתר, ועל מי כוונה במ"ש יתן עוז למלכו וירם קרן משיחו ואז לא היה לא מלך ולא משוח בשמן**?:

אל תרבו תדברו לכן אל תרבו לדבר שה' הוא **גבוה גבוה** רצה לומר שהוא מרומם ומנושא מלהשגיח בשפלים, כענין רם על כל גוים ה', שמתוך שהיו מרוממים אותו משיתדמה בשום דבר אל מדת הנבראים, לכן הכחישו לאמר שאינו משגיח בשפלים ושא"ל רצון וידיעה ובא גבוהה בלשון נקבה, אל הענין של האלהות שהוא ענין גבוהה, נשא מעניני העולם המושג והמוחש. וכן על **יצא עתק מפיכם** שתטענו לאמר איך אפשר **כי אל דעות ה'**, שימצאו לו דעות שונות, כי יאמרו אחר שהדברים ההוים משתנים תמיד, ואם כן אם ידעם תמיד יתחייב כי תשתנה ידיעתו ושימצאו לו ידיעות רבות לפי רבות השנויים והתמורות בעולם השפל, וזה נמנע לדעת הפילוסופים, וכן איך אפשר כי **לו נתכנו עללות** שי"ל מדות ותכונות נפשיות (שגדר עלילה היא פעולה היוצאת מתכונה

נפשיית כמ"ש בכ"מ), ואומרים איך אפשר זה כי יצאו מאתו פעולות משונות הפכיות, וחושב שינוי, א) בענין הגבורה והחולשה, והוא,

פסוק ד

קשת גבורים (שם קשת הוא שם המין כמו עץ פרי, ויהי לי שור וחמור, רצה לומר קשתות) שקשתות הגבורים יחתו לחולשתם, ואלה שהיו **נכשלים** עד הנה **אזרו חיל**? (שינוי ב') בענין העושר והעוני:

פסוק ה

שבעים אלה שהיו שבעים ירדו מנכסיהם עד שישכרו בעבור פת לחם ואלה שהיו **רעבים** עד הנה **חדלו** מלהשכיר את עצמם? (שינוי ג') בענין הבנים, **עד עקרה**, רצה לומר איך אפשר שתתפשט ההשגחה עד כל הפרטים עד שישגיח גם על זה שהעקרה תלד שבעה רצה לומר בנים הרבה, כי דרך לתפוס מספר שבעה על מספר גדול, כמו ויספתי ליסרה אתכם שבע (ויקרא כ"ו:י"ח) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך (דברים כ"ח:ז') שזה שינוי פרטי בענין בריאות גוף איש אחד ומזגו? על זה תענה לאמר ועתה דעו וראו כי האמת הוא אשר כל אלה השינוים יוצאים מגזרת ההשגחה העליונה, וחושבת מלמטה למעלה, נגד מ"ש **עד עקרה ילדה שבעה** אומרת:

פסוק ו

ה' ממית בני הרבת בנים **ומחיה** בני העקרה, ומוסיפה כי גם **מוריד שאול ויעל** את המת בעצמו להחיותו שהיא תחיית המתים (ורצה לומר כי ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח שהם חיה תחיית המתים וגשמים כמ"ש בריש תענית, ויען חשב פה חיה וגשמים שהוא פרנסה חשב גם תחיית המתים):

פסוק ז

ה' ונגד מ"ש שבעים בלחם נשכרו וכו' אמרה ה' **מוריש** לזה **ומעשיר** לזה, ונגד קשת גבורים חתים וכו' אמרה **משפיל** את הגבורים המושלים בגבורתם **אף מרומם** את העניים החלשים:

פסוק ח

מקים מוסף לזה שמקים את הדל **מעפר**, ומוסף לזה כי גם את **האביון** שהוא גרוע מן הדל, **ירים** מן האשפה שהיא שפלה יותר מן העפר, ולא לבד שמקים אותו מנפילתו רק **מרים** בהרמה וגדולה **להושיב עם נדיבים**, ולא זאת לבד כי גם **כסא כבוד ינחלם**, כולל ב' דברים, א) שישיבם על כסא כבוד שהוא כס מלוכה, ב) שתהיה המלכות להם לנחלה לבאים אחריהם, **כי לה'** רצה לומר ואל תאמרו שיש בזה שינוי בהנהגתו, לא כן

הוא, כי **מצוקי ארץ** פי' היסוד שעליו הושתתה הארץ הם לה', היסוד שעליו ישען כל המציאות היא השגחת ה', שאם יסלק השגחתו רגע תשוב כל המציאות לתהו ובהו, ועל היסודות האלה השית ויסד **תבל** שהוא הישוב, כלו מכונן ומיוסד על השגחת ה', ואם כן השינוים האלה אינם באים מצדו רק מפאת המקבלים כי,

פסוק ט

רגלי חסידיו ישמר אחר שאין קיום לשום נמצא בעולם מעצמו רק על ידי השגחתו ושמירתו אותו, אם כן החסידים שהם משומרים מאת השגחתו יש להם קיום ולא ימעדו אשורם, **ורשעים** אשר אינם מושגחים מאתו **בחשך ידמו**, תדמה במליצה את ההשגחה לנר מאיר אשר ביד השומר, והצדיקים לא לבד כי הולכים לאור הנר שהוא אור התורה והמצוה, כי גם ה' ישמור רגלם מלכד, **והרשעים** שמתרחקים מן השומר ומן האור אשר בידו להאיר מחשכיהם ידמו מעצמם בחשכה אשר בה יתהלכו, (וכמו שבאר זאת במורה נבוכים ח"ג פנ"א, כי ההשגחה נמשכת אחר השכל עיין שם) ולא מאת ה' בא השינוי הזה רק מאת ההולכים לאורו או המתרחקים מאור ה' לשכון בערפל, ועל זה אמרה **כי לא בכח יגבר איש**, שאין לשום יש ונמצא כח עצמי אשר בו יגבר, כי כח כל איש ונמצא הוא מושפע בכל רגע מאת בעל היכלת ובעל הכחות כולם ועת יפסק השפע מעליו כמעט רגע יופסק כח האיש והיש ההוא מעצמו:

פסוק י

ה', עד עתה סדרה דברי שבח ותהלה בעניני השגחת ה', ובפסוק זה התפללה על הילד, וכמ"ש הרלב"ג שראתה ברוח קדשה כל אשר יעבור עליו והתפללה חמשה דברים, א) אתה **ה'**! מבקשת אני **יחתו מריביו** של שמואל, שהם הפלשתים, ב) **עליו** רצה לומר בעבורו **בשמים ירעם**, בעת נלחם בפלשתים, וכמ"ש (לקמן ז') וירעם ה' בקול גדול על פלשתים, ג) **ה'**! מבקשת אני, ששמואל **ידין אפסי ארץ** שיהיה שופט בכל ארץ ישראל, וכמ"ש ושפט את ישראל וסבב בית אל וכו' ד) **ויתן עז למלכו**, עת ימליך את שאול על ישראל יתן ה' עז להמלך להושיע את ישראל, ה) **וירם קרן משיחו** עת ימשח אחר כך את דוד בשמן המשחה ירים ה' קרנו, כמ"ש שם אצמיח קרן לדוד, הנה כללה בתפלתה רוב הדברים אשר קרו לשמואל, כמו שנתקיים באמת:

פסוק יא

וילך אלקנה אז הלך אלקנה משם, אביו ואמו עזבוהו לה', ותחת שהאב יורה ויחנך את בנו **היה** הנער **משרת את ה'**, ופי' שהוא **את פני עלי הכהן**, כי עלי נכנס תחת אביו

לחנכו וללמדו והוא עומד לפניו לשרתו וללמוד ממנו דרכי התורה והיראה, ובזה היה משרת את פני ה' ומסוגל להתהלך לפני האלהים:

פסוק יב

ובני מעתה מתחיל לספר כי **בני עלי** הגם שהיו בניו לא למדו דרכיו ולא השכילו לדעת את ה' רק היו **בני בליעל** פורקי עול שמים מעליהם כמו שיבאר:

פסוק יג

השאלות

(יג-טז) **מ"ש והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בפרור הם דברי מותר מה נ"מ באיזה כלי הכה, שעקר הוא שהכה ביורה שבשלו בו הבשר, ומ"ש תנה בשר לצלות מדוע לא לקחו גם זה בעצמם כמו שלקחו הבשר המבושל, והוא השיב קטר יקטירון וכו' וקח לך, שמורה שתחלה הקפידו שיתן להם:**

ומשפט חושב חטאתם שחטאו בענין זבחי ה' בין נגד העם בין נגד ה' תחלה חושב החמס נגד העם, א) **ומשפט הכהנים את העם**, הם יסדו להם משפט וחק הבלתי מגיע להם כי לא זכתה אותם התורה רק במתנות כהונה לבד, נמצא היה זה עול מצד התחלת החק שלא היה משפט ה' רק משפט הכהנים אשר חקקו חקקי און, ב) מצד עצם החק שהיה חמס גדול כי **כל איש זבח זבח ובא נער הכהן** וכו' **והמזלג שלש השנים בידו** שבשלש השנים לקח תמיד שלש חתיכות שזה כמות רב אשר יקפידו עליו ולא ניתן למחילה, ג) היה בזה זדון במה שלקחוהו על ידי נער הכהן, שבא בדרך אלמות על ידי העבדים המתפרצים ודרך בזיון, כי ראוי שהכהן ילך בעצמו לזכות משולחן גבוה אשי ה' ונחלתו לא על ידי משרתיו:

פסוק יד

ד) היה עול במה שלא השקיפו לשער היושר והראוי שראוי לקחת המנה לפי ערך הזבח והזובח והם השוו מדתם ולא חלקו לא בין הזבחים, שהכה **בכיור או בדוד** וכו' כי הכלי שבו נתבשל הזבח היה לפי הזבח ששור הגדול היו מבשלים בכיור גדול, והקטן היו מבשלים בדוד, וגדי הקטן היו מבשלים בפרור, ואין מן הראוי שיקחו מן הפרור שבו מתבשל הגדי חלק גדול כמו מן הכיור אשר שם השור הגדול, והם השוו מדתם בין בכיור ובין בדוד ובין בפרור לקחו ג' חתיכות גדולות העולות על שלשה שיני המזלג, ובל תאמר כי בפרור הקטן לא הורידו את המזלג עד אחריתו ועלו עליו חתיכות קטנות, על זה אמר **והכה** שתמיד היה מכה בכח בענין שעלו עליו חתיכות גדולות, ולא הקפידו בין נתחים קטנים לגדולים רק **כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו**, (ומלת בו על המזלג), ה) וכן

לא חלקו בין הזובחים שראוי שמן העני לא יקחו כמות רב כמו מן העשיר, וכן מי שבני ביתו מרובים יפחתו לקחת, והם לא חלקו רק **ככה יעשו לכל ישראל הבאים שם** בשוה, והרי זה חמס גדול במדה כוללת וגדושה ומלאה:

פסוק טו

ו) **גם** מה שמעל בקדשי שמים כי גם **בטרם יקטרון את החלב ובא נער הכהן ואמר** כו' **תנה בשר לצלות לכהן**, כי הבשר שלקחו אחר קיטור החלב היה בשר מבושל, והוא רצה לפעמים לקחת בשר חי כדי לצלותו ועל זה לא היה לו חק כי משפט הכהנים מאת העם היה לקחת בהמזלג מן הכיור והדוד לא נתחים חיים, ולכן אמר **תנה בשר** רצה לומר תנה אתה בעצמך כי בזה תרויח בשתים, א) שתתן כפי שתרצה שזה יהיה פחות ממה שיעלה המזלג, ב) **ולא יקח ממך בשר מבשל כי אם חי**, וטוב לך לתת בשר חי ממבושל שתצטרך לטרוח בטרחת בשולו ולתת בו מלח ותבלין:

פסוק טז

ויאמר והאיש אמר אליו שאינו רוצה בהרוחה זו אחר שעדיין לא הקטירו החלב אין ראוי להקדים חלק אדם לחלק גבוה, בשגם למה תמהר הלא **קטר יקטרון כיום החלב** הלא היום יקטירוהו ולא ילינוהו למחר ויהיה לך בשר היום לצלות **וקח לך כאשר תאוה נפשך** תוכל לקחת מבושל או חי וגם שתקח אתה חלקים כפי רצונך **ואמר** השיב שאינו רוצה להמתין רק **כי עתה תתן**, ואם לא תתן ברצון **לקחתי בחזקה** גם בלא חק ומשפט, ובזה הראה כי מוכנים הם לעשוק ולחמוס כאות נפשם:

פסוק יז

השאלות

(יז) **היה לו לומר כי נאצו את מנחת ה'**, **רצה לומר הנערים שזכר ולמה אמר האנשים**: **ותהי חטאת הנערים**, רצה לומר הגם שהיה בזה רק חטאת שוגג (שזה ההבדל בין חטא ובין עון) כי באמת היה מותר להם לקחת הבשר לצלותו לפני הקטרת החלבים, שאין איסור רק באכילה, והחטא היה רק בהלקיחה כי אין להם זכות רק אחר מתנת האשים וקודם להקטרה אין להם שום זכות כמ"ש חלקם נתתי להם מאשי ודרשו חכמינו זכרונם לברכה בתורת כהנים אין להם אלא לאחר מתנת האשים, וזאת שנית שהיה חטאת **הנערים** לא חטאת הכהנים כי הנערים שהם משרתיהם עשו זה מדעת עצמם, בכ"ז היתה **גדולה מאד את פני ה'**, **כי** על ידי זה **נאצו האנשים את מנחת ה'** שבזו העם על ידי זה את הקדשים והיה כבודם קל בעיניהם:

פסוק יח
השאלות

(יח) **למה הפסיק פה לספר ענין שמואל שלא במקומו, שזה היה ראוי לכתוב אחר תפלת חנה**?:

ושמואל נגד מ"ש שבני עלי היו בני בליעל ובזו קדשי ה', הגם שהיו בני עלי והיו כהנים, והיו גדולים בשנים, לעומת זה אמר ששמואל הגם שלא היה בן הכהן הגדול ולא כהן, בכ"ז היה **משרת את פני ה'** (ופה לא אמר את פני עלי כמ"ש למעלה (פי"א) כי כבר התחיל להכיר באלהות בעצמו) והגם שהיה **נער** רך בשנים בכ"ז היה **חגור אפוד בד** אשר לבשוהו משרתי ה' בעת עבודת הקדש, כי לפני ה' היה מתהלך בקדש:

פסוק יט
ומעיל ובכל שנה הביאה לו אמו מעיל שהיה עוטה על בגדיו כדרך הנזירים ועובדי ה' בקדושה:

פסוק כ
וברך ועל ידי זה **ברך עלי אותם**, אחר שראה כי שמואל מוכן לרוח ה' ואמר להם הגם שבן הזה אינו מיוחד לביתם רק לה', **יתן ה' לך זרע** אחר מיוחד לביתך, וכן נתקיים ברכת עלי:

פסוק כא
כי פקד ה' וכו' **ויגדל** ובזה היה שמואל דומה כאילו אינו בן אלקנה כלל, רק **ויגדל עם ה'**, היה שתול בבית ה' ושם צמח ויגדל בשנים ובחכמה:

פסוק כב
השאלות:

(כב) **הלא בזכרו תחלה חטא בני עלי לא זכר כלל חטא זה ששכבו את הנשים, רק כי נאצו את מנחת ה', וכן בתוכחת איש אלהים אל עלי לקמן לא זכר מזה דבר**:

ועלי ספר שעלי כבר זקן ושמע את אשר יעשון בניו לכל ישראל, שהוא החמס שעשו לקחת בשר בזרוע שזה היו עושים לכל ישראל (כנ"ל י"ד) וגם שמע **את אשר ישכבון** חכמינו זכרונם לברכה נחלקו בזה, י"א שחטאו כפשוטו, וי"א שלא חטאו, ולדעתו נראה שפעל ישכבון מוסב על ישראל, רצה לומר שישראל שכבו בפתח אהל מועד עם **הנשים הצובאות**, שמתוך שבזו קדשי שמים וגם השהו את קני הנשים מהקריבם, והיו צובאות, רצה לומר מתאספות צבא רב בפתח אהל מועד שלשם הביאו קניהם, ולא היה להם מלון

ושכבו אנשים ונשים לפני חצר המשכן ביחד ועל ידי כן הגיעו לפעמים לדבר עבירה, בפרט כי הכהנים לא השגיחו על העם לקדשם ולשמרם כראוי:

פסוק כג

השאלות

(**כג-כה**) **תחלה אמר אל תעשון שמורה שהאמין כי עשו כן בפועל, ואחר כך אמר כי לא טובה השמועה שמורה שלא האמין רק מוכיחם על שם רע שיצא עליהם, ומ"ש אם לה' יחטא איש מי יתפלל, ואם כמפרשים מלשון פלילה ומשפט מדוע לא ישפט ה' על חטא שחטאו נגדו, ואם מענין תפלה אין לו הבנה כלל:**

ויאמר להם הוכיחם משני צדדים, בצד הא' תפס שהקול אמת ושעשו כזאת, ועל זה אמר **למה תעשון** כדברים האלה, (ותפס בזה מלת כדברים עם כ"ף הדמיון כאומר אף אם לא הרעותם לעשות ככל ספור ההמון, בהכרח עשיתם **כדברים האלה** רצה לומר דברים דומים לאלה עד שמזה הגיע להגדיל אשמתכם לגדולתכם) **אשר אנכי** כוונתו ולא תוכלו להכחיש שהכל שקר כי הלא אנכי **שומע את דבריכם רעים מאת כל העם אלה**, ואם היה זה עלילת שקר אי אפשר שיסכימו כל העם בהגדתם ושלא ימצא ביניהם מי שילמד עליכם זכות:

פסוק כד

אל ומצד האחר גם אם הקול שקר הוכיחם על לא טובה השמועה, ורצה לומר גם אם הדבר שקר **אל בני** לא נאה זאת לכם אחר שאתם בני הלא על כל פנים **לא טובה השמועה**, כי יש בזה חילול השם, אם מצד עצם השמועה, אם מצד המגיד כי זאת **מעבירים** ומגידים **עם ה'**:

פסוק כה

השאלות

(**כה**) **הכי אפשר שבשביל שחפץ ה' להמיתם לא שמעו לקול אביהם כאילו ה' בטל בחירתם לבל ישובו בתשובה, וזה סותר ליסודי הדת שהבחירה חפשית תמיד:**

אם מוסב על מעבירים עם ה', ורצה לומר העם מעבירים את השמועה ומוסיפים בה תלונות ובוטים כמדקרות חרב ואומרים, איך יתכן זה אשר **אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים**, רצה לומר הלא עלי ובניו הם אלהים שופטים בארץ ויפללו על כל חטא אשר יחטא איש לרעהו, ועתה **אם לה' יחטא איש** מעתה **מי** יפלל וישפוט אותו, אחר שהשופטים עצמם בני עלי הם החוטאים לה' ומי יעשה משפטו ויריב ריבו והלא

הכהנים השופטים בארץ רמסו קדש קובעים אלהים, ואמר יתפלל בהתפעל כי הם צריכים לפלל א"ע כי הם החוטאים:
ולא ישמעו וכו' **כי חפץ ה' להמיתם** ואמרו חכמינו זכרונם לברכה שמ"ש כי חפץ ה' להמיתם (הגם שכתב החפץ אחפוץ מות הרשע) הוא אחר גזר דין, ורצה לומר שאחר גזר דין ימנע ממנו דרכי התשובה רצה לומר שלא יסייע לו בהערה אלהית להעיר לבבו ולהטותו אל הטוב, רק יניחו אל בחירתו לגמרי, שאם היה תוכחה זו (שבודאי נכלמו מדברי אביהם) קודם גזר דין היו מוצאים סיוע שמיימית להעיר לבבם אז לשמוע לקול אביהם הצדיק ולשוב מעון, אבל אחר שחפץ ה' להמיתם, כי היה דינם חרוץ (כמו שיבואר מפסוק כ"ז והלאה) לא העיר לבבם ע"ז:

פסוק כו

והנער אחר שהודיע (בפסוק י"ח) שדרכי שמואל היה הפך דרכי בני עלי בעבודת ה', יודיע פה, שכן היה הפך להם במה שהם היו שנואים ושמעם רע בעיני העם **ושמואל היה טוב עם ה' ואנשים** אהוב מכולם והיה **הולך וגדל** בזה ממדרגה למדרגה:

פסוק כז

השאלות

(**כז-כט**) **המפרשים לא מצאו עצה בתמיהה זו של הנגלה נגליתי, עד שהוכרחו לאמר עליה כי היא תמיהה המתקיימת, ומ"ש לבית פרעה בלתי מובן והיה לו לומר בבית פרעה, מ"ש אשר צויתי מעון קשה ההבנה, ומלת לעמי מיותר וגם דקדוקו קשה:**
ויבא איש אלהים אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בסדר עולם) שהיה אלקנה, כי אי אפשר שישולח פנחס לזה, בהיותו נוגע בדבר שנבא שתסב הכהונה מבית איתמר אל בית אלעזר:
הנגלה אומר בתמיהה וכי **נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים** או וכי נגליתי בעבור **בית פרעה**, רצה לומר כי גם במצרים היו נמצאים כהנים שהם כהני פרעה, והם לא היו לא כהני ישראל, ולא כהני ה', כוונתי כי הכהנים בני אהרן, הם שלוחי דידן ושלוחי דרחמנא, שהם שלוחי ישראל להיות אמצעים בינם לבין אלהיהם לעבוד עבודתם, והם שלוחי דרחמנא להיות משרתיו עושי רצונו, (וע"כ נסתפקו חכמינו זכרונם לברכה בנדרים איזה הוא העקר משניהם עי"ש) אבל הכהנים במצרים לא היו לא כהני עם ה' ולא כהני ה', רק כהני פרעה, ממונים מאתו, וקבלו את חקם מאת פרעה כמ"ש כי חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה, אבל אני עת נגליתי לבית

אביך להקריבו אל הכהונה לא היה זה במצרים להיות כהן לעם מצרים, רק בצאתם משם להיות כהן לעם ישראל, ולא לבעבור בית פרעה רק להיות כהן לאל עליון:

פסוק כח

ובחר מפרש לא נגליתי עליו במצרים בעבור עם מצרים, רק **ובחר אותו מכל שבטי ישראל** בזה הצד להיות שלוחא דידן לעבוד תחתם ובשליחותם, וכן לא נגליתי עליו בעבור בית פרעה רק בחרתי אותו **לי לכהן** להיות שלוחא דרחמנא, ומפרש מ"ש שבחר אותו לי לכהן היה לג' דברים, א) **לעלות על מזבחי** להקריב קרבנות ולעלות כמו להעלות מבנין הפעיל כמו לנחותם הדרך (שמות י"ד), ב) **להקטיר קטורת**, ג) **לשאת אפוד לפני**, ללבוש בגדי קדש שמורים שהוא משרת אלהיו, ונגד מ"ש שבחר אותו מכל שבטי ישראל אמר שבעבור זה **ואתנה לבית אביך את כל אשי בני ישראל** שבעבור היותו שלוחם ומלאך הברית העומד בין ה' ובינם, הרימותי שכרו מן האשים, אולם גם בזה אמר תנאי שלא נתן לו רק האשים רצה לומר דברים המעותדים לאש, כאילו מן הקרבן יש בו חלק הראוי לבעל הקרבן כמו בשר השלמים ואין לכהנים בו מאומה, ויש בו חלק הראוי לגבוה כמו בשר החטאת והאשם ושירי מנחות שהיה ראוי להעלות לאשים ולהיות נקטר עם החלבים והאימורין, וה' וויתר להם מחלקו שלא ינתנו לאשים רק הכהנים יאכלו אותם ואכילתם דומה בעיניו כאילו הקריבום על האש, כמ"ש חלקם נתתי אותה מאשי (ויקרא ו':י') וכן אמר זאת משחת אהרן ומשחת בניו מאשי ה' (שם ז') ואם כן מה ששמו להם חק לקחת במזלג מחלק הבעלים הוא חמס בידם:

פסוק כט

למה עתה יתוכח עמו נגד שני ענינים אלה, א) נגד מ"ש שהוא שלוחא דרחמנא שבחר אותו לו לכהן, ואם כן כל כבוד כהונתם נמשך רק ממה שהם כהני ה' מקריבים זבחי רצון לא מצד עצמם, וראוי אם כן שיהיה כל חפצם לכבד את הזבחים, אחר שכבודם הוא ענין מקרי וטפלי נמשך מן אשי ה' שהוא המכוון בעצם ואם כן **למה תבעטו בזבחי ובמנחתי אשר צויתי מעון** רצה לומר בחלק מן הזבח אשר צויתי שיהיה במעון הקדש שהוא החלק הקרב למזבח, למה תבזו אותו, במה שלקחו חלקם קודם לחלק ה' בטרם יקטירון את החלב, כאילו כבודם עקר וכבוד ה' טפל מה שהוא בהפך שאם ימעטו כבוד הזבח כ"ש שכבודם הנתלה בו כאין נחשב, ב) נגד הצד שהם שלוחי דידן שעל זה אמר ואתנה לבית אביך את כל אשי ישראל, שבארנו שרצה לומר שאין להם רק מן החלק השייך לאשים לא מן חלק הבעלים, אומר ולמה **תכבד את בניך ממני** לקחת יותר מן המגיע לחלק גבוה, ומפרש **להבריאכם** (פי' להשמין ולהבריא ולחזק את גופכם) **מראשית כל**

מנחת ישראל לעמי שאתם לוקחים בהמזלג חלק ראשיי מזבחי ישראל, מן החלק השייך לעמי רצה לומר מחלק הבעלים, שזה לא יחדתיו לאשים רק שייך לבעלים, ואיך תזכו בו אתם, אחר שכהנים רק משולחן גבוה זכו, ואיך תגדילו כבודכם על כבוד ה' כאילו מגיע לכם חלק מיוחד מלבד אשי ה':

פסוק ל

לכן הנה עד עתה **אמור אמרתי** וחשבתי בלבבי, יען שהוא **ביתך** שאתה ראש אלפי ישראל ויען שהוא **בית אביך** בית אהרן הכהן, לכן **יתהלכו לפני** יהיו צדיקים ההולכים לפני ה' תמיד (כמ"ש התהלך לפני והיה תמים) ומפני זה יתקיימו בגדולתם **עד עולם**, אולם **עתה** שלא היה כפי מחשבתי וסרו מעבודתי **חלילה לי** להיות בריתי אתם, **כי מכבדי אכבד** כי הכבוד של עובדי ה' אינו ענין מקרי רק השגחיי, שמצד שהם מכבדים אותי כן אכבד אותם וממילא כי **בוזי** אשר אסיר השגחתי מאתם ולא אכבדם **יקלו** מאליהם אחר שמנעתי את כבודי מאתם:

פסוק לא

השאלות

(**לא-לג**) **למה כפל מהיות זקן בביתך**, **ואמר שנית** (**פסוק ל"ב**) **ולא יהיה זקן בביתך**, **ושלישית** (**פסוק ל"ג**) **וכל מרבית ביתך ימותו אנשים**, **ומ"ש והבטת צר מעון נדחקו בפירושו**, **ומ"ש ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי**, **אינו קללה לפי הסברא**:

הנה ימים באים חרץ ענשו בג' דברים, א) שיוקח כבודו, ב) שידל מעשרו ופרנסתו, ג) קוצר ימי בניו על הא' אמר **וגדעתי את זרעך מהיות זקן בביתך** רצה לומר הזרוע שהיה לך במה שהיית זקן (פי' שופט ישראל,) אגדע כחך זה ולא יהיה מביתך שופט וזקן ונשיא ישראל, וכן פירשו חכמינו זכרונם לברכה בסנהדרין (דף י"ד), ב) על דלדול פרנסתו אומר **והבטת צר מעון** תביט תמיד ותראה שהמעון שהוא הביהמ"ק יהיה צר לפניך ממצוא בו חית ידך, וזה יהיה **בכל אשר ייטיב את ישראל** כוונתו שגם בעת שתתרבה הטובה על ישראל כמו שהיה בימי שלמה בכ"ז לא תרויח בטובתם, רק תביט צר ומצוק, ג) על קוצר חיי בניו אמר **ולא יהיה זקן בביתך כל הימים** זקן ממש:

פסוק לג

ואיש עתה פי' שלש הקללות האלה שנית כסדרן ובאר פרטיהם, א) נגד מ"ש וגדעתי את זרועך, באר בל יחשוב שלא יהיו בניו שופטים וזקני ישראל רק יהיה להם פרנסה ועסק אחר, לא כן, כי **ואיש לא אכרית לך מעם מזבחי**, שבכ"ז ישארו משרתי מזבח ויהיו שפלים ונבזים ב) נגד מ"ש והבטת צר מעון מבאר שישארו במזבח תמיד על האופן

לכלות את עיניך לראות גדולתו ביד אחרים שהם בני אליעזר והוא יהיה בעוני וחוסר כל, ג) נגד מ"ש ולא יהיה זקן בביתך באר שלא ימותו כשהם קטנים שאין הצער גדול כל כך רק **וכל מרבית ביתך ימותו אנשים** גדולים שהאבל רב והצער גדול:

פסוק לד

וזה עתה באר הזמן מתי יתקיימו שלש הגזירות הנזכרות אומר מ"ש ולא יהיה זקן בביתך יתקיים תיכף, וזה שכתוב **וזה לך האות אשר יבוא אל שני בניך** ומעת הזאת חלה קללה זו בזרעו:

פסוק לה

והקימתי עתה באר כי ב' קללות הראשונות יתקיימו בימי דוד, שאז נסתלק אביתר שהיה מבני איתמר מן הכהונה ונכנס צדוק תחתיו וזה שכתוב נגד וגדעתי את זרועך, **והקימותי לי כהן נאמן**, הוא צדוק הכהן שהיה נאמן לאלהיו, כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי (יחזקאל מ"ד:ט"ו), **כאשר בלבבי ובנפשי יעשה** מעשיו ועבודתו לא יהיו כפי הצווי החיצוני לבד, רק יהיו כפי הכוונה האלהית ומחשבותיו, שכוונת המצות הוא להרבות כבוד ה' ולהתקדש בקדושתו והיא נפש המצות ונשמתם הפנימית, כי המעשה לבדה היא גויה חומרית להנפש הזאת שהיא הכוונה המחשבית **ובניתי לו** וכמו שהוא יהיה נאמן לאלהיו כן אבנה לו **בית נאמן**, וזה יהיה בעת ימשח מלך ישראל בימי דוד וזה שכתוב **והתהלך לפני משיחי**:

פסוק לו

והיה ואז תתקיים גם הקללה השנית שאמר והבטת צר מעון, שכל הנותר מבית עלי **יבא להשתחוות** להכהן גדול בעד אגורת כסף ויבקש מאתו שיספחהו אל אחת המשמרות כדי שיהיה לו פת לחם לאכל, (ואגורת מענין גרה וכן תרגם יונתן למעת דכסף, והא' נוסף):

פרק ג

פסוק א

השאלות

(**א-ג**) **מ"ש והנער שמואל משרת וכו' כבר נאמר** (**ב' י"א ושם י"ח**), **שם אמר לפני ה' ופה אמר לפני עלי, ודבר ה' היה יקר וכו' לא נודע מה ענינו פה, מהו ויהי ביום ההוא באיזה יום, ומה צורך להודיע שעיני עלי החלו כהות, איך יתכן ששכב שמואל בהיכל ה' אשר אין זר נכנס שם ואף כי לשכב ולישן, ולאיזה צורך אמר ונר אלהים טרם יכבה**:

והנער שלשה פסוקים אלה הם כדמות הוצעה להודיע מדוע בחר ה' אז לנבאות את שמואל ולא את זולתו, ומדוע נגלה אליו דבר ה' בלילה ההוא, וספר בזה שש סבות, א) מצד זכות שמואל שהיה **משרת את ה'** מתמיד בעבודת הקדש, והיה **לפני עלי**, רצה לומר שהיה לפניו וקודם לו במדרגה אל הקדש פנימה (ולכן לא אמר פה כמ"ש למעלה (ב י"א) את פני עלי), ב) מצד מיעוט מציאות הנבואה, והנביאים בדור ההוא כי **דבר ה' היה יקר בימים ההם** מפני מיעוט מציאותו שזה מורה שלא היו אנשי הדור ההוא מוכנים אל שתחול עליהם רוח ה', ומוסיף **אין חזון נפרץ** כי השפע האלהית תחשוק בטבעה לרדת על המוכנים, כמ"ש (ישעיה מ"ד ג') כי אצק מים על צמא ונוזלים על יבשה אצק רוחי וכו' כמו שבארתי בפירושי שם, ובעת לא תמצא איש מוכן לקבל השפע הזאת, תדמה כנחל מלא על כל גדותיו אשר אין לו מקום להגיר מימיו, שאז עת ימצא פרץ קטן, יפרוץ נחל מעם גר בשטף כביר ובכח חזק וימלא כל אפיקיו סביב סביב וימלא בקעות ושדות, וכן אחר שאין חזון נפרץ, רצה לומר שהשפע מהמחזה האלהית לא מצאה פרץ לשטוף ולהגיר שפע מימי הקדש, עת מצאה פרץ קטן שהוא שמואל שהיה מוכן אל השפע אז באתהו פתאום בשפע רב עד נזלה גם סביביו כמ"ש (פסוק כ"א) ויוסף ה' להראה בשילה כי נגלה דבר ה' אל שמואל וכמ"ש שם:

פסוק ב

(סבה ג) **ויהי ביום ההוא** שבו ביום בא איש אלהים אל עלי, ורצה ה' לתכוף החזון הזה אל החזון הראשון להורות כי נכון הדבר מעם אלהים, כי כל גזרה והודעה שמימיית הנשנית מורה שהיא חרוצה ונחוצה ושישקוד ה' על דברו לעשותו, כמ"ש ועל השנות החלום פעמים וכו' (בראשית י"א מ"ב), (סבה ד) מצד עלי, שירד אז אחורנית בין במעלותיו הנפשיות שעל זה אמר **ועלי שכב במקומו**, רצה לומר שלא שכב בהיכל ה', היינו מתבודד בעיונו ומחשבותיו בעניני הקדש ההיכל והארון כמ"ש בשמואל ושמואל שוכב בהיכל ה' כמו שנבאר, רק שכב במקומו הגשמי ממש שכיבה של שינה, ועבודת הכהן היה לשמור את המקדש, (כמ"ש בשלשה מקומות הכהנים שומרים) וגם בלילה לא ישכב לבו במקום רק ישכיל לחשוב מחשבות בקדש, בין בתכונותיו הגופניות **שעיניו החלו להיות כהות** משיבה וזקנה ופתאום עבר עליהם החולשה עד **שלא יוכל לראות** לגמרי וכפי שירד עלי ושמשו היתה קרובה להשתקע אל המערב כן היה מוכרח כי כאור בקר יזרח שמשו של שמואל יפיץ קדים עלי ארץ וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנאמר ונר אלהים טרם יכבה וכו':

פסוק ג

ה) **ונר**, והנה מצא אז את שמואל מוכן אל שיתגלה עליו האור הגדול הזה, אם מצד הזמן שהיה בסוף הלילה **טרם יכבה** נר אלהים שהיה דולק מערב עד בוקר שקרוב אל היום אז הנפש נקיה מרעיונות היום, והמוח וכל כלי המחשבה הטהרו מן האדים אשר יאפיל זהרם בתחלת הלילה כנודע, ו) וגם היה מוכן מצד עצמו שאז **שמואל שכב בהיכל ה'** ואי אפשר לפרש ששכב בהיכל ממש כי אסור לשכב שם, וגם הלא מקום בן לוי היה מבחוץ, וחכמינו זכרונם לברכה פי' שמ"ש ושמואל שוכב הוא מאמר מוסגר, ושיעור הכתוב, ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב, (והאתנח שבמלת שוכב מורה כן, שהוא מופסק מן בהיכל) ובכ"ז כפי סדר המלות רצוף גם כן הכוונה הפשוטה ששכב בהיכל ה' ממש, ורצה לומר שכיבה מחשביית (כמו גם בלילה לא שכב לבו, על משכבי בלילות, (וכ"פ מהרי"א) רצה לומר רעיוניו היו שוכבים ומעיינים בהיכל ה' **אשר שם ארון אלהים**, מחשב בעניני ההיכל והארון ורוחניותם אשר ה' בם בקדש הפך מעלי שאמר עליו ששכב במקומו אשר הוא שם כנ"ל, ומסבת שש הכנות אלה בקע אור ה' ויאר אל שמואל:

פסוק ד

השאלות

(ד-ח) **למה השיב הנני בפעם הראשון ולא בשני, ולמה בפעם השני הוסיף עלי מלת בני, למה אומר ושמואל טרם ידע וכו' וטרם נגלה וכו', מדוע באתהו הנבואה בדרך זה שיטעה שעלי קורא אותו:**

ויקרא וכו' בתחלה שחשב שעלי קורא אליו השיב הנני כדי שידע עלי שאינו ישן, וגם:

פסוק ה

וירץ במרוצה לעשות דברו, ועלי חשב בראשונה שהיה זה מפעולת הדמיון שיפעל לפעמים על החוש להטעותו עד שידמה קול קורא באזניו לכן אמר שוב שכב:

פסוק ו

ויוסף וכו' בפעם הזה לא השיב הנני באשר כבר הודיע שהוא ער, וגם לא רץ כי נכלם בפעם הראשון, והנה בפעם הזה כבר נפל ספק מה בלב עלי לכן אמר **לא קראתי בני** הוסיף מלת בני דרך אהבה בל יתעצב, שזה מזיק אל הנבואה, ורצה לנסות אם יקראהו עוד הפעם:

פסוק ז

ושמואל בא להשיב מדוע לא הבין שמואל בשלש פעמים כי ה' קורא, שזה יען היה זה **טרם ידע את ה'** שלא היה לו ידיעה מבית רבו בעניני האלהות ובאיזה דרך יטיף חזיונו לנביאיו, וגם **טרם יגלה אליו דבר ה'** עד שידע זה מעצמו על ידי הנסיון, ולכן לא הבין זאת:

פסוק ח

ויבן עלי אז הבין בבירור שה' קורא אותו, כי התגברות הדמיון באיש הבריא לא יהיה רק על המעט, וכבר בארו החוקרים האחרונים שהנבואה תבוא לפעמים מושכלת, במה שיושפע ידיעה ברורה על שכל הנביא, ופעמים תבא מדומה, על ידי צורות שיראה הכח המדמה, ופעמים תבא מוחשת, על ידי קול שיגיע לאזן הנביא או צורות נוראות אשר יראום בעיניהם בפועל (ולא כהמו"נ בח"ב מספרו) ומזה המין האחרון היה הקריאה שקרא לשמואל, וכבר באר מהרי"א כי לכן באתהו הנבואה על זה האופן, כדי שיטעה וירוץ אל עלי וירגיש עלי בדבר ויכריחהו בבקר להגיד לו המראה, כי זולת זה היה שמואל מעלים הדבר ממנו, כמ"ש ושמואל ירא מהגיד את המראה אל עלי, ודעתי בזה שנבואה זו לא באה אל שמואל בתורת שליחות רק בתורת הודעה לבד, שאם היה בא אליו בתורת שליחות הלא היה מוכרח להגידה אל עלי, כי נביא הכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים, ולמה הוצרך עלי להשביעו עדי הגיד לו, רק האמת הוא שה' לא שלחו אליו, והטעם בזה, כי כל נביא שליח יהיה לאיזה צורך ותכלית, והוא שהעם או האיש שעליו ינבא ישים על לבו וישוב בתשובה ועל ידי זה תבוטל הגזירה, לא כן פה שהיה גזר דין שיש עמו שבועה כמ"ש לכן נשבעתי לבית עלי, שאין תשובה מועלת בו כלל לא היה צורך בשליחות, והיה רק הודעה לשמואל לבד והיה רשות בידו להגיד או שלא להגיד, וה' סבב הדבר ששמואל היה מוכרח להגיד לו על ידי שהשביעו:

פסוק ט

וישכב במקומו, רצה לומר במקום הרעיוני ששכב תחלה כמ"ש ושמואל שוכב בהיכל ה' כמש"פ למעלה כי היה מכין את עצמו עתה לנבואה, מה שאין כן בפסוק ה' אמר וילך וישכב:

פסוק י

ויבא ה' ו**ויתיצב** העמידה וההתיצבות הושאל מן בעלי גשם אל חול הרוח העליון על מקומו רצה לומר על הענין המתדמה עליו בצלמו, שהוא רוח הנביא אשר הוכן לזה שבא עליו גם כן ותנח עליהם הרוח, וכמו והנה ה' נצב עליו, ואמר במ"ר הצדיקים

אלהיהם מתקיים עליהם, כי יתדבק הכל בהחלק וינוח עליו חול מעלה ודבקות וכבר ידעת ההבדל בין עומד ובין נצב, שההתיצבות הוא בדבר שצריך להתחזק על שישאר במקום ההוא, ואחר שחומר האדם הוא מסך מבדיל בין האור הרוחני השופע על נפש הנביא, צריך חיזוק והתיצבות להשאר דבוק בו, וכבר בארנו במק"א הטעם שיקרא להנביאים שתי פעמים אברהם אברהם משה משה שמואל שמואל, שהוא לעורר שני חלקיו הרוחני והגשמי שיהיו מוכנים אל הדיבור ואין המקום פה להאריך, והנה שמואל לא אמר, דבר ה', כי היה עדיין מסתפק פן הוא קול אחר:

פסוק יא

הנה אנכי עשה דבר הוא מה שנתן לשבי עוזו ויסגר לחרב עמו ומיתת עלי ובניו: (**תצלינה** הפעיל משורש צלל, שישמע באזניו כקול צלצלי שמע):

פסוק יב

ביום ההוא אקים וכו' הוא מ"ש (למעלה ב' ל"ד) וזה לך האות אשר יבא אל שני בניך שנתן זאת אות אל קיום דבריו **החל** שבזה תתקיים קללה הא' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, **וכלה** ואחר כך יתקיימו שתי הקללות האחרות בימי דוד כנ"ל:

פסוק יג

השאלות:

(**יג-טו**) **מ"ש והגדתי לו מלבד שכפי הדקדוק היה לו לומר ואגיד לו בעתיד יפלא הלא לא צוה לשמואל להגיד, שאם לא כן למה לא הגיד לו שמואל עד שהשביעו עלי הלא נביא הכובש נבואתו חייב מיתה, גם צריך לבאר באמת מדוע היה בדעת שמואל להעלים נבואה זו והלא אסור לנביא להעלים נבואתו**:

והגדתי הגיד לו הטעם מדוע כופל נבואה זאת שנית אחר שבו ביום בא איש אלהים אל עלי ונבא זאת, אומר כי בעת נבא איש אלהים ביום היה עדיין גזר דין שאין עמו שבועה והיה לו עוד רפואה על ידי תשובה ומע"ט, לא כן עתה, אחר שכבר **הגדתי לו** על ידי הנביא שבא ביום **כי שפט אני את ביתו עד עולם בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו** (רצה לומר שהם מקללים להם לעצמם במה שכבודם נהפך לקלון והכל מקללים אותם בעבור מעשיהם) הנה הגדתי לו והתריתי בו כי בעון שידע שבניו מקללים אשפוט את ביתו עד עולם, כמו שנבא על זה איש האלהים בארך, ובכל זה **לא כהה בם** שהלא היה ראוי שתיכף ששמע דבר איש אלהים יכהה בם ויזעק עליהם בקול מר צורח והוא לא שת לבו לדברי הנביא:

פסוק יד
ולכן זה גרם שהוא עתה גזר דין שיש עמו שבועה, **לכן נשבעתי לבית עלי** שבזה אין להם תקנה כלל והשבועה היא **אם יתכפר עון בית עלי בזבח ומנחה עד עולם**, רצה לומר העון שהעוו בענין הזבחים ומנחות כמ"ש למה תבעטו בזבחי ובמנחתי, לא יתכפר להם עד עולם (מה שאין כן יתר חטאתם יתכפרו בתשובה כי עליהם לא התרה הנביא בו):

פסוק טו
וישכב הנה שמואל לא הגיד זאת לעלי לבא תיכף בלילה כי שכב **עד הבקר**, ולא בעת קומו כי הלך למשמרתו **ויפתח את דלתות בית ה'**, ובאר הטעם שלא הגיד לו כי **ושמואל ירא מהגיד את המראה** וכבר בארתי שלא היה בזה כובש נבואתו כי לא נשלח אל עלי, ולא היה רק מראה והודעה לא שליחות וז"ש מהגיד את המראה:

פסוק טז
ויקרא עלי הבין שהיה איזה חזיון על ביתו, באשר כבר בא אליו נביא באותו יום ולב יודע מרת נפשו:

פסוק יז
ויאמר א) שיגיד לו **מה הדבר**, ב) השביעו שיגיד לו כל הפרטים ואל יעלים דבר:

פסוק יח
ויגד הגיד לו כל הפרטים, והנה הגם ששמע שעקר הקצף עליו עתה היה על שלא שת לבו לדברי הנביא, בכ"ז השיב, **ה' הוא הטוב בעיניו יעשה** שחוץ מכוונתו הפשוטה כמצדיק דין שמים, אמר גם כן הלא יש הבדל בין גזר דין שאין עמו שבועה שירצה ה' שלא יתקיים הגזר רק יתבטל על ידי תשובה ואינו טוב בעיניו, לא כן גזר דין זה שיש עמו שבועה שהוא טוב בעיניו שיתקיים ולא יבטלהו בודאי יעשה ואין מזור ותעלה:

פסוק יט
ויגדל שמואל ספר במעלת נבואת שמואל ג' מדרגות, א) מצד עצמו שגדל **וה' היה עמו** שהיה רוה"ק שוכן עליו בתמידות **ולא הפיל מכל דבריו ארצה** שזה העד שהוא נביא אמת וכמ"ש (דברים י"ח כ"א) וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וכו' הדבר אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר וכו':

פסוק כ
ב) **וידע** רצה לומר שלא היה נביא לצורך עצמו לבד כרוב בני הנביאים שחל עליהם הרוח להשכילם ולהודיעם אמיתות באלהות ובהנהגה, כי היה נביא שליח לכל ישראל

עד שידעו **כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה'** שהוא נאמן ביתו ושליח מאתו אמצעי בין ה' ובינם:

פסוק כא

השאלות

מ"ש ויוסף ה' להראה, כי נגלה דבר ה' וכו' הוא כפל לשון:

ג) **ויסף** שהיה שפע נבואתו רבה כל כך עד שמרוב השפע שעברה עליו נאצלה גם על בני הנביאים הקטנים ממנו, כמ"ש ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם, רק שהיתה נבואתם קטנה ממנו במדרגה שאצלם היה רק מראה כברק המתראה וחוזר ומתעלם כמ"ש **ויסף ה' להראה בשלה**, מה שאין כן על שמואל נגלה בגילוי גמור ובדבר ה' השולח, ושיעור הכתוב שעל ידי שנגלה דבר ה' **אל שמואל בשלה** בשפע רב עבר השפע גם על תלמידיו ויסף ה' להראה בשילה:

פרק ד

פסוק א

השאלות

מ"ש ויהי דבר שמואל לכל ישראל לא באר מה דבר להם, ואם כמפרשים שצוה להם לצאת למלחמה כדי שינגפו לפני פלשתים יפלא מאד שאם כן היו מחזיקים אותו לנביא שקר, וזה אי אפשר:

ויהי אחר שספר (בסי' הקודם) ששמואל לא הפיל מכל דבריו ארצה מן הנבואות שנבא ליחידים, ספר פה, כי היה ונתקיים גם **דבר שמואל לכל ישראל** רצה לומר דבר הנבואה שנבא על כלל ישראל, כמ"ש (למעלה ג' י"א) הנני עושה דבר בישראל אשר כל שומעו תצלינה שתי אזניו, וזה נתקיים עתה כי **ויצא ישראל לקראת פלשתים** וכו':

פסוק ב

ויערכו מקום המערכה אינו מקום המחנה, רק מקום ממוצע בין שתי המחנות אשר יגבילו הלוחמים ביניהם ללחום שם ושם ערכו פלשתים לקראת ישראל, **ותטש המלחמה** שנתפשטה בשדה המערכה **וינגף ישראל** ונפל ממנו בשדה המערכה **כארבעת אלפים איש**, ובכ"ז לא היה מפלה לגמרי, כי לא נסו איש לאהליו רק שבו אל המחנה וזה שכתוב:

פסוק ג
השאלות

שאל מהרי"א מדוע לקחו עתה את הארון מה שלא עשו כן בשום פעם, מה היה הקצף שבעבורו נתן לשבי עוזו ונשבה ארון הקדש:

ויבא העם אל המחנה ע"ד להלחם שנית **ויאמרו זקני ישראל** מהרי"א נתן כמה טעמים למה נלקח ארון האלהים ויתן לשבי עוזו, ולדעתי כולם מבוארים בכתובים, (טעם א) בהיות ישראל אז רעים וחטאים עובדי עבודה זרה ופסל מיכה היה ביניהם כמ"ש (שופטים י"ח ל"א) שהתמיד כל ימי היות בית האלהים בשילה, ולקמן (ז' ג') אמר להם שמואל הסירו את אלהי הנכר ובכ"ז חשבו את עצמם לצדיקים עד ששאלו **למה נגפנו ה'** וזה העלה חמת ה' בם כמ"ש הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב' ל"ה), ב) נמשך מהקודם, שעל ידי שנדמו כחולה אנוש הבלתי מרגיש מכאוב כלל וחשבו שהם צדיקים ולא חשבו להיטיב מעשיהם ולבקש תשועה מה' רק אמרו **נקחה אלינו משלה את ארון ברית ה' ויבא בקרבנו וישענו מכף איבינו**, חשבו באשר בהכרח יציל את ארון עוזו וישמרהו מיד פלשתים ועל ידי זה ינצלו וישמרו גם הם, וזה מחשבת דופי, כי ברית הארון אינו תכלית לעצמו רק בעבור ישמרו את הכתוב בו:

פסוק ד
ג) חטאו במה שהוציאו את הארון מקדש הקדשים בלא רשות גבוה ולא שאלו לא לשמואל ולא לאורים ותומים אם יעשו זאת, וזה שכתוב **וישלח העם שלה** ששלחו העם מעצמם בלא דעת נביא, **וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרבים**, שמקום הארון הוא תחת הכרובים לא על שדה המערכה והם הניעוהו ממקומו ואת פי ה' לא שאלו (וכבר בארנו בפירוש התורה ודברנו בזה אם היה הארון שבו הלוחות או של שברי לוחות ואין פה מקומו), ד) נשבה הארון בחטא בני עלי כמו שהתנבא על זה שמואל, הנני עושה דבר בישראל וכו', וזה שכתוב **ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים** וכו', שעליהם היה מדת הדין מתוחה והיה עם הארון שמשם בא הדבור עליהם כי ימותו שניהם ביום אחד והגיע העת להתקיים דבר שמואל ועם מיתתם נשבה הארון אשר נשאוהו:

פסוק ה
ויהי, כאשר בא הארון אל המחנה הריעו תרועת נצחון באשר חשבו כי כמו שנצח את האויבים בעת נכנסו לארץ וצרו על יריחו כן ינצח גם עתה וגם בזה חטאו כמו שהעיר הרי"א כי במלחמת יריחו צוה ה' בל יריעו ובל ישמיעו את קולם עד עת נפילת החומה

שהוא עת הנצחון, אבל קודם לכן לא יריעו רק ישאו עיניהם אל ה' לבקש תשועתו מני צר והם לא כן עשו:

פסוק ו

וישמעו ספר כי הגם ששני המחנות היו רחוקים זה מזה שמעו **פלשתים את קול התרועה** למרחוק, ובאשר חקרו על סבת התרועה נודע להם כי בא הארון אל המחנה:

פסוק ז

ויראו וכו' **כי אמרו** שעם הארון **בא אלהים השוכן עליו אל המחנה** והוא ילחם בם **ויאמרו אוי לנו** רצה לומר שנתנו שתי סבות ליראתם, א) שהגם שעד עתה היו הם הנוצחים תמיד את ישראל, הלא **לא היתה כזאת אתמול שלשום** שעד עתה לחמנו עם אנשים ועתה עם אל מושיעם:

פסוק ח

ב) **אוי לנו** רצה לומר ולא לבד שאין תקוה שאנחנו ננצח עוד יש פחד כי נאבד בידו כי **מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה אלה הם** רצה לומר הלא גבורתו נודעת מכבר מימי קדם, ואי אפשר לאמר שהוא כח מוגבל רק על דבר אחד (למשל להכות בדבר, או במים, לא לנצח במלחמה) שהלא הכה **בכל** מיני **מכה**, וכן אי אפשר לאמר שמושל רק בארץ מיוחדת, (רק בארץ מצרים לא בפלשתים) שהלא הכה **את מצרים** וגם **במדבר** הרי מושל על הישוב ועל המדבר שהם מקומות שונים:

פסוק ט

השאלות:

אחרי התיראו מאלהים המכים את מצרים איך אמרו התחזקו והיו לאנשים וכי ילחם איש עם אלהים ויוכל, ומהו הכפל והיו לאנשים והייתם לאנשים:

התחזקו הנה ממ"ש האלהים האלה, אלה הם האלהים בלשון רבים, מבואר כי חשבו שאלהי יעקב אינו הסבה הראשונה (שידוע שהאומות הקדמונים כולם החליטו שמן הנמנע בכלל שהסבה הראשונה יהיה לו איזה קשר עם שוכני בתי חומר) רק חשבו שהוא קיבוץ כחות נשגבים רבים, עצומים יותר מכח אלהיהם אשר הם עובדים אותם, והיו חושבים כי לפעמים יתעצמו אדירי עמים, או אנשים רפאים להלחם עם בני אלים ולנצחם, כידוע בשירי היונים והבליהם, ולכן אמרו **התחזקו והיו לאנשים פלשתים** כאומר אל תהיו בהמות אשר לא יתגברו על בני אלים לעולם, רק היו אנשים שהם בכח אנושותם יתגברו לפעמים על האלים וכחות הנשגבות (ע"ד כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל) וגם אם לא תנצחו אתם למו על כל פנים התחזקו **פן תעבדו לעברים**

כאשר עבדו לכם תרויחו בל ינצחו הם לכם עד שתהיו אתם עבדים למו ומוסיף לאמר שאף אם לא תוכלו גם לזאת, ובני אלים ינצחו אתכם על כל פנים **והייתם לאנשים ונלחמתם** רצה לומר אינו דומה המנוצח במלחמה, שעל כל פנים היה לאיש ולחם כדרך אנשים, ממי שימסר אל אויבו ולא ילחם שזה יצא מכלל אנשים ודומה כבהמה שינהיגוה שולל בלי דעת ובמה שנלחמתם תראו שאתם אנשים ולא בהמות:

פסוק י

וילחמו פלשתים וינגף ישראל, ועתה לא שבו אל המחנה כמו בפעם הראשון ששבו אחור בסדר כי עתה **נסו** ונתפזרו בלי סדר, ועל ידי זה היתה **המכה גדולה מאד**:

פסוק יא

ואחר כך נלקח גם **ארון אלהים** כו' **ומתו חפני ופינחס** נושאיו, ובזה נתקיים נבואת שמואל כמ"ש ויהי דבר שמואל לכל ישראל:

פסוק יב

וירץ הגם שרבים מבני שילה היו שם ונסו, הנה הם בנוסם התפזרו בכל פנה, התחבאו במערות וצחיחים, ורק **איש** אחד רץ ובא ביום ההוא מן המערכה בדרך ישר **לשילה** לבשר הדבר כי ראה הכל בעיניו **ומדיו קרעים** על שבר בת עמו:

פסוק יג

השאלות:

(יג-יז) **מ"ש ויבא שילה, ויבא והנה עלי, והאיש בא להגיד, כפל לשון - למה הקדים שעלי יושב יד דרך מצפה, ואחרי זה הקדים כי עלי עיניו קמה ולא יכול לראות, ולמה קראו בפי"ב בשם מבשר, ולמה לא הלך האיש תיכף אל עלי שהיה הכהן ואליו ראוי שיגיד ראשונה מה שקרה לבניו ולארון, ואם לא רצה לבשר בשורה למה לא נשמר מזה אחר כך ויגד לו פתאום עד שסבב מיתתו**:

ויבוא והנה עלי מקדים דברו בל יפלא בעינינו א) מדוע לא בא המבשר אל עלי בראשונה בשהוא נשיא עמו וראוי להגיד לו ראשונה?, ב) איך לא נשמר מהגיד אל הזקן פתאום מיתת בניו ולקיחת הארון שזה גרם מיתתו ומוציא דבר הוא כסיל, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (פ"ק דפסחים ג') ע"ז מספר כי **עלי** היה אז **ישב על הכסא יד דרך מצפה**, רצה לומר שלא היה בעיר רק בשער העיר מהעבר השני הקרוב אל הדרך ושם היה יושב מצפה על מבשר שיבא מהמערכה להגיד לו מה נעשה עם הארון **כי היה לבו חרד על ארון האלהים והאיש בא להגיד בעיר** האיש המבשר אחר שנס מהמלחמה סבב דרכו

ובא מהעבר השני ועל ידי זה היה ראשית הגדתו בעיר, שהם ראוהו תחלה ועל ידי זה **ותזעק כל העיר**:

פסוק יד

וישמע וכיון ששמע **עלי את קול הצעקה** ושאל על סבתו קראו להאיש שיבא להגיד לעלי כי לא רצה שום איש להגיד בשורה רעה כזאת להזקן, ובהיות שהאיש נקרא במהירות אל עלי אחר שכבר היתה צעקה ברחובות חשב שכבר ידע עלי כלל הדברים ואינו דורש מאתו רק לדעת פרטי הדברים, וגם שעל ידי המהירות לא הגיד בישוב הדעת, והגיד לו הכל פתאום, וזה שכתוב **והאיש מהר ויבא** ועל ידי זה **ויגד לעלי** את הכל פתאום:

פסוק טו

ועלי וכו' **ועיניו קמה** שאם היה יכול לראות והיה רואה את האיש ואדמה על ראשו וכל העיר קרועי בגדים לא היה מתפעל כל כך מקול השמועה הפתאומית כי היה נודע לו לאט לאט (ועיניו קמה יחיד על רבים, ויש לפרש וראות עיניו קמה):

פסוק טז

אנכי הבא הודיע לו, א) שבא **מן המערכה** וראה הכל בעיניו, ב) שבל יחשב שעברו על זה איזה ימים שאפשר ששכח איזה דבר כי **היום** נס מן המערכה (וחכמינו זכרונם לברכה לישב הכפל פה דרשו שהיה שאול, ושבא מן המערכה שילה ועל זה אמר אנכי הבא מן המערכה, ושם שמע שנשבה הארון וחזר בו ביום אל המערכה וחטף הלוחות ונס עמהם בו ביום שנית לשילה ועל זה אמר מן המערכה נסתי היום):

פסוק יז

ויען המבשר ויאמר יש הבדל בין מגיד ובין מבשר, שמבשר הוא תמיד לטוב שמגיד דבר שחברו שמח בו ורוצה לשמעו ופה שבא על דבר רע הוא בדבר שצריך להגידו והוא המוכן להגיד כי יודע הדבר בבירור או שראה בעיניו, וכוונתו שאחר שחשב שכבר הוגד הדבר לעלי, ולא קראוהו רק מצד היותו מבשר: ויודע הכל בבירור, ולכן לא נשמר ברוחו והגיד כל מה שנתהוה כסדר, תחלה **נס ישראל** ואחר כך **מגפה גדולה היתה בעם** ואחר כך **מתו חפני ופינחס** ואחר כך נלקח **ארון אלהים** ובאמת אצל עלי היה הכל שמועה פתאומית ולכן:

פסוק יח

ויהי כהזכירו את ארון האלהים שהוא היותר יקר בעיניו **ויפל** וכו' נתן ג' טעמים על שנשבר מפרקתו בנפילה זאת, א) שנפל **מעל הכסא** שהוא מקום גבוה, ב) שנפילתו היתה **אחרנית**, ג) שנפל **בעד יד השער** שהיה על מרומי קרת ולכן **ותשבר מפרקתו**

וימת תיכף עתה נותן ג' טעמים על שמת תיכף, א) **כי זקן האיש** בשנים, ב) **וכבד** בגוף, ג) אפסו כחותיו מרוב עבודה **ששפט את ישראל ארבעים שנה**:

פסוק יט

השאלות

(**יט-כב**) **מדוע סדר אל הלקח ארון אלהים ואל מות חמיה ואישה וכן בפסוק כ"א, ובפסוק י"ז סדר תחלה מיתת חפני ופנחס, ואחר כך לקיחת הארון שהיה אחר כך כנ"ל, מ"ש ותקרא לנער וכו' אל הלקח, ותאמר גלה כבוד וכו', הוא כפל מבואר אין לו הבנה כלל, ותחלה הזכירה מה שנלקח הארון ומת חמיה ואישה וסיימה רק בלקיחת ארון האלהים לבד שזה צריך טעם ודעת**:

וכלתו ספר איך ספו תמו כל בית עלי ביום ההוא כלתו היתה קרובה ללדת **ותשמע** כו' **אל הלקח ארון** כי העם הקדימו החשוב בעיניהם שהוא הארון ואחריו מות עלי ואחריו מות אישה, **כי נהפכו עליה צירי**ה פי' מהרי"א, שאחר יציאת הולד נהפכו לאחור, ונעדרו הצירים והמכאובים ולא זבו ממנה המותרות הדמיות כי בהעדר הכח והפסק המכאובים לא יצאו עוד וזה היה סבת מיתתה, ומלת ללת פי' בחסרון ד' ללדת, והרד"ק מפרשו מענין יללה, והרלב"ג מפרשו משורש נלה כמו כנלותך לבגוד שהוא מענין כליון והשלמה שנשלמו ימי הריונה:

פסוק כא

ותקרא לנער אי כבוד רצה לומר איה הכבוד, אין כבוד ישראל עוד, ובארה דבריה כי **גלה כבוד מישראל אל הלקח** וכו' כוונתה כי יש שני תורות תורה שבכתב ומשכנה בארון, ותורה שבעל פה משכנה בלבות חכמי ישראל אשר קבלו ממשה רועה נאמן, ואם יעדר אחד מהם ישלימהו השני, רצה לומר אם היה נלקח הארון לבד ועלי ובניו היו בחיים, היה אפשר להחזיר התורה על ידם, כמ"ש ר' מאיר אלמלא דאשתכח תורה מישראל הוה מהדרנא ליה מפלפולי, אבל עתה גלה הכבוד בהחלט באשר נלקח הארון וגם מת חמיה ואישה:

פסוק כב

ותאמר אחר כך הוסיפו לאמר שאין לחלק זה בשני שמות, כי כמו שהארון, הוא ארון אלהים השומר לדברות האלהיים אשר היו חרותים על הלוחות אבנים, כן עלי ובניו מקבלי תורה שבעל פה, המה ארונות קדושים נוצרים את לוחות הברית החרות על לוח לב שהם חוקי תורה שבעל פה הכתובים על לב החכמים כמ"ש ועל לבם אכתבנה, ותורתך בתוך מעי, עד שעל אבדן שניהם, יצדק לאמר **כי נלקח ארון אלהים**, ויהיה

ארון שם המין רצה לומר ארונות האלהיים כולמו הארון לתורת הכתב והארונות לתורה שבעל פה ובזה עוררה אבל גדול על בעלה ואישה להשוותם עם ארון הברית וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה כמה טפשאי בבלאי דקיימי מקמי אורייתא ולא קיימי מקמי גברא רבא וכו':

פרק ה

פסוק א

השאלות

(**א-ב**) **מ"ש ופלשתים לקחו את ארון האלהים, ויקחו פלשתים את ארון האלהים, הוא כפל**:

פסוק ב

ויקחו משם לקחוהו ויביאו אותו אל בית דגון בחשבם כי דגון אלהיהם נצח לאלהי ישראל, ובמדרש ר' יוחנן אמר כבדוהו, אמרו זה אלוה וזה אלוה יבא אלוה וישרה אצל אלוה, רשב"ל אמר כך יהיה שכרו? (רצה לומר ומדוע נענשו) אלא אמרו זה נוצח וזה נצוח יבא נצוח ויתעבד לנוצח:

פסוק ג

השאלות

(**ג-ד**) **כפל הכינוי עם הפעול, נופל לפניו לפני ארון ה' הוא זרות בלשון**:

נפל לפניו רצה לומר כי שניהם עמדו לצד שכנגד הפתח זה אצל זה, ואם היה נופל על פי מקרה, אז אם היה נופל על פניו היה נופל אל צד הפתח לא אל לפני הארון שעמד בצדו, ואם היה נופל לפני הארון היה מוכרח שיפול על צדו לא לפניו, אבל הוא **נפל לפניו**, היינו על פניו לא על צדו וגם **לפני ארון ה'** אל צד הארון לא אל צד הפתח, ובזה ראו שלא נפל בעצמו רק על פי נס, ובכ"ז בפעם הראשון לא שתו לב **וישבו אותו למקומו**, (גם זה מורה כמו שפרשתי שנסע ממקומו אל מקום אחר ולכן הוצרכו להשיב אותו למקומו שאם כפי' המפרשים שנפל כדרכו היה ל"ל ויקימוהו):

פסוק ד

והנה דגון ביום המחרת היה נס כפול, א) ששכב על פניו ואל צד הארון כמו ביום הראשון, ב) **שראש דגון ושתי כפות ידיו** היו **כרתות אל המפתן** לא אל צד הארון ובזה ראו שתחלה נפל על המפתן ושם נכרתו איבריו ואחר כך הוסב גולמו אל לפני הארון, והיה זה לבל יטעו שהיה מלחמה בינו ובין הארון ועל ידי שהארון נצח אותו כרת ראשו

וידיו כדרך הנוצח ולכן ראשו וידיו נכרתו אל המפתן לא אל צד הארון שזה מורה שתחלה נכרת מעצמו וכאילו אחר שנכרת מעצמו כרע ונפל לפני הארון:

פסוק ה

על כן כי חשבו שעל המפתן היה האלהים המנצח ושם כרע לפניו ונהגו כבוד במקום ההוא:

פסוק ו

ותכבד אחר שלא שתו לב למכת אלהיהם הוכו בגופם:

פסוק ח

גת יסב הסרנים תלו הדבר במקרה, ועל כן אמרו שיסוב לגת לראות אם ישלח מטהו גם שמה, ולא שלחוהו לעיר קרובה לאשדוד רק לגת שהיה רחוק כמ"ש **יסב** (כמ"ש ויסב אלהים את העם) כי חשבו שהוא חולי מתדבק טבעי ולא יתפשט למקום רחוק:

פסוק ט

השאלות

(**ט-יב**) **למה הוסיף מכה אחרי הסבו אותו דוקא, ומדוע לא אמר בקוצר ויך את אנשי העיר בעפולים, ולמה שלחוהו הגתים בעצמם ולא אספו סרני פלשתים, והעקרונים חזרו ואספו סרני פלשתים, ולמה האריך בפסוק י"א י"ב במכת העקרונים**:

ויהי אחרי הסבו אתו רצה לומר יען שהסבו אותו בערה בם אש ה' יותר, והוסיף מכתו בג' דברים, א) שהיה מהומה גדולה מאד שהיא הפחד והאימה שנפלה עליהם, ב) **ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול**, שזה לא היה תחלה, ג) **וישתרו להם** כו' שהיו העפולים סתורים תוך מעיהם ובזה היתה מכתם פנימית ואנושה יותר:

פסוק י

וישלחו לכן לא אספו את הסרנים בזאת הפעם רק שלחוהו מעצמם, אחר שכבר יעצו הסרנים לשלחו ממקום המכה אל מקום אחר, אבל העקרונים שבא הארון לשם זעקו זעקה גדולה, כי עד עתה היה רק מכה וחולי ועתה היתה **מהומת מות** ולכן זעקו **הסבו** וכו' **להמיתני** וכו'

פסוק יא

ויאמרו שלחו כו' **וישב למקומו** לא כמו עד עתה שנשלח ממקום למקום, ובארו כי שם הגדיל חמה אפו, א) **כי היתה מהומת מות בכל העיר** שיד האלהים כבדה שם שחולים רבים מתו תיכף:

פסוק יב

ב) **והאנשים** שגם מה שהיה בגת היה פה שאלה **שלא מתו הכו בעפלים**, ובזה היו כולם מוכים **ותעל שועת העיר** שצעקו לישועה כי היתה צרתם רבה מאד:

פרק ו

פסוק א

ויהי ספר כי ארכו הימים עד ז' חדשים ולא סרו המכות מהם ומזה ראו שאינו מקרה, כי המקרה לא יתמיד:

פסוק ב

השאלות

(**ב-ט**) **אחר שכבר אמרו השרים במה נשלחנו למקומו, אם כן איך אמרו הכהנים בלשון ספק אם משלחים?, מ"ש כי השב תשיבו לו אשם, אינו מדוקדק שהיה לו לומר תביאו לו אשם לא לשון השבה שלא יצדק רק על המשיב דבר שלקח?, ומ"ש ונודע לכם למה לא תסור ידו מכם קשה ההבנה, שהלא גם עתה ידעו שהוא בסבת הארון, ולמה הוצרכו לומר אל תשלחו אותו ריקם, וכבר אמרו השרים במה נשלחנו כי לא רצו לשלחו ריקם?, ואחר שאמרו תחלה אז תרפאו בלשון ודאי איך חזרו לומר אולי יקל את ידו בלשון ספק? ולמה אמרו ולמה תכבדו את לבבכם הלא הם הסכימו לשלחו וגם הסדר מהופך שראוי שיוכיחום תחלה על הכבדת לבבם ואחר כך ילמדום שלא ישלחוהו ריקם ולמה המשילו ענינם לענין פרעה, עוד יפלא שאם שרי פלשתים רצו לשלוח הארון ושאלו לכהניהם אופן שלוחם אותם מה ראו אם כן הכהנים לעשות נסיון בהעגלה החדשה, ויקשה גם כן שתחלה היו הכהנים מאמתים שבא המכה בסבת הארון כמ"ש אז תרפאו ואחר כך היו מסופקים, וכמו שהעיר מהרי"א בכל זה ובמ"ש מספר סרני פלשתים וכו' ועשיתם צלמי עפוליכם וכו' יש יותר וכפל לשון שהיה לו לומר בקיצור ועשיתם חמשה עפולי זהב וכו' מספר סרני פלשתים ונתתם לאלהי ישראל כבוד:**

ויקראו כו' **לאמר מה נעשה** וכו', הם שאלו שתי שאלות, א) **מה נעשה לארון ה'** רצה לומר אם ישלחוהו למקומו או יעכבוהו אצלם, ב) אם יחליטו כי מצטרכים להשיבו למקומו שאלו **הודיענו במה נשלחנו למקומו**, רצה לומר אם ישלחוהו בעגלה או ישאוהו בכתף, אם יחלו פניו במנחה או ישלחוהו ריקם, ועל כן קראו **לכהנים ולקוסמים**, כי פשר השאלה הא' ידעו הקוסמים שהם היודעים דברים הנעלמים טבעיים וסגוליים ואלהיים והם ידעו בלטיהם אם המכה השגחיית או על פי מקרה ואם תלך מאתם על ידי שישיבו

את הארון או לא, ופשר השאלה השניה ידעו הכהנים, הם יודעים איך יתנהגו עם דברים המקודשים ואיך יכבדו אותם ואיך ירצו פני האלהים במנחה:

פסוק ג

ויאמרו הנה הם הקדימו תשובת השאלה השניה, כי על השאלה הראשונה והוא אם ישלחוהו לא ידעו עדיין להשיב כי גם הם היו מסופקים בדבר אם היתה המכה בסבת הארון או לא, כמ"ש (בפסוק ט') וראיתם אם דרך גבולו יעלה וכו' ואם לא וידענו כי לא ידו נגעה בנו וכו' והיה דעתם לעשות על זה בחינה על ידי הפרות העלות, ורק על השאלה השניה ידעו תשובה ברורה ולכן הקדימו תשובת השאלה השניה (בשגם כי צריך להכין את האשם תחלה טרם יעשו את הבחינה בעגלה באשר יצטרכו להניח הארגז וכלי הזהב אשר השיבו לו אשם בצדו), וזה שכתוב **אם משלחים את ארון אלהי ישראל** רצה לומר אנחנו לא נדע עדיין אם יפול דבר הבחינה כי יצטרך לשלחו, רק זאת ידענו שבאם אחר הבחינה יתברר כי צריך לשלחו, אז **אל תשלחו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם אז תרפאו** כי אם יתברר שבאה המכה בסבת הארון ובעבור הבוז והקלון שעשיתם לו, שהולכתם אותו שבי לפני צר, אז אם תשלחוהו בלא אשם הגם כי בזה תרויחו כי יניח ידו מהכותכם עוד בעתיד, בכל זה לא יתרצה אליכם על העבר ולא ירפוא לכם לגהה מכם מזור לרפאות המוכים מכבר על מרים, אבל אם תשיבו לו אשם לרצותו על החטא העבר ירפאו גם המוכים והחולים, וגם אם לא יספיק האשם להשיב חרון אפו על כל פנים **ונודע לכם למה לא תסור ידו מכם** רצה לומר שאז בהכרח יודיעכם על ידי נביאיכם וקוסמיכם (אשר עתה בחרונו יבהלמו והעלים מאתם על מה עשה ככה לארץ הזאת) מה הסבה שלא תסור ידו ובזה נוכל להודע מה לעשות עוד להשיב אפו וחמתו:

פסוק ד

ויאמרו לעומת שתפסו בלשונם כי השב תשיבו לו אשם, שלשון השבה לא יצדק רק אם משיב הדבר בעצמו שבו אשם (כמ"ש והשיב את אשמו בראשו, שמשיב המעות שגזל, כי על הבאת מנחה וזבח היה צריך לומר תביאו אשם) שאלו מה האשם אשר נשיב איך יצויר השבת האשם והחטא בעצמו, ולא יתכן לאמר שנשיב אשם רק שנביא אשם. **ויאמרו** בארו להם כי אחר שהיתה המכה בצורת טחורים ועכברים בהכרח יש להמכה איזה יחס עם החטא, כי החטא והעון הוא עצמו יתלבש בצורת המשחית להעניש את החוטא כנודע, ובהכרח כי האשם שלכם היה בצורה זאת ובאיכות זה כאילו בצורה זאת חטאתם נגד כבודו, ואם תשיבו הצורה הזאת המשחתת אל הקדושה, ובה תכבדוהו תחת אשר בה מריתם בזה תשיבו לו את האשם אל הקדושה, ובארו שני ענינים, א) הכמות של

האשם שיהיה מספרו **חמשה וחמשה**, ב) האיכות שיהיו **עפלי זהב ועכברי זהב**, ופי' תחלה טעם מספר חמשה, **כי מגפה אחת לכלם ולסרניכם** רצה לומר במספר זה תורו כי הסרנים השוו עם כל העם במכה אחת, לכן יהיה המספר חמשה נגד חמשת הסרנים, ויהיה כפול חמשה טחורים שהם גדולים נגד הסרנים, וחמשה עכברים שהם קטנים נגד העמים שתחת ממשלתם, שכל עם יביא עכבר אחד, (ולמ"ש המפרשים שהעכברים היו משחיתים את יבול הארץ היה צורת הטחורים נגד המכה ששלטה בפרי אדמתם):

פסוק ה

ועשיתם עתה באר טעם האיכות למה יהיו בצורת טחורים ועכברים וזה שכתוב **ועשיתם צלמי עפליכם** (שהטחורים היה המכה בגופם) **וצלמי עכבריכם המשחיתים את הארץ** (כי העכברים היו משחיתים את הארץ ותבואתה) טעם הצורות האלה היא כי בזה **ונתתם לאלהי ישראל כבוד** כי הטבעיים יאמרו כי יש סכנה להמוכה, אם יראה הצורה שנישוך או הוכה ממנה, כמו הנשוך מכלב שוטה ומנחש, שיסתכן אם יראה צורת כלב או נחש, וזה יהיה במכה ורפואה טבעיית, אבל במכה ורפואה השגחיית יהיה בהפך, שמשה תלה נחש הנחושת על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי, וכן המה במה שיעשו צלמי המשחיתים אותם בזה יתנו כבוד לאלהי ישראל כי יודו בפועל כי ה' המוחץ והמרפא בדרך נס ובזה **אולי יקל את ידו מעליכם** במכת הטחורים, **ומעל ארצכם** במכת העכברים:

פסוק ו

ולמה אחר שבארו השאלה השניה במה ישלחוהו למקומו, חזרו להשיב על השאלה הא' שהוא אם ישלחוהו, והנה שאלה זו יש לה שני צדדים, א) י"ל שמודים בדבר כי ה' הכה בם בסבת הארון ובכ"ז דעתם שלא לשלחו בחשבם כי המחלה אשר חלה ה' בם יש לה התדמות עם החליים הטבעיים שי"ל מדה וקצב בזמן, ויחשבו שאחר שכבר ארכה החולי ימים רבים לא תמשך עוד ותסור ידו מהם, על זה אמר **ולמה תכבדו את לבבכם** הלא גם מצרים ופרעה חשבו כן והכבידו את לבם כי חשבו שילאה מהכותם, והוא התעולל בם מכה אחר מכה וגם הוצרכו לשלח את בני ישראל:

פסוק ז

ועתה אולם על הצד השני ששאלתכם אם לשלוח את הארון הוא מצד כי אתם מסופקים על הדבר בעצמו אם באו המכות בהשגחה בסבת הארון או מקרה המה, על זה תעשו בחינה לברר הדבר, א) **קחו ועשו עגלה חדשה** צוו שהעגלה תהיה חדשה, אם מטעם כבוד שדבר שנשתמש בו הדיוט אין ראוי שישתמש בו גבוה (רמב"ם הלכות

בית הבחירה פ"א הלכה כ') אם מצד שהעגלה החדשה קשה יותר להנהיגה, ב) **שתי פרות עלות** פי' מיניקות שאין דרכם למשוך משאות, ג) **אשר לא עלה עליהם על** ולא למדו להנהיג את הכבודה (וגם מטעם כבוד כנ"ל), ד) **ואסרתם** וכו' **והשיבתם בניהם מאחריהם** שאז מדרך הטבע שתשובנה אחרי בניהם וכ"ש שלא יעבורו מפה אל ארץ אחרת:

פסוק ח

ולקחתם ואז יתנו עליו הארון והאשם ויראו אם ילך מעצמו אם לא, והנה אף שילכו מעצמם עדיין אין בחינה זו מספקת עד:

פסוק ט

השאלות

מ"ש מקרה הוא היה לנו משמע שהארון היה מקרה, והיה לו לומר מקרה היו לנו, רצה לומר המכות:

וראיתם אם תראו **שיעלה** מעצמו בדרך גבולו **לבית שמש** ידעו כי הכל היה השגחיי כי רצה שישוב ארון עוזו אל מנוחתו, ולכן הנהיג ברוחו גם העגלה ומושכיה אל אשר יהיה שם הרוח ללכת **ואם לא וידענו** וכו', רצה לומר כי הגם שלא נוכל להכחיש זאת כי באו המכות לרגלי הארון שהלא בכל מקום בואו החל הנגף תיכף במקום ההוא, בכל זה יש לנו ספק אחר והוא אם באו המכות בסבת הארון או אם בא הארון בסבת המכות רצה לומר אם מה שקצף ה' עלינו היה רק בשביל שניתן לשבי עוזו באופן שהארון היה הסבה העצמיית שבעבורו באה עלינו הצרה הזאת, או בהפך שה' קצף עלינו מאז בסבה אחרת נעלמת, ולמען ישפוך עלינו כמים עברתו סבב שנקח אלינו את ארון ה' שמסגולתו ליגוף את כל הנוגע בו, באופן שהמכה היא הסבה העצמיית שסבבה שילקח הארון אלינו להכות בנו, וביאת הארון הוא מקרה וזה שכתוב **וידענו כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא היה לנו**, רצה לומר שבא במקרה על ידי קצף ה' שרצה לענוש אותנו בסבת חטא קדום נעלם:

פסוק יב

השאלות

למה כפל לשונו וישרנה בדרך במסלה אחת הלכו, ולא סרו וכו' שכל זה ענינו אחד:

וישרנה ספר שהיו בזה כמה פלאים א) וישרנה, כי המקום שעמדו שם הפרות היה אצל הבית רחוק מן הדרך, והיו יכולים לפנות במהלכתם אל צד הבתים או השדות והם הישירו מהלכם אל הדרך, ב) **על דרך בית שמש** כי אחר שהגיעו אל הדרך היה להם

ברירה ללכת לפנים או לאחור אל צד פלשתים והם בחרו ללכת אל צד בית שמש למזרח, ג) **במסלה אחת הלכו** כי על הדרך יש בו כמה מסלות כבושות להולכי רגל ודרך הבהמה ללכת פעם בצד זה ופעם בצד זה והם הלכו במסלה אחת, ד) **הלך וגעו** מרוב השמחה וחכמינו זכרונם לברכה אמרו על זה שאמרו שירה כי הדבר הפלאיי המעיד על השגחת ה' הוא השיר העולה מבריותיו שעל ידו יוכרו עלילותיו ונפלאותיו, ה) **ולא סרו ימין ושמאל** כי הדרך מתעקם לפעמים במקום סלעים ורכסים והם לא סרו בעקמימות רק הלכו בקו הישר שגדרו הקו היותר קצר בין שתי נקודות מונחות, ו) **וסרני פלשתים הלכים אחריהם** כי לא היה זה פלא אם היו הולכים לפניהם שדרך הבהמה להמשך אחרי בעליה לא כן בשהלכו אחריהם וזה התמיד **עד גבול בית שמש**:

פסוק יג

השאלות

אם שמחו למה קצף ה' עליהם:

ובית שמש ספר כי בית שמש היו עוסקים אז בקציר חטים והיה ראוי שיצאו לקראת הארון ולקבלו ולנהלו בכבוד וגיל, והם בנשאם עיניהם **ויראו את הארון וישמחו לראות** רצה לומר לא שמחו כראוי בשמחה של מצוה להניח מלאכתם ולהביאו אל חדר הורתו, רק השמחה היה לראות כשמח על דבר חדש מפליא עיני רואים וזה הוצעה אל הקצף שקצף ה' עליהם כמו שיתבאר:

פסוק יד

והעגלה ולכן לא עמדו הפרות גם עתה והיה עוד נס, א) שעתה סרו מן הדרך אל השדה, ב) שעמדו בשדה **יהושע בית השמשי** ובאר הטעם כי **שם** היתה **אבן גדולה** שהיתה מוכנת בהשגחה שיונח הארון עליה **ויבקעו** שרי פלשתים בקעו עצי העגלה **והעלו** (רצה לומר שצוו להעלות) **את הפרות** (כי כ"ז ודאי לא עשו אנשי בית שמש מעצמם בלי דעת הסרנים שהיו העגלה והפרות שלהם):

פסוק טו

והלוים הם עסקו בהורדתו **ואנשי בית שמש** הם זבחו זבחים אחרים ביום ההוא חוץ מן הפרות שצוו הסרנים להקריב:

פסוק טז

השאלות

מה יודיענו ששבו עקרון:

וחמשה גם זה היה פלא שהסרנים (הגם שנתעכבו שם עד שראו כל המעשה מהקרבת הפרות והזבחים בכ"ז) **שבו עקרון ביום ההוא** באופן שביום אחד הלכו וחזרו מהלך הגדול הזה, עם מה ששהו בבית שמש:

פסוק יז

ואלה טחורי הזהב הטחורים שהביאו הסרנים היו חמשה כמספר סרני פלשתים כנ"ל אבל העכברים שבאו בעבור העם (הגם שלפי צווי הכהנים היה די גם כן בחמשה כנ"ל בכ"ז) הוסיפו והביאו

פסוק יח

עכברי הזהב מספר כל ערי פלשתים שהעם התנדבו בעצמם וכל עיר התנדבה עכבר אחד ולא לבד **עיר מבצר** כי גם **עד כפר הפרזי** שגם הכפרים הפרזים הביאו **עד אבל הגדולה** ששם גבול ארץ ישראל (ונקרא אבל ע"ש האבילות):

פסוק יט

השאלות

מדוע הכה באנשי בית שמש, וגם רחוק שהיה בעיר בית שמש חמשים אלף איש, ומהו הכפל ויך באנשי בית שמש ויך בעם:

ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' (ראיה שאחריו ב' מורה על השגתה והפלאה בדבר וההשכלה במהותו, כמו וירא בסבלותם ובא לרוב על ענינים הגיונים, ואל אראה ברעתי, וראה בטוב ירושלים, ורצה לומר שהביטו בו יותר מן הראוי ממיעוט היראה והכבוד) ספר כי הכה בין **באנשי בית שמש** על **שראו בארון ה'** דרך בזיון, וכן **ויך בעם** ביתר העם שהתקבצו לשם מן הסביבות ומפרש באנשי בית שמש הכה **שבעים איש** ובכל העם הכה **חמשים אלף איש**, (וחכמינו זכרונם לברכה פי' שהכה שבעים איש ששקולים כחמשים אלף נראה שכלל הקיבוץ שם היה חמשים אלף איש ומתו מהם שבעים איש, ושעורו ויך שבעים איש מחמשים אלף איש, (כי מ' היחס נופל פעמים הרבה כמו אלחנן דוד בית לחם, (ש"ב כ"ג כ"ד) וכדומה, וחסר מ' היחס להורות שכולם נצטערו על מיתת אחיהם ונדמה להם כאילו נגועו כולם):

פסוק כ

ויאמרו כו' **מי יוכל לעמד** רצה לומר נסתפקו אם סבת הנגף היה בעבור רוב קדושת הארון שצריך שהנגשים אליו יהיו קדושים והם לא התקדשו כראוי ועל זה אמר **מי יוכל לעמד לפני ה' האלהים הקדוש הזה**, או אם סבת הנגף היה בעבור המקום שאינו

חפץ לשכון במקום הזה רק במקום אחר המוכן להשראת השכינה ועל זה אמר **ואל מי יעלה מעלינו**:

פסוק כא

וישלחו מלאכים אל יושבי קרית יערים הנה בית שמש הזאת היתה ביהודה כי היא היושבת על הגבול הקרוב לעקרון (לא כן בית שמש אשר לישששכר) וכן קרית יערים היא ליהודה בגבול שבין יהודה לבנימין, לכן שלחו לשם להיותו קרוב אליהם ומחלק שבטם, ולבל יתיראו לקבעו קרוב לארץ פלשתים פן יקחוהו מאתם שנית הודיעום לאמר **השבו פלשתים את ארון ה'**, רצה לומר השיבוה מעצמם כי נפל פחדו עליהם ואין להתירא כי יגעו בו שנית ולכן **רדו העלו אותו אליכם**:

פרק ז

פסוק א

ויבאו יצאו כולם לכבודו **אל בית אבינדב בגבעה** פי' הרד"ק מפני שהיה עוד איש ששמו אבינדב לכן באר שזה היה יהונדב שדר בגבעה, וגם י"ל כי ליהונדב היו לו שני בתים בשני מקומות לכן באר שהארון הובא אל הבית שהיה גבעה, **קדשו** הזמינו, ומבואר אצלי כי גדר הקדושה המורה הזמנה, הוא המופרש מכל עסקיו אל דבר מיוחד:

פסוק ב

השאלות

בפירוש הכתוב הזה נבוכו המפרשים מאד:

ויהי מיום באר ששבת הארון בבית אבינדב התחיל מיום **שבת הארון בקרית יערים** והתמיד לשבת במקום ההוא הגם **שרבו הימים** עד **שהיו עשרים שנה** (שהם י"א של שמואל ושתי שנים של שאול ושבעה שנים שמלך דוד בחברון) רצה לומר הגם שעברו עתים שונים ומנהיגים מתחלפים בכ"ז לא זז ממקומו, וספר גם כן כי מיום ההוא **נהו כל בית ישראל אחרי ה'** כי ראו גודל קדושת הארון וכי נתן ליראיו נס להתנוסס:

פסוק ג

השאלות

היה לו לומר הסירו את אלהי הנכר ועשתרות מתוכם, וגם שהעשתרות הם בכלל אלהי הנכר:

ויאמר ואז התעורר שמואל להשיבם בתשובה **אם בכל לבבכם** רצה לומר כי מתנאי התשובה הגמורה הוא המירוק והזיכוך, רצה לומר שישובו ויתחרטו ויעזבו מעשים

הקודמים ושיעשו טוב ולא רע בעתיד ושניהם צריך שיהיו במחשבה ובמעשה, ועז"א לעומת עזיבת הרע במחשבה **הסירו את אלהי הנכר מתוככם** רצה לומר אשר במצפוני לבכם, ולעומת עזיבת החטא בפועל הסירו **העשתרות**, ונגד העבודה בעתיד, על עבודת המצפון אומר **והכינו לבבכם אל ה'** שלבכם יהיה מוכן אך לה' בל תתערב שם מחשבת זולתו, ונגד העבודה בפועל אמר **ועבדהו לבדו** בלא שיתוף, ובזה ירצכם **ויצל אתכם מיד פלשתים** המושלים בכם בסבת עונותיכם:

פסוק ד

ויסירו ספר כי מלאו אחרי ה' בין בתשובה על העבר בפועל **ויסירו** וכו' בין בעבודה בעתיד **ויעבדו את ה' לבדו**, ולא הגיד מדבר המחשבה שזה לא ידע רק היודע תעלומות לב:

פסוק ה

ויאמר אחרי ההכנה הזאת אמר שיתקבצו המצפתה ששם היה דרכם להתאסף לקדושה ולעבודה ולדבר האלהים, ושם יתפלל בעדם אחרי ששבו אל ה':

פסוק ו

ויקבצו ספר, א) שהתקבצו וזה מורה על האחדות לעבוד את ה' שכם אחד, ב) **וישאבו מים** אם מי דמעה ובכי כדבר המפרשים או רמז ששפכו לבם כמים, ג) **ויצומו** שענין הצום היה לבקר אחר עונות היחידים והרבים ולפרוש מהם כמ"ש הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע, ד) **ויאמרו שם חטאנו** שהוא הוידוי והחרטה על עבירות שבין אדם למקום, ה) ועל עבירות שבין אדם לחברו שעל זה אין מועיל תשובה לבד **וישפוט שמואל** בין איש לרעהו:

פסוק ז

וישמעו זה היה סבה מאת ה' שיתגרו בם פלשתים למען יפלו בידם ולכן כאשר שמעו שהתקבצו חשבו שהיה איזה מרד ועלו סרני פלשתים עם מחניהם, וישראל שלא הבינו כי זה סבה מאת ה' למען יושעו התיראו מפניהם:

פסוק ח

ויאמרו באשר ראו ששמואל בוטח בה' כי יגבר עליהם כי בטח שכבר שמע ה' תפלתו אמרו אליו **בל יחרש** גם עתה **מזעק אל ה'** שהוא **ישיענו מיד פלשתים** רצה לומר באשר יראים אנו מפניהם אי אפשר שננצחם במלחמה וצריך שתתפלל שתעשה התשועה כולה על ידי ה' כי חרבי לא תושיעני:

פסוק ט

ויענהו ה' וכו' **וירעם בקולו** קול ה' שהגיע אל הנביא היה מתחלק לכמה שבילים כמ"ש בתורת כהנים (ויקרא פרק א') וישמע את הקול מדבר אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו, יכול מפני שהיה הקול נמוך תלמוד לומר את הקול הקול שכתוב בו קול ה' שובר ארזים, והנה בקול הנורא הזה שבו ענה את שמואל וכל ישראל לא שמעוהו, בו בעצמו נתן קול עוז רעם ורעש על פלשתים **וינגפו** מעצמם:

פסוק יא

ויצאו וישראל לא הוצרכו להלחם רק לרדוף ולהפיל חללים:

פסוק יב

ויקח לזכר הנס, **עד הנה עזרנו ה'** כי לא בחרבם נצחו:

פסוק יג

השאלות

(יג-יז) **ויכנעו משמע שלא נלחמו, ולמה ותהי יד ה' בם, ולמה האריך לתשבנה הערים וכו' מעקרון וכו' הציל ישראל וכו', ולמה כפל וישפט שמואל וכו' ושפט את ישראל וכו' ושם שפט וכו'**:

ויכנעו סיפר ששמואל היה למגן בעד עם ה' בין נגד האויב החיצוני, בין בהנהגת העם עצמו, ששני אלה היו מוטלים על השופט והמלך כמ"ש ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו, על המחסה נגד צר ואויב, אומר **ויכנע הפלשתים** רצה לומר שהיו שם שני דברים, א) שנכנעו מעצמם עד **שלא יספו** מעצמם ליכנס לגבול ישראל, ב) שגם בעת יצאו ישראל ארץ פלשתים, **היתה יד ה' בם** עד שנוגעו לפניהם בארצם: (זה נמשך **כל ימי שמואל**, רצה לומר רוב ימי חיי שמואל כי בעת זקנותו משלו הפלשתים בישראל כמו שיבואר בסי' י"ג) ומפרש,

פסוק יד

ותשובנה על ידי שנכנעו **הושבו הערים שלקח מאת ישראל** מעצמם כי התיראו לבא בגבול ישראל, ועל ידי שהיתה יד ה' בם בעת ערכו ישראל מלחמה בארצם על ידי כן **מעקרון ועד גת** הגם שערים האלה כבר היו ביד פלשתים מימים רבים **הציל ישראל מידם**, כי הורישום משם, וגם **ויהי שלום בין ישראל ובין האמרי** כי בעת משלו האויבים בישראל נוספו גם האמוריים עליהם ונלחמו בם לא כן בימי שמואל:

פסוק טו

ונגד המשפט בין אנשי ישראל **וישפט** כו' **כל ימי חייו** רצה לומר מעת שנתמנה לשופט:

פסוק טז
והלך והיה דרכו לחזר בעיירות ולשפטם בל יטרחו לבא אליו, ואחר שגמר הסבוב אז,

פסוק יז
ותשובתו היה שב **הרמתה כי שם** היה **ביתו** וגם שם לא נח רק שפט בקביעות כל הבאים למשפט וגם שם היה מזבח מוכן לעבודת ה':

פרק ח

פסוק א
כאשר זקן ולא יכול לסבוב בערי ישראל, **וישם את בניו שופטים** למען יתהלך כל אחד בחלק מן הארץ לעשות משפט:

פסוק ב
שפטים בבאר שבע רצה לומר שלא די שלא הלכו בדרכי אביהם לסבב בערי ישראל לשפטם רק ישבו בבאר שבע בקצה ארץ ישראל, ואלו ישב אחד בדן ואחד בבאר שבע לא היה הטורח רב אבל הם ישבו שניהם בבאר שבע להטריח את ישראל לבא אליהם ולהרבות שכר לחזניהם ולסופריהם:

פסוק ג
ולא הלכו כו' **בדרכיו** לסבב בערי ישראל ואחר כך **נטו אחרי הבצע** להרבות שכר חזניהם וסופריהם ולהטיל מלאי על ב"ב ולשאול חלקם בפיהם כדברי חכמינו זכרונם לברכה, ואחר כך **לקחו שחד** ואחר כך **הטו משפט** כי עבירה גוררת עבירה, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו שלא חטאו בקבלת שוחד רק על ידי שנטו אחר הבצע מעלה עליהם כאילו לקחו שוחד:

פסוק ד
ויתקבצו כפי המבואר (בסי' י"ג) הרימו הפלשתים ראש בעת ההיא ומשלו על ישראל, תחת שהיתה יד ה' בם כל ימי שמואל (למעלה ז' י"ג) כי על ידי עוות הדין שבה צור חרבם במלחמה כנודע מענין יהושפט (ד"ה ב' כ') שכאשר הקים המשפט על תלו גרש מפניו אויב ויאמר השמד, לכן בראותם כי מטה ידם ואפס עצור ועזוב התקבצו:

פסוק ה
ויאמרו אליו הנה אם נוחיל נשיג הנהגה מעולה מאתך הלא **אתה זקנת** מהיות לאיש, ואם מאת בניך, הן **בניך לא הלכו בדרכיך**, לכן **שימה לנו מלך**:

פסוק 1
השאלות

(ו' עד סוף הפרשה) מה היה הקצף על שאלת המלך והיא אחת ממצות התורה, שום תשים עליך מלך, ומ"ש חכמינו זכרונם לברכה ששאלוהו שלא בעונתו, כי המצוה הוא לאחר מלחמת עמלק צריך לבאר מדוע יהיה כן, ועוד אם כן למה מלא שאלתם, וכ"ש שיפלא מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה שבקשו לעבוד עבודה זרה למה ימשיל זה לענין עבודה זרה, ומ"ש לשפטנו ככל הגוים דומה למ"ש ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים, ומ"ש וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו היה לו לומר כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים, שזה היה עקר החטא, ומ"ש שמע בקול וכו' כי לא אותך מאסו כי אם אותי, הלא כ"ש שראו שלא ישמע להם למאוס את ה', ולמה כפל שנית ועתה שמע בקולם, והנה בסי' י"ב הרבה להוכיחם על שאלת המלך ולמה צוהו ה' למלאות רצונם, ולמה צותה התורה להקים להם מלך, אחר שיהיה זה חטא ועון, ולמה הוסיף למשוח את דוד אחר כך, ולבנות לו בית מלכות לדור דורים ומ"ש והגדת להם את משפט המלך יפלא מאד, הלא התורה אמרה לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה, ואיך יעשוק ויגזול את עמו בחפצו ונתן לעבדיו ויקרא זה משפט המלך, ומש"כ שנית וימאנו העם וכו' ויאמרו וכו' והיינו גם אנחנו ככל הגוים וכו' הלא הוסיפו חטא על פשע וה' אמר שמע בקולם, ולמה הוסיפו אחר כך שילחם מלחמותם שלא הזכירו בתחלה ולמה דבר שמואל זאת שנית באזני ה':

וירע הדבר המפרשים נבוכו בזה מדוע רע הדבר בעיני שמואל ובעיני ה', והלא הכתוב אומר כי תבא אל הארץ וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו מפני ששאלוהו בתרעומת, וששאלוהו שלא בעונתו, ואמרו זקנים כהוגן שאלו ועמי הארץ קלקלו, ואמרו שהיה שאלתם לעבוד לעבודה זרה וכפי המבואר אצלי היה חטאתם משלשה פנים, א) שהגם שהתורה צותה או התירה להקים להם מלך (כי פליגי בזה רבי יהודה ורבי נהוראי (סנהדרין דף כ:) אם הקמת מלך רשות או חובה) הכתוב התנה בזה ואמר כי תבא אל הארץ וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך, רצה לומר כי הקמת המלך הכרחי אל הקיבוץ, ונצרך מאד, וכמ"ש החוקרים שיחוס המלך בקיבוץ המדיני כיחוס הלב בגוף הבע"ח אשר לו לב וכיחוס המציאות אל הסבה הראשונה יתעלה, ויאמרו שהמלכות יקיים ג' דברים, א. האחדות והעדר השתוף, ב. ההתמדה והעדר החילוף, ג. היכולת המוחלט, אמנם כל זה להעמים אשר על פני

האדמה המתנהגים כפי תהלוכות הטבע, וכן לישראל בעת סר צלם והיתה הנהגתם תחת מסבות המקרה והטבע אז מן ההכרח שיקימו עליהם מלך ללחום מלחמותם ולהשיב מלחמה שערה, לא כן בעת הפלה ה' אותם מכל העמים וינהגם תחת שבט השגחתו הפרטיית וילך מלכם לפניהם וה' בראשם, לא היה להם צורך למלך, וכמ"ש ותאמרו כי מלך ימלוך עלינו וה' אלהיכם מלככם, ולכן אמר כי בעוד שתירש ותשב את הארץ שבעת ההיא עבר ה' לפניהם בקדש ועשה בקרבם נפלאות והיה כל ענינם בדרך הנס והפלא לא היה להם רשות להקים להם מלך אחר ולמעול במלכות שמים, רק אחר ירושה וישיבה שאז היו עתים שעזבם המלך ה' צבאות והיו ככל העמים תחת הנהגת הטבע אז רשות או מצוה בידם להקים להם מלך ככל העמים אשר סביבותיהם, אחר שהיו כמוהם תחת יד הטבע, צריכים הם למנהיג יועיל להם כפי ההנהגה המדינית, ולפי זה הנה בעוד שמואל חי, אשר דבקה בו ההשגחה האלהית ועליו בשמים הרעים ה' בקול גדול על פלשתים, וכמו שאמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר, לא היה להם לעזוב הנהגה זו ההשגחיית ולהסתופף בצל בשר רק היה להם לשאול מאתו שיסיר את בניו מהיות שופטים ושהוא בעצמו ינהיג את העם כמקדם, וזה מסכים עם דברי חכמינו זכרונם לברכה ששאלוהו שלא בעונתו, כי בחיי שמואל לא היה להם לשאול כזאת. ב) פגמו בזה בכבוד שמואל, שאם היו שואלים את המלך בעבור המלחמה לבד לצאת לקראת נשק וללחום מלחמותם לא היה בזה כל כך בוז וקלון לשמואל אבל הם אמרו תנה לנו מלך לשפטנו, שמורה כי מצאו עולתה במשפטיו עד שמבקשים שופט אחר טוב ממנו, ויעיזו בפניו לאמר כי רוצים להעבירו מהיות שופט ולבחור אחר תחתיו וכדי בזיון וקצף לקדוש ה' אשר עשה משפט וצדקה לכל עמו, וזאת הורע בעיניו ביחוד כמ"ש וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו, וזה מסכים עם דברי האומר ששאלוהו בתרעומת כי התרעמו בזה על הנהגת הנביא ומשפטיו עם ישראל, ג) הנה מינוי המלכים יהיה באחד משני פנים, אם שיהיה מלך נכנע למשפטי התורה והמצות כמו שהיו מלכי ישראל הצדיקים מקדם ומלכי העמים בעלי הדת בזמננו, ואם שיהיה מלך מושל על התורות והדתות לעשות המשפטים והתורות כאות נפשו, כמו שהיו מלכי העמים בימי קדם שהם עשו תורות ומשפטים וישנו אותם כרצונם, והנה התורה הזהירה על המלך שישמור את התורה והמצוה כמו שכתב והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו וכו' לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, הרי לא היה לו רשות לחדש תורה ולשנות דבר ממשפטי התורה, והנה מה שאמרו ישראל תנה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים, הוא מאמר בעל שני פנים,

כי יש לפרש שהכוונה תנה לנו מלך ככל הגוים לשפטנו, שאז הדמיון ככל הגוים מוסב על שימת המלך וזה דומה למה שכתוב בתורה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי, ומ"ש לשפטנו הוא שישפטם כפי חוקי התורה, ובזה לא היתה שאלתם רעה מצד עצמה כי התורה התירה להם זאת ואמרה שום תשים עליך מלך, רק שהיה בזה בוז וקלון לשמואל, כאילו יאמרו שמשפטי שמואל לא נאותו בעיניהם כי אינם מכוונים כפי הצדק והמשפט התוריי ומבקשים במקומו שופט טוב ממנו. ויש לפרש שכוונו לשפטנו ככל הגוים, רצה לומר שלא ישפטם כפי משפטי התורה רק כמלכי שכיניהם שהם גוזרים הדתות ומניחים הנמוסים ובזה לא פגעו בכבוד שמואל מצד שהוא שופט על פי משפטי התורה, כי הודו שלא מצאו בו עול מזה הצד ושהוא שופט בצדק כפי התורה, ולא אותו מאסו, רק שאינם רוצים במשפטי התורה ולא בשפוט השופט על פי חקותיה, והוא מרי נגד ה' ותורתו לא נגד שמואל, כמ"ש (שמות ט"ז ח') לא עלינו תלונותיכם כי אם על ה', והנה שמואל דנם לכף זכות, והבין מדבריהם הפירוש הראשון, שעקר שאלתם תנה לנו מלך לשפטנו, רצה לומר כמשפטי התורה, והורע בעיניו רק מצד כבודו כי השפילוהו שמשפטיו אינם טובים וישרים כפי התורה. וזה שכתוב **וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך לשפטנו**:

פסוק ז

ויאמר ה' וה' גלה לו, שישמע בקול העם לעשות שאלתם, וזה מצד שתשמע **לכל אשר יאמרו אליך** רצה לומר שמע סוף דבריהם שאמרו לשפטנו ככל הגוים, שכוונתם שישפטם כמשפטי העמים שמקורם מחפץ המושל ורצונו, ודייק זה כי אם לא לזה כוונו היה לו לומר בהפך תנה לך מלך ככל הגוים לשפטנו, וזה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה שזקנים שאלו כהוגן ועמי הארץ קלקלו (כי במאמר הזה בעל שני פנים כל אחד כוון בו כונה אחרת) ובזה אין זה העדר כבוד לך **כי לא אתך מאסו כי** אם **אתי מאסו ממלוך עליהם**, כי בזה רוצים לפרוק מעליהם משפטי התורה ומלכות שמים:

פסוק ח

ככל רצה לומר והגם כי רוצים לעזוב מקור חיים לחצוב להם בארת נשברים כי עד עתה שהיית בראשם היו מונהגים מהשגחה העליונה וה' המולך עליהם והולך לפניהם, ועתה רוצים להיות תחת הנהגת בשר ומקרי הטבע, הנה זה דומה **ככל המעשים אשר עשו מיום העלתי אותם מארץ מצרים** שהעליתם מתחת ממשלת המערכה אל צל ההשגחה והם **עזבוני ויעבדו אלהים אחרים** כי אהבו להיות תחת כנפי השרים והכוכבים, **כן המה עושים גם לך** שמאסו להיות מונהגים על ידך הנהגה נסיית השגחיית ורוצים הנהגה

טבעיית לבטוח בזרוע בשר, וזה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה שבקשו לעבוד עבודה זרה, רצה לומר שנדמה בזה קצת כפי שהמשיל הכתוב ענינם:

פסוק ט

ועתה אמנם עתה שנגלו מזימות לבבם כי פורה ראש ולענה אם כן אינם ראוים מעתה להשגחה נסיית, שהיא לא תהיה רק בהיותם צדיקים ושלמים באמונתם, ואחר שעתה סר צילם מעליהם והנם ככל הגוים להתנהג בדרך הטבע אם כן הם צריכים באמת למלך שישלים הנהגתם בדרך היותר מועיל כפי הסדר הטבעי ואם כן **שמע בקולם** להמליך להם מלך, **אך כי העד תעיד בהם** רצה לומר אחר שרוצים שהמלך לא יכנע אל משפטי ה' רק ימשול וינהג כפי חפצו באין מעצור, תעיד בם מהרעה אשר ימצאם מהנהגה זאת כי המושל הנכנע אל משפטי התורה לא יתנשא להעביר משפט ולקחת הבלתי מגיע לו מצד הדין כי גם הוא צריך לשמוע אל התורה והמשפט וכמ"ש (סנהדרין דף י"ט ע"א) מלכי בית דוד דן ודנין אותו דכתיב בית דוד דינו לבקר משפט וכיון דלא דנין אותו איהו היכי דן וכו', אבל המושל הבלתי נכנע אל הדת ימשיך הכל לעצמו בחזקה, כמ"ש מלכי ישראל לא דן ולא דנין אותו, **והגדת להם משפט המלך אשר ימלוך עליהם**, לא אמר פה משפט המלוכה (כמ"ש לקמן י' כ"ה) שזה מורה על הדברים המגיעים אל המלכות מצד הדין והדת, כמ"ש אין רוכבין על סוסו ואין משתמשים בשרביטו וכדומה, רק אמר משפט המלך רצה לומר המשפט והחק שיקבע לעצמו כפי רצונו שלא כדין כמ"ש למעלה (ב') וזה משפט הכהנים שפירושו משפט שקבעו לעצמם דרך אלמות:

פסוק י

ויאמר הודיע להם כל דברי ה' איך ידע מחשבותם שרוצים להשפט במשפטי הגוים ולעזב מלכות ה':

פסוק יא

ויאמר ועל פי זה אמר להם כי תחת שחושבים שהוא יקבע להם נמוסים טובים והמשפטים יחיו בהם יהיה בהפך כי זה יהיה משפטו לרוע, וחשב שבעה דברים, א) **את בניכם יקח** בתחלה יקחם לעבדות פחותה לרוץ לפני מרכבתו:

פסוק יב

ולשום ומן הרצים האלה יבחר מקצתם **לשרי אלפים** ומקצתם לעבודת האדמה **לחרש חרישו** ומקצתם למלאכת חרש וחושב **לעשות כלי מלחמתו**, באופן שהשרים יהיו תחלה הרצים כסוסים לפני המרכבה, ולא יבחר כפי המדרגה והיחוס והמעלה רק כפי

הרצון המשולח להרים או להשפיל, לשרים או לעובדי אדמה, שזה מאין צדק ויושר והשגחה על העם כלל:

פסוק יג
ב) **ואת בנותיכם** מאתן לא יקח לשום שררה רק לשפחות מכודנות אופות ומבשלות:

פסוק יד
ג) **ואת** השדות והכרמים יתן לעבדיו להעשירם באשר הם הקרובים לפניו, וגם המעשר מהזריעה יתן למו הגם שיהיה להם שדות וכרמים לרוב:

פסוק טז
ד) **ואת עבדיכם** וגם עבדיו לא יעשו מלאכתו כי יהיו שרים ונכבדים ויקח עבדיכם וגם בחוריכם למלאכתו וכן חמוריו ובהמותיו ינוחו ממלאכה ולמלאכתו יקח את חמוריכם:

פסוק יז
ה) **צאנכם** מעשר זרע הארץ ופרי העץ הבלתי חשובים אצלו יתן לעבדיו ומעשר עשתרות צאנכם יקח לעצמו להתעשר, ו) ומלבד זה לא תהיו גם אתם בני חורין רק עבדים כי ימשל גם בגופכם:

פסוק יח
וזעקתם ואז לא תוכלו לפרוק עולו כי ירדה בכם על ידי עבדיו וצבאיו, רק אל ה' תזעקו מכאב לב **ולא יענה ה' אתכם** אחר כי בחרתם לכם כן בבחירתכם:

פסוק יט
וימאנו שמואל רצה על ידי כן שישובו מדעתם ולא רצו, **ויאמרו לא** רצה לומר לא כדברך שיהיה מושל עריץ בלתי נכנע לדת התורה ומשפטיה שזה לא יקרא בשם מלך רק בשם מושל עריץ (כי גדר המלך הוא הנבחר מן העם וגדר המושל הוא הרודה בהם בחזקה) והוא לא יהיה מושל כי אם מלך יהיה, לא אנחנו נהיה משועבדים אליו לעבדים רק יהיה משועבד אלינו להנהיג אותנו כפי חק ומשפט:

פסוק כ
והיינו ובארו דבריהם שמ"ש תנה לנו מלך לשפטנו ככל הגוים לא כוונו שישפטם ככל הגוים על פי נמוסים שיעשה כרצונו ורק כוונו שיהיה להם מלך ככל הגוים וזה שכתוב כי אם מלך יהיה עלינו והיינו גם אנחנו ככל הגוים, רצה לומר בזה נשוה אליהם שיהיה לנו מלך כמוהם, וכמ"ש אשימה עלי מלך ככל הגוים, והוא יהיה מחויב לסדר ענינינו בשני דברים, א) **ושפטנו מלכנו** רצה לומר כפי משפט התורה, כי פה לא אמרו ושפטנו ככל הגוים רק שישפטם כפי המשפט הרגיל אצלם כפי חקי התורה, ב) **ויצא לפנינו**

ונלחם את מלחמתנו, שילחם נגד הצר, ודייקו לאמר את מלחמותינו שלא יהיה כעריץ אשר ייחס המלחמות אליו, וילחם מלחמות לבעבור השררה והכבוד והארצות שיכבוש יקראו על שמו, רק ילחם מלחמות שלנו לצרכינו, ואשר יכבוש יהיה שלנו, שזה גדר המלך הנתון תחת דת ומשפט שכל מגמתו הוא הצלחת העם ולתקן ענייניהם בין במדינה בין נגד הצר הצורר, ובזה יש לפרש ונלחם, אנחנו נלחמנו מלחמותינו רצה לומר שיקרא המלחמה על שם העם, והוא מבנין הקל:

פסוק כא

וישמע הנה שמע כי חזרו לשאול כהוגן שישפטם במשפטי התורה וגם לא היה עתה כל כך פחיתות כבוד לשמואל אחר שהוסיפו שרוצים איש ילחם מלחמותיהם ע"פ תכסיסי מלחמה שזה אינו בחק שמואל, כי הוא לא היה בכחו רק הנהגה נסיית כנ"ל, לכן דברם באזני ה' ללמד עליהם זכות:

פסוק כב

ויאמר השיב שעתה יבחר הוא להם מלך כמ"ש שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו ולכן אמר שילכו לביתם עד יבא דבר ה':

פרק ט

פסוק א

ויהי זכר הסבות שבעבורם בחר ה' בשאול, א) מצד יחוסו שאביו היה שמו קיש בן אביאל, (ובד"ה א' ח' נ"ג) אמר ונר הוליד את קיש ופי' חכמינו זכרונם לברכה שלאביאל היו קורים לו נר על שהיה מדליק נרות לרבים במבואות האפלות, וזה אות טוב מדותיו לזכות הרבים, וכן היה קיש עצמו **גבור חיל** וגבורת האב תוליד גבורה בבן:

פסוק ב

ולו ב) מצד שאול עצמו שהיה שלם בין במדותיו הנפשיות שהיה **בחור וטוב** רצה לומר הגם שהיה בחור בשנים ורתיחת דמו לא שקטה בכ"ז היה טוב עם אלהים ואדם ולא נמשך לתאוותיו עד שלא היה **איש מבני ישראל** גם בין הזקנים לימים **טוב ממנו** במדותיו, וכן היה שלם בתארו ויפיו כי היה **משכמו ומעלה גבה מכל העם** עד שהיה מיוחד בגבורה (מצד אביו) ובטוב המדות ובתואר הקומה ויצלח למלוכה:

פסוק ג

ותאבדנה סיפר איך סבב בעל הסבות שיגיע שאול אצל שמואל, בהשגחת ה' **נאבדו האתנות לקיש**, והנה פעל אבד נקשר תמיד עם מם ופה בא בלמ"ד, כי לא נאבדו באמת

רק נעלמו בשעתם, לסבת קיש אבי שאול, יען היה אבי שאול נעלמו האתונות כדי שילך שאול לבקש, ב) סבב ה' **שיאמר אל שאול שילך לבקשם**, כי לפי הרגיל היה די שישלח את נעריו אחריהם לא את בנו אשר דאג עליו אחר כך רק כן נתן ה' בלבו:

פסוק ד

השאלות

למה אמר תחלה ויעבר אחר כך ויעברו, תחלה אמר ולא מצאו ואחר כך ואין וחזר לאמר ויעבר ולא מצאו:

ויעבר ג) סבב ה' שיעקם את דרכו ולא יבקשם במקומות הקרובים (כי אין דרך האתונות להתרחק) רק **עבר את הר אפרים** וגם **עבר בארץ שלישה** (רצה לומר כל אחד מהם עבר בדרך אחר כדרך המבקשים) **ולא מצאו ויעברו בארץ שעלים** רצה לומר בהיותם בארץ שלישה וכן בארץ ימיני היה להם איזה ידיעה כי עברו האתונות שמה ויחלקו את הארץ לבקשם, אבל בארץ שעלים לא היה להם שום ידיעה ממציאותם, ועל זה אמר ואין, הלכו ביחד ולא התפרדו לבקשם, ועל זה אמר ויעברו שניהם ביחד:

פסוק ה

המה ד) סבב ה' כי עברו עד צוף ששם היה הנביא ושם נתן ה' בלבם שירצו לשוב ושיפתהו הנער ללכת עד הרואה:

פסוק ו

והאיש נכבד יען היו נמצאים בעת ההיא אנשים אלהיים נכבדים באמת אבל בלתי מגידים תעלומות ועתידות, ולאיש כזה לא הוצרך עתה כי לא יפיק חפצו לדעת מאבדת האתונות, ונמצאו אנשים מגידים עתידות על ידי קסמים והם בלתי נכבדים, עד שהגם שישיג מבוקשו ישיגהו קלון ממה שישאל דבר אלהים מאתם, לכן אמר כי **האיש הזה נכבד** וגם **כל אשר ידבר בוא יבוא**, ולכן **נלכה שם אולי יגיד לנו את דרכנו** רצה לומר שיגיד לנו הענין שבעבורו הלכנו בדרך הזה שהוא דבר האתונות:

פסוק ז

השאלות

(ז-ט) **מ"ש ומה נביא לאיש וכפל שנית ותשורה אין להביא לאיש האלהים, והוסיף מה אתנו ומ"ש הנער ונתתי ולא אמר ונתת. ומ"ש לפנים בישראל אין לספור הזה מובן כלל ומה מקומו פה, ולמה לא אמר בקיצור לפנים בישראל היו קוראים לנביא בשם רואה**:

והנה נלך ומה נביא באשר לא הכירו ענינו של שמואל וחשבו כי לוקח מתן ותשורה מאת הבאים אצלו, אמר **מה נביא לאיש** רצה לומר כי הבא אל הרואה לשאול דבר

מאתו ראוי שישלם לו בעד טרחו להתבודד בעבורו, וגם היה דרכם שכל הבא לפני שר או גדול היה מביא לו תשורה, שהוא המנחה שנותן לו בעבור ראיית הפנים כענין ולא יראו פני ריקם, והנה התשורה לא היו נותנים רק אנשים נכבדים המתראים לפניו דרך כבוד לא אנשים בני בלי שם אשר יבואו רק לשאול צרכיהם והיה ערך התשורה כפי ערך כבוד הנותן והמקבל, אולם השכר שהיו נותנים השואלים בעד הפקת שאלתם היה כפי הטורח וכפי מהות הענין ששאלוהו עליו, וזה שכתוב והנה אם נלך, הלא צריכים אנו, א) לשלם לו בעד טרחו **ומה נביא לאיש** הגם שבזה יספיק דבר מועט כי הענין הנדרש שהם האתונות אינו ענין גדול, בכ"ז הלא גם **הלחם אזל מכלינו** וכ"ש כי כסף אין, ב) הלא כשאתראה אנכי לפניו בהיותו איש נכבד ראוי שאקריב לו תשורה, ערך התשורה תהיה מצד שהוא איש אלהים ולא יראו פניו ריקם, **ותשורה אין להביא** שזה אין במציאות כלל כי זה יגדל לפי ערך המקבל והנותן:

פסוק ח

ויוסף השיב הנער, זה אמת שאם תתראה אתה לפניו דרך ראיית פנים צריך אתה לתת לו תשורה, אבל העצה שרק אנכי אלך אצלו ובידי נמצא רבע שקל כסף שזה יספיק בעד שכר טרחו **ונתתי** אותו אנכי **בעד מה שיגיד לנו את דרכנו**, ואנכי בהיותי נער משרת א"צ לתת תשורה:

פסוק ט

לפנים כותב הספר יודיענו בל נתפלא איך היה זה שעל שור ועל חמור ועל כל אבדה היו הולכים אל הרואה והיו נותנים לו בשכרו כסף ובעד ראיית פניו תשורה (כי לולא היה המנהג כן לא היה שאול אומר כן לנערו) מה שלא מצינו כזאת בכל הנביאים אשר היו אחרי הדור ההוא, אומר כי יש הבדל בין הנביא בדור אחרון ובין הרואה לפנים, שהנביא נקרא שמו על שם דברותיו ותוכחותיו (מלשון ניב שפתים) על כי ה' דבר בו וישלחהו להגיד לעם פשעם ולבית יעקב חטאתם, ולא שלחהו במלאכות ה' רק לצורך עניני הכלל והגוי כולו ולא חל רוח הקודש עליו להראותו דברים פרטיים הנוגעים אל היחידים, אבל הרואה נקרא בשמו על שם שהיה צופה ברוח הקודש השורה עליו כל הדברים ההויים והעתידים וגם עניני היחידים ופרטיהם, ועל כן היו בורחים מן הנביא אשר היה תמיד מגיד פשע ומוכיח עלי עון, ורדפום אחר הרואה באשר כל אחד השיג ממנו מבוקשו על הגניבה ועל האבידה ועל החולה ועל האשה והבנים, והיו נותנים לו תשורה ומתן בעבור שהתבודד לעיין על עניניהם, וזה שכתוב כי **לפנים בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הראה** כי היו הולכים אל הרואה ודורשים

אליו, והיו הולכים אצלו חבורות אנשים כי כל אחד היה לו ענין לשאול כי לנביא היום שאין הרוח חל עליו רק לנבאות ולהוכיח בשבט פיו **יקרא לפנים הראה** כי צפה על כל הפרטים ברוח הקודש אשר לא מש ממנו:

פסוק י

ויאמר שאול ראה כי טובה עצת הנער שהוא יהיה השואל והנותן ולכן אמר **לכה נלכה** אתה תהיה העקר בהליכה ואני הטפל וגם זה היה מאת ה' שיחשוב שאול להתנכר לפני הרואה לבל יתראה לפניו כאיש נכבד וראה כי בכ"ז הכיר הרואה כי עליו יציץ נזרו:

פסוק יא

המה גם זה היה בהשגחה שאחר שאמר ה' כי כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימין היה מוכרח שיגיע לפני שמואל ברגע זו שגבל ה' לא קודם ולא מאוחר כמ"ש כעת מחר, ולכן סבב שדברו הנערות עמו ועכבוהו באריכות לשונם עד בוא הרגע בצמצום:

פסוק יב

ותענינה אותם ותאמרנה רצה לומר על שאלתו היש בזה הרואה היה די שישיבו, יש והם האריכו למעניתם על דברים שלא נשאלו, ושיעור הכתוב, **ותענינה אותם יש ותאמרנה הנה לפניך מהר** וכו', כי מ"ש הנה לפניך אינה עניה על שאלתו רק אמירה שאמרו בפני עצמם, **הנה לפניך מהר עתה**, תחלה אמרו דרך כלל, א) דע כי **הנה לפניך**, רצה לומר הנהו נמצא עתה לפניך, בקל תמצא לדבר עמו, ב) בכל זאת **מהר עתה** מוכרח שתמהר לבא עתה כי אחר כך לא תמצאהו ופרשו דבריהם, מ"ש **הנה לפניך**, הוא משני טעמים א) **כי היום בא לעיר** ואינו מן המוסר שיאיצו עליו בני העיר בשאלותיהם ומשפטיהם תיכף בבואו עד ינוח תחלה מן הדרך ובזה תמצאהו לבדו לדרוש ענינך ממנו באשר אתה אורח ב) **כי זבח היום לעם** וכולם טרודים להכין הזבח ותמצאהו מתבודד לבדו:

פסוק יג

השאלות

הנה האריכו לשון בלא הבנה, יש, הנה לפניך, והוסיף כבואכם העיר כן תמצאון אותו, ואמר שלישית כי אותו כהיום תמצאון אותו ומלבד זה הלשון, דחוק ובלתי מסודר:

כבואכם עתה פירשו מ"ש **מהר עתה** כי אם תמהרו אז **כבואכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכל** לא כן אם תתבוששו עד יעלה לאכל לא תוכלו לדבר אתו, ואל תחשבו כי יתאחר מלעלות הבמה, **כי לא יאכל העם עד בואו** ובודאי ימהר לעלות מפני טרחת העם המתענים וממתינים עליו, ובפרט **כי הוא יברך הזבח** וימהר אל המצוה,

ולכן **עתה עלו** ואל תתמהמהו וגם אל תדמו כי תמצאו אותו גם יום מחר **כי אותו רק כהיום תמצאון אותו** כי למחר יפנה מפה וישוב אל ביתו:

פסוק יד

המה באים כו' **והנה שמואל יצא לקראתם** זימן ה' ששמואל (הגם שהיה כפי הגלוי יוצא לעלות הבמה) יצא לקראתם ויפגוש אותם ברגע המיועד וזה היה עקר צאתו ברגע זו, ובאר הטעם כי:

פסוק טו

השאלות

(**טו-טז**) **מה זה שכפל כי ראיתי את עמי, כי באה צעקתו**:

וה' גלה וכו' **לאמר כעת מחר אשלח אליך** לכן היה צריך יפגשהו ברגע המיועד:

ומשחתו וכו' **כי ראיתי** וכו', הם מאמרים מגבילים **ומשחתו לנגיד כי ראיתי את עמי** רצה לומר שראיתי עניניהם שהם רוצים והם צריכים למלך להנהיג ענינים, **והושיע את עמי מיד פלשתים כי באה צעקתו אלי** מפני לוחציו:

פסוק יז

השאלות

וה' ענהו משמע ששאל ע"ז:

וה' ענהו כי בראות שמואל את האורח הבא והוא ידע שברגע יבא האיש המיועד היה שואל ומשוטט במחשבתו אם זה הוא, וענהו ה' **הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצר בעמי** באר לו שמה שא"ל שיושיעם מיד פלשתים יהיה מפני כי יעצר בעד רוע דרכם ומשובותיהם ובזה יזכה להושיע ולהושע:

פסוק יח

השאלות

היל"ל אל שמואל:

ויגש שאול את שמואל פעל נגש נקשר תמיד עם "אל", ופה אמר "את", כי באמת נטה שמואל מדרכו אל יד השער לפגוש את שאול, עד ששאול נגש אליו, וגם הגיש אותו, שעל זה מורה מלת את הפעול, עד שהראשון שפגע בו בבואו היה שמואל, ולכן שאלו איה בית הרואה:

פסוק יט

וכל אשר בלבבך מספיקות ועיונים בתורה או בחכמה:

פסוק כ
ולאתנות כו' **אל תשם את לבך** משני טעמים, א) **כי נמצאו**, ב) שאף אם היו אובדות הלא **למי כל חמדת ישראל**:

פסוק כא
הלוא בן ימיני אנכי ושבט בנימין היה אז מעט ונבזים על ידי מלחמת גבעה, ומשפחתי היא **הצעירה** בשבט הזה:

פסוק כב
ויקח התחיל לכבדו כי הושיבו (וגם את נערו כי הוא עבד המלך) בראש הקרואים הגם שלא היו רק שלשים איש שזה מורה שלא נקראו לשם רק קרואי מועד אנשי שם:

פסוק כג
תנה את המנה כי בעת חלק הטבח את המנות לפי מספר הקרואים הפריש שמואל מנה זאת ואמר לו להצניעה ביחוד בעבור פלוני אלמוני, בזה הודיע לו כי ידע בואו מקודם:

פסוק כד
וירם כי בזבחי שלמים היו מרימים את השוק ואת החזה ועליהם החלבים ומניפים אותם והחזה והשוק נתנו לכהנים, והיו נקראים בשם שירים כי היו שירי האשים, ובבמת יחיד שלא היתה שם לא תנופה ולא חזה ושוק, בכ"ז היה החלק הזה מכובד אצלם, והיה שייך למברך את הזבח שהוא שמואל, והטבח היה מרימו לפניו דרך כבוד כמו שהיה טעון הרמה לפני ה' בבמת צבור, והיו נקראים בשם נשאר כי הם שירי האשים בבמת צבור, וזה שכתוב **וירם הטבח את השוק והעליה** רצה לומר והחזה שעליה **ויאמר הנה הנשאר** רצה לומר זה החלק הנקרא נשאר, כי הוא שירי אשי ה', **שים לפניך אכול** כי זה השייך לראש הקרואים, **כי למועד** שיעור הכתוב **כי למועד לאמר העם קראתי שמור לך** רצה לומר כי בזמן שאמרתי לפני שמואל את העם אשר קראתי לזבח, רצה לומר בעת שספרתי לפניו מספר הקרואים וחלקתי לפניהם את המנות, מאז שמור החלק הזה לך כי ידע שמואל כי אתה תבוא הנה **ויאכל** וכו' **ביום ההוא** רצה לומר שנמשכה הסעודה כל היום כולו:

פסוק כה
וירדו לעת ערב, **וידבר עם שאול** גלה לו סתרי תורה וענינים אלהיים:

פסוק כו
ויקרא וכו' **הגגה** כי אכסניא של שמואל היתה בעליה וקראו לחדרו ומשם יצאו החוצה:

פסוק כז

אמר וכו' **לנער** כי אין מן המוסר שיפקד לנער של אחרים **ויעבר** כי הלך אחריהם וצוה שיעבור לפניהם **ויעבר** עוד הלאה רחוק מאתם **עמוד כיום** כמו מכרה כיום את בכורתך לי השבעה לי כיום, גם רמז לו כי כמו שהוא עתה יום כן עמוד למלוך ולהצליח, על דרך וכסאו כשמש נגדי, ואורח צדיקים כאור נוגה וכו':

פרק י

פסוק א

ויקח שמואל וכו' על ידי המשיחה המשיך עליו רוח גבורה ועז מלך כמ"ש (לקמן ט"ז י"ג) וימשח אותו בקרב אחיו ותצלח עליו רוח ה' מהיום ההוא ומעלה, ועל ידי הנשיקה שהיא התדבקות רוחא ברוחא המשיך עליו שפע קדש שבזה הכין אותו לנבואת אחר כך עם בני הנביאים, כמ"ש (פ"ו) וצלחה עליך רוח ה' והתנבאת עמהם, ומה שלא משחו בפרהסיא באר מהרי"א כדי שיוכל להפיל גורל אח"ז ואם היה נמשח בפרהסיא היה הגורל למותר בעיני העם, והיו חושדים אותו שהטה את הגורל בערמה על האיש אשר משח, ועל פי דברי חכמינו זכרונם לברכה שמשחו בפך ובשמן אפרסמון ולא בקרן ולא בשמן משחת קדש, מבואר כי לכן משחו בצנעה בל ירגישו שלא נמשח רק לנגיד, כמ"ש **הלוא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד** תפס נגיד ולא מלך באשר לא הובטח לו המלכות בירושה כדרך הנמשח בשמן הקדש ותרם כראם קרני:

פסוק ב

השאלות

(**ב - ז**) **למה נתן לו שלש אותות דוקא? ולמה דוקא אותות אלה? היש בדברים איזה יחס עם דבר המלוכה? למה היו תחלה שני אנשים ואח"כ שלשה ואח"כ חבל נביאים? ואם המקום המצוין לו בכ"א בא בכוונה? ומה שנשא א' גדים וא' לחם וא' יין, ולמה נתנו לו השנים לחם ושאלו לו לשלום ולא הראשונים? ומ"ש שכאשר יבואו לך האותות עשה כל אשר תמצא ידך, מה רצה בזה?**:

בלכתך באותות האלה רמז לו ענין העם אשר ינהיג ואיך יהיה יחס כל כת וכת מכתות המונהגים מעמו, כי נמצאו בין העם שלש כתות מפורדות, א) אנשים ההמונים החיים חיי הבהמה בלתי עובדים את ה' ולא משכילים באמתותו וכל מגמתם הוא רק גויתם ואדמתם, ויען שהם הרבים כי רוב העם הם המוניים, א"ל כי אותם יפגוש ראשונה בדרכו והכנתו אל המלוכה, אמר **בלכתך היום מעמדי ומצאוך שני אנשים** כי הם נפרדים

לשני מחנות, יש הנמשכים אחר כח המתאוה לאכול ולשתות ולהתעדן, ויש הנמשכים אחר כח המתעורר לאסוף הון ועושר וכדומה, והם עתה **עם קבורת רחל** ותפגוש אותם **בגבול בנימין בצלצח** רומז כי אנשים כאלה הם נמצאים עם קבורת רחל, כי הנשמה האלהית אשר בקרבם אשת חיל היפה בנשים הנרמזת ברחל (כי ידוע ששורש הנשמה היא ממדה ידועה הנקראת בפי האלהיים בשם רחל) היא קבורה תוך רגבי אדמה שהוא תחת ממשלת הבשר והגויה וגם עת יפגשוך לא ימשכו אחריך להכנס בגבולך שהוא שבט בנימין רק יעמדו בגבול בנימין מן הצד, והם לא ישאלו לך לשלום כמו הכת הב', וכ"ש לא יתנו לך שתי לחם שהוא שי ומנחה, וכמ"ש ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה ויבזוהו ולא הביאו לו מנחה, כי הכת הזאת הם רחוקים מחברתך כי הם קרובים אל בע"ח נושאי סבל כמוהם שהם הגמל והאתונות, רק בכ"ז לא יזיקו לך, ולא יחשו מלבשרך בדבר האתונות כי נמצאו. בשגם שענין האתונות מתיחס עמהם שהם עמהם במדרגה:

פסוק ג

וחלפת משם והלאה הנה תפנה מן הכת הזאת אל כת יותר מעולה, והם ב) היוצאים מגדר הבהמיים אל מדרגת האנשים אשר יעסקו בעבודת ה' **עולים אל האלהים בית אל** להקריב קרבנות ושם **ימצאוך שלשה אנשים** רצה לומר כי בין הכת העוסקים בעבודה יש שלשה מינים, א. יש העוסק בעבודת ה' לשם ה' לריח ניחוח בלבד שלא לפניה אחרת חיצונית, וזה האחד **נשא שלשה גדיים** שמגמתו להקריב גדי עזים בלבד, ויען שנפש האדם כלולה מג' כחות שהיא הצומחת והחיונית והמשכלת, צייר שנושא שלשה גדיים להקריב שלשה חלקי נפשו לפני ה', ויש העובד על כוונת הנאת עצמם שהוא להשיג על ידי עבודתו רצון מה' לתת לו חית ידו וצרכיו ההכרחיים, שזה הגם שעובד את ה' הוא עובד את עצמו גם כן ונושא שלשה חלקי נפשו וישפכם לפני ה' על **שלשת ככרת לחם** ומזון, ויש הגרוע מכולם העובד את ה' לבעבור ישיג עושר ומותרות ותענוגים שכר עבודתו שזה הנמלץ בהנושא **נבל יין** ועל כל פנים כל שלשה המינים מהכת הזאת הם פונים בעבודתם או בשאלת צרכיהם אל האלהים והם יתחברו עמך **ושאלו לך לשלום** וגם **יתנו לך שתי לחם** שהוא הפקת צרכיך ואתה **תקח מידם** כי יתמכוך להגן על שלומך ולמלאת צרכיך הגופנים:

פסוק ה

אחר כן תבוא (**אל**) **גבעת האלהים** ששם ישב הארון (**ושם נציבי פלשתים** רומז כי מהשפעת האלהיים האלה תזכה להכניע את הפלשתים כמ"ש (י"ג ג') **ויך** יהונתן את נציב פלשתים אשר בגבע) **ופגעת חבל נבאים ירדים מהבמה** שהיא כת שלישית אשר

יצאו ממדרגת אנשים אל מדרגה שיקראו אלהיים, אנשים אשר התפשטו מכל עניני הבשר עוסקים ברוחניות ובאלהות **ולפניהם נבל ותף וחליל** משתדלים לעורר את הנפש האלהית אל שתחול עליה רוח הנבואה:

פסוק ו

וצלחה הכת הזאת הם יסעדוך בענינים אלהיים, שעל ידי התחברותם, א) **וצלחה עליך רוח ה'** הוא רוח גבורה נפלאה כמ"ש המורה, שזה מדרגה ממדרגת רוה"ק שתחול רוח גבורה אלהית על איש אחד עד שלא יחת להציל קהל רב מהמון מחנות, ב) בענין נפשי **והתנבית עמם**, ואחר שתחול עליך ענין אלהי על שני חלקיך **ונהפכת לאיש אחר** בגוף ובנפש:

פסוק ז

והיה כי תבאנה האותות האלה לך שזה לך האות על העזר שתשיג מכל כתות העם איש לפי כחו ומדרגתו **עשה לך אשר תמצא ידך** אז לא תסמוך על עזר אחרים רק על עזר האלהי אשר ילוה אליך, ע"ד אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני:

פסוק ח

וירדת אחר כך תרד **לפני הגלגל**, שהוא מה שהלכו שם לחדש המלוכה, (שזה היה אחר שבאו האותות הנ"ל כפי מליצתם שהוא אחר שנחלקו העם ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וילכו אתו החיל אשר נגע אלהים בלבם, **והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות** כמ"ש (י"א ט"ו) **שבעת ימים** רצה לומר ואחר שאפרד שם מאתך אני מצוך שתשאר שם ותוחל שבעת ימים בל תעשה שום דבר מדעתך **עד בואי אליך** בחזרה **והודעתי לך את אשר תעשה** בענין מלחמת הפלשתים, ועל זה עבר שאול (כמו שיתבאר לקמן סי' י"ד), ורצה לומר הגם שאמרתי לך עשה לך כל אשר תמצא ידך, מכל מקום בגלגל אין לך רשות לעשות דבר בלעדי:

פסוק ט

ויהפך לו אלהים לב אחר כי לב כל אדם לאדם הוא מוליך ומנהיג את כל כחות גויתו, אבל פלגי מים לב מלך הוא מנהיג לבב העם המתנהגים על ידו, ויהיה יחס לבותיהם אל לב מלכם כיחס כחות החיים אל הלב באיש הפרטי, כי לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפץ יטנו ואת לבות העם עמו, ובהיות לבו מולך על כחות גוויתו ימלוך גם על הגוי כולו, ולב שאול נהפך עתה מהיותו מנהיג פרטי אל איש פרטי שהוא שאול אל שיהיה מנהיג לאיש כללי שהוא עם ישראל, **ויבאו** וכן כל האותות באו לו ביום ההוא ולא נתעכבו ליום אחר:

פסוק י

ויבאו ספר האות הג' בפרטות ע"ש מ"ש ויהי כל יודעו וכו' **ותצלח** כמו שפי' למעלה: א) רוח גבורה אלהית, ב) נבואה:

פסוק יא

השאלות

(**יא-יב**) **מה היה הוכוח בין העם ובין האיש שהשיב ומי אביהם**? **והלשון מורה שמ"ש על כן היתה למשל נסבב ע"י תשובת האיש ומי אביהם**:

ויהי כל יודעו רצה לומר כי ידוע שלהגשה הנבואיית צריך שתי הכנות, א) הכנה טבעיית שיהיה מזגו וכח דמיונו מוכן על זה מלדה ומבטן ומהריון, ב) הכנה בחיריית שיעסוק בהתבודדות ופרישות טהרה וקדושה ודומיהם, והם חשבו עוד כי ההכנה הטבעיית לא תצויר רק מאב לבן כמ"ש האב זכאי לבנו בחכמה בכח וכו', ושעל כן תמצא יותר במי שאביו היה גם כן נביא, **ויהי כל יודעו מאתמול שלשום** שראה שגם מתמול גם משלשום לא הכין את עצמו אל הנבואה רק עסק בצרכי בית אביו וראה שבכ"ז הנה **עם נביאים נבא**, התפלא שתי פליאות א) מצד שלא היה לו הכנה טבעיית מאביו ועל זה אמר **מה זה היה לבן קיש** הלא אביו אינו נביא, ב) מצד ההכנה הבחיריית **הגם שאול בנביאים** רצה לומר וכי נמצא עד עתה בין הנביאים, הכי היה מכין את עצמו ומתלמד לנבואה?:

פסוק יב

ויען איש משם אולם איש אחד סתר דבריהם במה שחשבו שההכנה הטבעיית לא תהיה רק אם גם אביו היה נביא, שהגם שיחויב כפי הטבע שהדומה יוליד בדומה, מכל מקום הנסיון מכחיש זה כי **מי אביהם** של בני הנביאים האלה הלא גם אבותיהם לא נבאו כי דבר ה' היה יקר בדור שלפני שמואל (כנ"ל ג' א') ואם כן אין פה דבר חדש רק מה שנבא בלא הכנה בחיריית **על כן היה למשל הגם שאול בנביאים** רק זה החידוש שנבא בלא הכנה היה למשל אל כל מתנבא ובלתי מכין את עצמו לנבואה לא מה שהיה בן קיש:

פסוק יג

ויכל מהתנבות ויבא הבמה היה בו הפך מבני הנביאים שהם ירדו מהבמה להתנבאות רצה לומר הכינו א"ע תחלה על ידי עבודה ותפלה עד חל עליהם הרוח עד שהעבודה בבמה היתה סבה לנבואה ואצלו היה בהפך שעל ידי שחל עליו הרוח בא אל הבמה להתפלל ולעבוד ה' כי הרוח נשפע עליו מלמעלה בלא הכנתו והכינהו אל הקדושה ויראת ה':

פסוק יד

השאלות

למה מספר שאלת דוד שאול ותשובת שאול ללא צורך?:

ויאמר דוד שאול הוא הרגיש שאי אפשר שינבא בלא איזה סבה, ואז כל בני הנביאים עמדו לפני שמואל וממנו שאבו רוה"ק כמדליק נר מנר ולכן אמר **אן הלכתם**, והשיב כי באמת היה לפני שמואל, אבל הליכתו אצלו לא היה בעצם רק במקרה נמשך על ידי סבת אבדת האתונות, בענין שאין זה מספיק שעל ידי הליכה זו דרך ארעי ינבא:

פסוק טו

ויאמר חשב שיתגלה לו איזה סבה על פי גלגול הדברים שהיה ביניהם אבל הוא העלים ממנו גוף הדבר מדבר המלוכה ופי' **ואת דבר המלוכה לא הגיד לו** שאפילו הדברים הנמשכים מזה כמו ענין שלש האותות שנתן לו העלים ממנו:

פסוק יז

השאלות

(יז - כז) **כבר שאל מהרי"א מדוע לא עזב זה לבחירת העם שיבחרו מי שייטב בעיניהם? ולמה אחר שבחר בו ה' וימשחהו צוה להפיל גורלות מה שלא היה כן לא בדוד ולא במלך אחר? ומ"ש אנכי העליתי את ישראל וכו' ואתם היום מאסתם וכו', ועתה התיצבו, הוא הפך המכוון. למה דבר שנית משפטי המלוכה שכבר אמרן למעלה (סי' ח)? למה הלך שאול לביתו והעם לביתם ולא בחר לו אנשי חיל כמו שעשה אח"ז?**:

ויצעק אסף אותם המצפה אל ה', וכבר נתן מהרי"א ג' טעמים מה שהיתה בחירת המלך על ידי ה' ולא על ידי מינוי העם לבד, א) שלא יפלו ביניהם קטטות ומריבות כי כ"א יתנשא למלוך, ב) אחר שהמלך צריך שיהיה לבו נקי מגאוה וחמדה וכל תכונה רעה לא יבחון לבבו רק הבוחן תעלומות לב, ג) שאם יהיה נבחר מן העם יהיה נכנע להם וישא פנים לאשר בחרו אותו לא כן בהיותו בחיר ה':

פסוק יח

ויאמר פי' מהרי"א שא"ל מאמר זה דרך התראה, דעו כי לא מרצוני אני בוחר לכם מלך ולא מצרככם אליו רק מאשר בקשתם כן, מאשר מאסתם במלכות שמים:

אנכי רצה לומר אין לכם אמתלא כי תבקשו לכם מושיע אחר מבלעדי ה' מבלי יכולת ה' להושיע אתכם כי **הלא אנכי העליתי את ישראל ממצרים** ולא מאשר תחשבו שאחר יציאת מצרים נשתנה רצוני ולא אוסיף להושיע אתכם כי כמו שהצלתי אתכם מיד

מצרים כן **מכל הממלכות הלוחצים אתכם** אם כן לא ה' הוא סר מהושיע ומלמלוך עליכם, רק:

פסוק יט

ואתם היום אתם הממאסים במלכות שמים אשר עדיין **הוא מושיע לכם** כאז כן עתה, **מכל רעותיכם** הם רעות הבאות בסבת הטבע והמערכה **וצרתיכם** הבאות על ידי צר ואויב (מה שהמלך לא יושיע נגד רעות טבעיים) **ועתה התיצבו** רצה לומר לא מרצוני רק מפני רצונכם:

פסוק כה

משפט המלוכה כבר בארתי (למעלה ח' ט') כי יש הבדל בין מש"ש את משפט המלך, שהוא המשפט שיקבע מרצונו בזרוע, ובין משפט המלוכה שהוא המשפט הראוי בכבוד המלך ומוראו כפי חק התורה ועל זה נכתב בספר:

פסוק כז

ובני בליעל כבר אמרנו שהמון העם כוונו לרעה שמ"ש לשפטנו ככל הגוים חשבו שיפרוק מעליו עול תורה וימשוך ידו את לוצצים לנהגם בחקות העמים, ואחרי ראו שנבחר על פי ה' וכי התדבק את יראי ה' שזה אות שילך ביראת ה' כל הימים, **אמרו מה ישענו זה** אחר שלא יפיקו ממנו זדון לבבם, וכתב מהרי"א כי היה מהראוי שחוץ מבחירת ה' יבחרו אותו העם גם כן ויסכימו כולם עליו ואחרי ראה שמקצתם בזוהו לא תפס עדיין מלוכה וילך לביתו וגם העם הלכו לביתם עד שסבב ה' התשועה לאנשי יביש גלעד שאז חדשו המלוכה ברצון כל העם, וזה שכתוב לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה, פי' שימליכוהו שנית כרצונם:

פרק יא

פסוק א

השאלות

(א-ג) **למה עלה נחש אז על יושבי גלעד דוקא? לאיזה תכלית רצה לנקור עיני העם הזה? ואיך התרצה להמתין שבעה ימים שיכינו עצה וגבורה למלחמה?**:

ויעל נחש העמוני כפי הנראה התקנא נחש על שהמליכו ישראל מלך, ורצה לתגר בו מלחמה, לכן עלה על אנשי יביש גלעד, כי בני בנימין לקחו נשיהם (אחר מעשה של פלגש בגבעה) מבנות יביש גלעד, ומסתמא התישבו שמה מבני בנימין, כי את אנשי

יביש הרגו, והבנות ירשו נחלת אבותיהן, ולכן עלה עליהם באשר הם משפחת המלך ומחותניו **כרת לנו ברית** הוא ברית אהבה ושלום ובשכר זה נעבדך:

פסוק ב

בזאת אכרות לכם הכריתות ברית יהיה תמיד בעד דבר, למשל אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך (בראשית כ"ו) כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי (שם כ"א), ומחוקי העמים שאם ילחמו על עיר וישלימו תיכף יכרתו עמהם ברית וזה שכר חלף שלא לחמו, וזה רק באם היה אפשרות שילחמו, לא כן אם הם מנוצחים לא יכרתו עמהם ברית רק יעשו עמהם כרצונם, וזה שא"ל הלא אתם נתונים בידי, אין לכם עצה וגבורה למלחמה, ומה תתנו לי בעד הברית, רק אם תתרצו **שאנקור לכם כל עין ימין** שבזה יהיה לי תועלת במה שאשים דבר זה **חרפה על כל ישראל** כי לא יכלו להושיע את אחיהם, ובזה אהיה כמנצח את כולם, בעד תועלת זה אכרות לכם ברית:

פסוק ג

ויאמרו וכו' **ונשלחה מלאכים** כי הלא לא תפיק מגמתך שיהיה זה חרפה לכל ישראל רק אם ידעו מזה ולא יוכלו לעזור, ואם כן נשלח להודיעם:

פסוק ד

גבעת שאול ששלחו ראשונה למקום המלך:

פסוק ה

השאלות

(ה-ז) **למה יספר שבא אחרי הבקר**? **ומה רמז במה שנתח צמד בקר**?:

אחרי הבקר שעורו **ושאול בא מן השדה אחרי הבקר** שקרה שהבקר של בני העיר הלכו לפניו והוא בא אחריהם, וספר זה כי מסבה זו נתן עיניו בצמד בקר וינתחהו:

פסוק ו

ותצלח רוח אלהים ויחר אפו כבר באר החוקר כי החלש כשישמע איזה עול יתעצב עליו והגבור יחר אפו לעשות נקמה ועל ידי שצלחה עליו רוח ה' שהוא רוח גבורה (כנ"ל י' ו') על ידי כן חרה אפו לנקום מאויביו:

פסוק ז

ויקח זה פרי החרון אף כשילוה טוב העצה עמו, בחרונו לקח מן הבקר שהלך לפניו **צמד בקר וינתחהו**, ויורה להם בזה גם כן למוד השכל שכמו שלא יחול רוח החיים בגוף החי רק בהיות אבריו שלמים ודבוקים איש אל אחיו, לא כן כשיתנתח לגזרים יהיה לנבלה ולא יחיה עוד כן לא תחול רוח גבורה וחיי העם המדינים רק בהיותם צמודים יחד

ואיש את רעהו יעזרו מכל צר הצורר על אחד מאיבריהם, לא כן אם יתפרדו הם כנתחי הבקר, ועל זה אמר **כה יעשה לבקרו** מדה כנגד מדה, על זה אמר ויצאו כאיש אחד כי השכילו מוסרו ונתחברו כאילו כולם אברי איש אחד אשר ירגיש כל אבר הפרטי בצרת הגויה כולה:

פסוק י
מחר נצא כי ביום ששבו המלאכים שלמו הז' ימים, והשיבו שימתינו עד מחר ויצאו אליהם והיה מאמר משותף כי כוונו באמת שיצאו להלחם בם:

פסוק יב
מי האמר עתה הודו כולם במלכותו וחשבו אלה שמרדו בו לבני מות כמורד במלכות:

פסוק יג
ויאמר שאול אבל שאול השיב **לא יומת איש ביום הזה** כי עד עתה לא היה דינם כמורד במלכות אחר שעדן לא הודו כולם במלכותו עד שהושיעם מעמון וזה לא נעשה עד היום, וזה שכתוב **כי היום עשה ה' תשועה** ועד עתה לא היה לי דין מלך:

פסוק יד
ויאמר ומטעם זה אמר שמואל **שילכו לחדש המלוכה** מחדש על ידי קבלת העם אותו ברצונם באופן שתתחיל המלוכה מהיום וזה שכתוב:

פסוק טו
וילכו וכו' **וימליכו** וכו':

פרק יב

פסוק א
השאלות:

(**א-ב**) **מה רצה בויכוח הזה הגדול?**, **מ"ש לכל אשר אמרתם לי הוא שפת יתר?**, **וכן מ"ש בני הנם אתכם אין לו ענין?**:

ויאמר שמואל אחר שהשלים המלכת המלך בא להתוכח עמהם, וכבר בארנו למעלה (ח') כי בשאלה זו ששאלו להם מלך חטאו בשתים, א) נגד כבוד שמואל במה שהעבירו אותו מהיות שופט עליהם, ב) בכבוד ה' במה שרצו להחליף מלכות שמים במלכות בשר ודם, ונגד שני הדברים האלה התוכח עמהם תחלה התוכח במה שחטאו נגדו. אמר, **הנה שמעתי בקולכם לכל אשר אמרתם לי** רצה לומר הגם שלא הייתי מחויב לשמוע אליכם בענין מה שרציתם שהמלך יהיה גם השופט אתכם, כי מן הדין אי אפשר

להעביר השופט משררותו כל עוד לא מצאו בו עול ולא היה לי לשמוע רק שיהיה המלך ממונה על המלחמה לא על המשפט, בכ"ז שמעתי לכל אשר אמרתם לי שהוא מ"ש ושפטנו מלכנו:

פסוק ב

ועתה הנה המלך מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי, רצה לומר ואני לא השגתי שום טובה חלף עבודתי אשר עבדתיכם, אני זקנתי מרוב עבודה ועול הצבור שעל ידי זה קפצה עלי זקנה שלא בזמנה (כי היה אז בן חמשים שנה) **ובני** גם הם לא ירשו גדולתי כי **הנם אתכם** כאחד העם מוסרים מגדולתם הגם **שאני התהלכתי לפניכם מנערי עד היום הזה** ולא היה ראוי להעבירני לא מצד שנתרשלתי בעבודת הצבור כי התהלכתי מנעורי עד היום הזה עוסק בעבודתכם, ולא מאשר מצאתם בי איזה עול מהטיית משפט ולקיחת שוחד, על זה,

פסוק ג

השאלות

(**ג - ו**) **מ"ש את מי עשקתי את מי רצותי וכו'**, **כולו לשון כפול. ולמה הוסיף שנית עד ה' בכם כי לא מצאתם בידי מאומה? למה העיד ה' ע"ז הלא כל העם עדים? ומ"ש ויאמר עד ולא ויאמרו? מ"ש ה' אשר עשה את משה, אין לו קישור לא למעלה ולא למטה?**:

הנני ענו בי כי עתה לא תחניפו לי מלהגיד פשעי באשר הוא **נגד ה'**, וגם לא תיראו מפני מלהגיד, באשר הוא **נגד משיחו** אשר יעשה משפט את שור סדר בהדרגה מן החמור אל הקל, **את שור מי לקחתי** בחזקה ואף גם את **חמור מי לקחתי** הגם שהשופטים רגילים לקחת חמור לרכיבה בעת לכתם מעיר לעיר לשפוט את העם, ומוסיף **את מי עשקתי**, שהעשק הוא קל יותר שכובש שכר שכיר וכדומה שאינו גוזל בידים רק מונע את המגיע לו, ומוסיף **את מי רצותי** למי בקשתי שיתן לי איזה מתנה ברצונו, או שרשו רצץ והגם שהרצוץ גרוע מעושק בא מאוחר לענין הרבותא של התשלומין שגם רצוץ בגוף ישלם בממון וישיב נזק וצער וכו' וכ"ש שישיב ממון הנעשק, ומוסיף **ומיד מי לקחתי כפר** שאם נתחייב איש מיתה או מלקות ואקח מאתו כופר ממון תחת עונש הגוף שעל ידי כן **אעלים עיני בו** מלהענישו כפי משפטו, הגם שכופר זה יתן המתחייב בטוב לבו, ואינו עושק לעומת הנותן רק הטיית המשפט בעצמו בדבר הנוגע לה', בכ"ז **אשיב לכם**:

פסוק ד

ויאמרו לא עשקתנו תפסו הדברים האחרונים הקלים, וכ"ש שלא גזל, והוסיפו **ולא לקחת מיד איש מאומה** אף בדרך מתנה כי לא נהנה משום אדם, כדברי חכמינו זכרונם לברכה:

פסוק ה

ויאמר באשר יצויר שהגם שלא לקח דבר מיד איש, בכ"ז קבל שכר מקופת הצבור, באשר קופת הצבור ממסים וצדקות היו ביד השופט והיה לו רשות גם כפי הדין לקחת שכרו ופרנסתו משם, וזאת לא יוכלו המה להעיד רק ה' לבדו היודע נסתרות, ועל זה אמר **עד ה' בכם כי לא מצאתם בידי מאומה** אף אם תבקשו כל גנזי ביתי לא תמצאו דבר, כי לא לקחתי שכר מהצבור גם כן **ויאמר עד**, מוסב על ה' הנזכר תחלה ה' אמר, עד, וכ"פ חכמינו זכרונם לברכה יצתה בת קול ואמרה עד:

פסוק ו

ויאמר שמואל הודיע להם כי הקול הזה שאמר עד הוא קול ה' וזה שכתוב **ה' אשר עשה את משה ואת אהרן** שהכינם להיות שופטי ישראל **ואשר** על ידי השופטים הנאמנים האלה **העלה את אבותיכם מארץ מצרים**, הוא אשר הופיע עתה וקרא **עד**, ועתה בי צדקתי כצדקת השופטים משה ואהרן:

פסוק ז

השאלות

(ז-יא) **מ"ש ואשפטה אתכם מה היא התוכחה הזאת מביאת יעקב וממה שנמכרו ביד סיסרא, ולמה זכר את בדן שהוא שמשון קודם יפתח והוא היה מאוחר ממנו**?:

ועתה אחר שהתוכח עמהם על מה שחטאו נגדו התחיל להתוכח על מה שחטאו נגד ה', וזה שכתוב **ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה'** לאמר מה מצאתם בו עול כי מאסתם במלכותו, זכרו **את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם**:

פסוק ח

כאשר מפרש תחלה **את אבותיכם כאשר בא יעקב מצרים** לא הושיעכם על ידי מלך רק כאשר התפללו לפניו הושיעם על ידי נביאיו (ותפס כאשר בא יעקב מצרים, כי נבדלה צרת מצרים מצרות שאחר כך, שגלות מצרים לא היה מסבת חטא קדום רק כדי להיטיבם באחריתם ולהביאם אל המקום הזה ועל ידי כן נתגלגל הדבר שבא יעקב מצרים):

פסוק ט

וישכחו וכן אחר כך ראיתם כי לא סרה השגחת ה' מאתכם, וזאת ראיתם משני צדדים, א) שבעת מריכם תיכף יסר אתכם כאשר ייסר איש את בנו בהשגחת עליו, ב) שבעת שבתם עדיו תיכף הושיעכם ועל הצד הא' אומר **וישכחו את ה'** אז תיכף הענישם **וימכר אתם** וכו' **וילחמו בם** רצה לומר פעמים מכר אותם בהחלט ביד אויביהם עד ששלטו האויבים עליהם, וזה היה **ביד סיסרא וביד פלשתים** בימי שמשון שהיו ישראל תחת ידם, ופעמים רק לחמו בם ועדן לא שלטו עליהם וזה היו פלשתים בימי שמואל שעלו על ישראל למלחמה **ומלך מואב** בימי יפתח שאז עברו בני עמון (שהיו מתאחדים עם מואב) את הירדן להלחם בם ועל זה אמר מלך מואב, שטענתו היה מצד שלקחו מדינת מואב ומצד שהוא על ארץ מואב (שופטים י"א י"ז):

פסוק י

ויזעקו ועל הצד הב' אומר שבעת זעקו נמלטו:

פסוק יא

וישלח רצה לומר בעת שמסר אותם ביד אויביהם שלח **את ירובעל ואת בדן** הוא שמשון, שבימים האלה משלו האויבים עליהם ובעת אשר רק לחמו בם שלח **את יפתח ואת שמואל**, שהם עזרום במלחמתם כמבואר, ונגד הא' אומר **ויצל אתכם מיד איביכם**, רצה לומר על ידי ירובעל ובדן הציל אתכם מיד אויביכם כי אז הייתם בידם ונגד הב' אמר **ותשבו בטח** רצה לומר על ידי יפתח ושמואל היה לכם מנוחה ממלחמת האויבים וישבתם בטח באין מחריד:

פסוק יב

השאלות

הלא ביאת נחש היה אחר שהומלך שאול?:

ותראו, ואחר שראיתם שהשגחת ה' חופף עליכם כל היום, למכור אתכם ביד אויב בעת מריכם ולהושיעכם עת תשובו אליו, עתה שראיתם **מלך בני עמון בא עליכם**, שכחתם שני הצדדים האלה, א) לשום לב שבא עליכם אויב מפני שמאסתם מלכותו ורציתם במלכות בשר ודם, ב) לשוב מחטא זה כדי שיושיעכם, **ותאמרו לי לא** רצה לומר לא נשוב מחפצנו במלך רק **כי מלך ימלך עלינו**, הגם שבחנתם **שה' אלהיכם מלככם**, וכמו שהעברתם אותי משופט כן מאסתם את אלהיכם ממלוך עליכם:

פסוק יג
השאלות

למה כפל אשר בחרתם אשר שאלתם והנה נתן ה'?:

ועתה הנה המלך וכו' רצה לומר עתה יש במלך הזה שני אפשריות, בצד א' הוא **המלך אשר בחרתם** אתם, לא ה', כי לא מדעת ה' נעשה רק מדעתכם **אשר שאלתם** מפרש שהגם שלא בחרתם את האיש הזה שאול, בכ"ז הוא מיוחס לבחירתכם מצד שאתם שאלתם מלך ועל ידי זה בחרו ה', ובצד הב' **והנה נתן ה' עליכם מלך** אחר שבחירת האיש הפרטי שהוא שאול נעשה על ידי ה', וכפ"ז יתיחס המלך בצד א' אל בחירתכם נגד רצון ה' ובצד הב' יתיחס שהוא בחיר ה':

פסוק יד
אם תיראו ולכן יש בו שני אפשריות שאם תיראו **את ה' ועבדתם אותו**, וחוץ מזה תשמרו מצותיו **ושמעתם בקולו** במצות עשה **ולא תמרו את פי ה'** במצות לא תעשה, אז יתיחס אל בחירת ה', כי אז **והיתם גם אתם וגם המלך** כו' **אחר ה' אלהיכם** רצה לומר אז יהיה ה' מלככם ההולך לפניכם להלחם לכם ולהושיע אתכם, והוא אחריו כשר צבאו ההולך בפקודתו, והוא יהיה אמצעי בין ה' וביניכם:

פסוק טו
ואם ובצד הב' אם **לא תשמעו בקול ה'** במצות עשה **ומריתם את פי ה'** במצות לא תעשה, אז יתיחס אל בחירתכם, ואל תחשבו כי אז יסיר השגחתו, רק **והיתה יד ה' בכם** כמו שהיתה **באבותיכם** שהכה אותם כל עת מרו בו:

פסוק טז
גם עתה התיצבו וראו כי השגחתו דבקה בכם לעשות לעיניכם נפלאות לשדד הטבע:

פסוק יז
השאלות

איך ברר להם על ידי נס הזה שהרעו במה ששאלו להם מלך?:

הלא קציר חטים היום, בזה תראו א) כי עדן השגחתו הנסיית דבקה בכם, ואם כן לא היה לכם לבחור מלך שיושיע אתכם כפי הטבע אחר שאתם נושעים מהשגחה וזה שכתוב כי **רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה'** רצה לומר שעשיתם נגד עיני ה' והשגחתו עליכם, ב) אחר שהפלא הזה יתהוה על ידי תפלתי לא היה לכם לבגוד בי כי כן הייתי יכול להרעים שנית בקול גדול על פלשתים כמו אז (למעלה ז') וזה שכתוב **אקרא אל ה' ויתן קלות ומטר** ובזה נתן אות נגד שני הדברים אשר עמהם התוכח כנ"ל ג) מהאות בעצמו שהוא

המטר והקולות שהם טובים בעת זרע ורעים בקיץ תבינו כי כן גם אתם שאלתם דבר שלא בעונתו, שאם היה המלך טוב לכם אחרי מותי ובעת שאתם נתונים תחת הטבע, הוא רע לכם בעודני חי ובעוד ה' צבאות יגן עליכם, ועל זה אמר **ודעו וראו** וכו':

פסוק יח

ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל, כי הביטו את אשר הרעו כי חטאו לה' ובגדו בנביאו:

פסוק כ

השאלות (כ-כד) מ"ש אל תיראו אתם עשיתם את כל הרעה, הלא לכן יפחדו וייראו?, מ"ש אך אל תסורו וכו', ולא תסורו הוא כפל? ומה שסיים אך יראו את ה' כבר נכלל בראש דבריו?:

אל תיראו אתם עשיתם את כל הרעה הזאת, רצה לומר אם היה ה' קוצף עליכם בלא סבה היה לכם להתירא באשר נשתנה רצונו אליכם מטוב לרע אבל אחר שסבת הרעה הזאת תלוי במעשיכם הרעים, ואם כן לא נשתנה רצון ה' להיטיב עמכם אם תטיבו מעשיכם לכן אל תיראו אך אל תסורו מאחרי ה' שאז ישוב לשוש עליכם לטוב, **אך אל תסורו** וכו', **ועבדתם**, אומר, א) מן הראוי שלא תסורו ועבדתם **את ה'** מצד עצמו מחמת אהבתו מצד גדולתו ורוממותו, שהיא עבודה מאהבה וזה שכתוב **בכל לבבכם**, רצה לומר שלא בעבור פנייה חיצונית מגמול ועונש, שאז אף לו ידעתם שיהיה לכם תועלת בעבודת נכר ראוי שלא תסורו מה', ב) מוסיף וחוץ מזה,

פסוק כא

ולא תסורו אי אפשר שתסורו ממנו כלל כי אין לכם לצפות שתשיגו איזה תועלת בעבודת נכר **כי אחרי התוהו אשר לא יועילו** שום תועלת **ולא יצילו** מאיזה רעה, ואל תחשוב שיועילו בדרך סגולה **כי תהו המה** לגמרי:

פסוק כב

כי לא מוסב למעלה אל תיראו **כי לא יטש**, רצה לומר אם תעבדו אותו אין לכם להתירא שישתנה רצונו עליכם, שזה אי אפשר, א) **מפני שמו הגדול** שנודע למשגב על ידכם ועתה יאמרו הגוים מבלתי יכולת, ב) אחר **כי הואיל ה'** והתחיל **לעשות אתכם לו לעם** ולא יצוייר שישתנה רצונו הבלתי בעל תכלית:

פסוק כג
גם ומה שתתיראו מפני כי אחדל מהגין עליכם בזכותי, **גם אנכי חלילה לי מחטא לה'** ומלהגין עליכם בשני ענינים שהייתי מגין עליכם עד עתה, א. **להתפלל בעדכם**, ב. **להורותכם דרך הטובה**:

פסוק כד
אך גם זאת שאעמוד לימינכם תלוי בזה **אם תיראו את ה'** כי לולא זה לא יועילו תפלותי ולמודי:

פסוק כה
ואם רצה לומר אם תיטיבו מעשיכם לא יזיק לכם המלך **ואם הרע תרעו** לא יועיל לכם כי כולכם תספו:

פרק יג

פסוק א
השאלות:

(**א-ג**) **מ"ש בן שנה שאול במלכו לא מצאו לו המפרשים פירוש כפי הפשט, ולמה שלח את העם אחרי שהיה בדעתו להלחם בפלשתים, ולאספם שנית**?:

בן שנה שיעור הכתוב **בן שנה שאול במלכו** כו' **ויבחר לו שאול שלשת אלפים מישראל**, (ומ"ש **ושתי שנים מלך** הוא מאמר מוסגר) רצה לומר בשנה הראשונה למלכותו לא היתה דעתו להלחם עדיין, (כי היה דרכם לשבת בית בשנה הראשונה שלאחר עסק חדש שפעל, כמו לקיחת אשה ובנין בית ועלייה לשררה, כמ"ש ומי אשר ארש אשה וכו' ואשר בנה בית וכו', וכן רצה להיות נקי למלכותו שנה אחת להשגיח על העם טרם יתגר מלחמות באויביהם), וע"כ **שלח** את העם **איש לאהליו**, ולא השאיר אצלו רק שלשת אלפים למשמעתו שגם בעת שלום לא ישב המלך בדד, וחלקם שאלפים יהיו עם המלך שהיה דעתו לשבת פעמים במכמש ופעמים בהר בית אל, וימצאו אלף בכ"מ ואלף יהיו עם יונתן, אולם ה' הניא מחשבותיו כי באשר א"ל שמואל שבעת ימים תוחל עד בואי אליך והודעתי לך את אשר תעשה, שכיון שיודיעהו מה יעשה במלחמת פלשתים והיה מוכרח שילחם עם פלשתים ביום השביעי, ולכן סבב ה'.

פסוק ג

ויך יונתן את נציב פלשתים עשה זאת שלא מדעת אביו, ומזה נסתבב כי **שמעו פלשתים**, ועל ידי כן **ושאול תקע בשופר בכל הארץ**, כי אחר ששלח את העם לאוהליו הוצרך להודיעם שישמעו להכין את עצמם למלחמה:

פסוק ד

וכל רצה לומר ועל ידי כן **שמעו כל ישראל** כי **הכה שאול את נציב פלשתים** כי אחר שחזק מעשה יונתן והכין את העם למלחמה נתיחס הדבר אליו, **וגם נבאש** כי אם היה זה מעשה איש אחד מהעם לא היה בזה קצף על כולם, לא כן אחר שנעשה על ידי המלך שהמליכו כל ישראל נבאש העם כולו **בפלשתים**, ועל ידי כן **ויצעקו** נאספו ישראל מצד א':

פסוק ה

ופלשתים נתאספו מצד השני, וספר שהיו ישראל בסכנה, א) מצד רבוי מחנה פלשתים **שלשים אלף רכב** וכו', ב) מצד שבאו עד קיצם כי **חנו במכמש** שהתיעדה למושב המלך כמ"ש אלפים במכמש, עד שתיכף שכנו בקרית מלך רב:

פסוק ו

השאלות

(ו-ז) **תחלה אמר שישראל צעקו אחרי שאול ופה אמר שהתחבאו ומה זה שאמר וכל העם חרדו אחריו**?:

ואיש ספר כי **איש ישראל ראו** והרגישו בצרתם וזה מארבעה טעמים, א) **כי נגש העם**, כי כבר נגשו מפלשתים שחנו על עריהם ולחצו אותם בענין שכבר היתה המדינה בידם, ב) כי **ויתחבאו העם** שהאלף שהיה במכמש לא לחמו רק התחבאו במערות ובחוחים מיראתם:

פסוק ז

ג) **ועברים** שהיו קרובים אל הירדן לא התאספו לעזרת שאול רק **עברו את הירדן** לברוח, ד) מה **ששאול עודנו בגלגל** שתחת שהיה ראוי שיצא לקראת האויב בל יניחהו ללכוד את עריו לא עשה מאומה רק ישב בגלגל ועל ידי כן **וכל העם** שהיו עמו **חרדו אחריו** רצה לומר שמהרו בחרדה ללכת אחריו, היינו שאצו עליו שיעבור חלוץ והם אחריו על האויב ובל ישב בגלגל:

פסוק ח
השאלות

(ח-ט) **למה עבר שאול על דברי הנביא**?:

ויוחל מבואר שהיה לשאול ארבע התנצלות על שלא שמר את דברי שמואל שא"ל שבעת ימים תוחיל עד בואי אצלך, א) רוב הסכנה שהרגישה עליו כמו שספר בשני כתובים הקודמים, ב) כי המתין **שבעת ימים למועד אשר** (**יבא שמואל ולא בא שמואל** (מלת בא נמשך גם למעלה) וחשב שלא צוהו רק להמתין ז' ימים לא יותר ושמקצת יום הז' ככולו, ג) **ויפץ העם מעליו** והתירא כי יותר לבדו.

פסוק ט
ד) **ויאמר שאול** כי בכ"ז לא התחיל מלחמה בלא שמואל רק **העלה העולה** שהוא לחלות את פני ה' שיעזרהו, וחשב ששמואל לא צוהו רק שלא ילחם עד יודיעהו מה יעשה, לא על שלא יקריב קרבן:

פסוק י
ויהי בעוד לא הספיק להקריב השלמים בא שמואל:

פסוק יא
ויאמר שאול, השיב ארבע התנצלות הנז', א) **כי ראיתי כי נפץ העם מעלי**, ב) **שאתה לא באת למועד הימים**, ג) **שפלשתים נאספים מכמש** והם קרובים אליו וחשב שיבואו עדיו ורצה על כל פנים לחלות פני ה':

פסוק יב
השאלות

לשון ואתאפק בא תמיד על שמונע את עצמו מעשות איזה דבר לא על העושה?:

ד) **ואתאפק** רצה לומר שבכ"ז התאפקתי ולא התחלתי במלחמה רק **ואעלה העלה** לא זולת, שדמיתי שעל זה לא נצטויתי, נמצא הי"ל ב' התנצלות מצד האונס, שהוא הא' והג', והתנצלות הב' והד' הוא טענת טעות שטעה בפירוש דברי שמואל, בחשבון הימים ושחשב שלא נצטוה שלא יקריב קרבן בלעדיו:

פסוק יג
ויאמר כו' **נסכלת** א"ל מה שחשבת להתחכם בשכלך על דברי ה', באמת נסכלת במה **שלא שמרת את מצות ה'**, כי לא היה לך לפרש פרושים ולסבור סברות רק לקיים בתמימות כדבר הנביא, ובאר לו שהפסיד בשתים, א) העדר התועלת **כי עתה הכין ה'**

את ממלכתך על ישראל רצה לומר שזה היה נסיון מה' ואם היית עומד בנסיון היה עתה משכורתך שהיה ה' מכין את ממלכתך בענין שהיה מלכותך נמשך עד עולם:

פסוק יד

ועתה ב) עונש בפועל כי עתה לא לבד שלא יכין ה' את ממלכתך כי גם **ממלכתך** כמו שהוא עתה גם כן **לא תקום** כי נתנה ה' לאיש אחר בעונש על **כי לא שמרת את אשר צוך ה'** וגם אמר לו דע כי מה שחשבת בעברך על דברי, שמלכותך נמשך לענין טבעי, כפי תכסיסי המלחמה, ולכן לא בטחת בה' לידום לה' והתחולל לו, הוא סכלות כי אם היה מכין ה' את ממלכתך, שזה היה אם היית משליך יהבך עליו אז היה מתקיים עד עולם, ועתה שהוא ממלכתך המתיחס לך לא לה', כי נמשכת אחרי הסדור הטבעי ובטחת על תחבולות מלחמה לא תקום, כי עצת ה' היא נגדך אשר **בקש ה' לו איש כלבבו** אשר ימשך אחר רצונו יען שבך לא מצא חפץ:

פסוק טו

ויקם שמואל ושאול עמו, **ויעל** כו' **גבעת בנימין**, ששם היה יונתן ואנשיו מבואר כי מאלף שהיו עם יונתן ומב' אלפים שהיו עם שאול לא נשארו רק שש מאות, ויתר העם נפוצו מעליהם. והנה יספר כי מטה ידם מאד במלחמה כפי הטבע, א) מצד היותם מתי מספר שש מאות איש:

פסוק טז

ב) **ושאול** וכו' שהיה מחנה האויב קרובה אליהם כי המחנה כולה היתה במכמש עיר מלכות שאול כנ"ל:

פסוק יז

ג. **ויצא** שכבר נפוצו המשחיתים שיצאו להשחית את הארץ לשלשה ראשים ולא היה לאל ידו לעצור בעדם:

פסוק יט

ד) **וחרש** שלא היה אפשר כלל שיכינו כלי מלחמה כי לא נמצא חרש ברזל בכל ארץ ישראל, עד שבעת הצטרכו ללטוש את כלי מחרישתם היו מוכרחים או לרדת לארץ פלשתים, או שלטשום עם הכלי שי"ל פיות הרבה, הגם שאין זה מעשה אומן, כי ההכרח לחצם לזה, ומסבה זו,

פסוק כב

והיה ביום מלחמת במלחמה הלזו שנולדה להם פתאום לא היה להם כולם (זולת לשאול ויונתן) חרב וחנית, ומלחמת שוה בסמוך ובנפרד כמו משמרת:

פסוק כג
ויצא רצה לומר בהיותם חלושי כח נגד מחנה פלשתים עם רב אחוזי חרב יצא מצב פלשתים לעבור אל צד שאול, החל רש והתגר בו מלחמה:

פרק יד

פסוק א
השאלות
(א-ז) **למה אמר בפסוק א' לכה ונעברה ובפסוק ו' אמר זה שנית והוסיף אולי יעשה ה' לנו והנער השיב לו, כל זה היה לו לומר בפעם הראשון?**, **מ"ש בפסוק ג' ששאול יושב בקצה הגבעה ואתו כשש מאות איש כבר נזכר למעלה** (י"ג ט"ו) **ובא פה כפול ושלא במקומו, וכן מ"ש ואחיה בן אחיטוב וכו', אין מקומו פה**?:
ויהי היום ביום ההוא שיצא מצב פלשתים אל עבר מכמש מזה **ויאמר** כו' **לכה ונעברה** אז לא היה דעתו עדיין להלחם בם רק לעבור אל העבר שנגד מצב פלשתים, כי מכמש היה מצפון לגבע (כמו שיתבאר פ"ה) ושאול ויונתן עמדו בצד דרום של גבע ורצה יונתן לעבור מדרומו של גבע אל צד צפונו ששם יעמד נגד מצב פלשתים, וזה שכתוב **אל מצב פלשתים אשר מעבר הלז**, ולכן **לאביו לא הגיד** כי לא היה דעתו עדיין אל הגבורה שהתעורר עליה אחר כך:

פסוק ב
ושאול יושב בא לבאר מדוע הוצרך לעבור כי **שאול יושב בקצה** דרומי של גבע אל צד מגרון לא אל צד מכמש, וזה מסבת מעוט **העם אשר עמו** שהיו גם עתה רק **כשש מאות איש** כמו שהיה בבואו לגבע והתירא מהתראות לפני מחנה פלשתים עם אנשיו המעטים:

פסוק ג
ואחיה שב אל ספורו שיונתן לא היה דעתו אז אל שיפול במחנה פלשתים, א) מצד שלא הגיד לאביו ולא היה עושה דבר גדול כזה בלעדיו, ב) שהיה שם אורים ותומים עמהם והיה שואל בה' כי **אחיה בן אחיטוב** כו' **בן פנחס בן עלי**, אשר עלי היה **כהן ה' בשלה**, אחיה היה **נשא אפוד**, ומדוע לא שאל בה', ג) שגם **העם לא ידע כי הלך יונתן** וכל זה ראיה שלא היה במחשבתו אז לעשות נוראות שאם כן היה מיעד את העם להיות נכונים אחריו:

פסוק ד

ובין ספר כי בבואו אל צפונה של גבעה נגד מצב פלשתים שאז התנוסס בו רוח ה' לעבור וללחום בשם ה' וזה היה **בין המעברות כי אז בקש יונתן לעבר אל מצב פלשתים** ולהכות בם, היו שם שיני סלעים גבוהים מפסיקים ביניהם, והיו גבוהים מאד עד שנקבו בשמות מיוחדים, וכן היה,

פסוק ה

השן האחד מצוק מצפון שהוא השן שעמד אצל גבע היה מצוק מצד צפוני שהיה שם חלק ושוה, שאי אפשר לרדת ממנו והשן שעמד אצל מכמש היה מצוק מצד דרומו שנכח גבע שאי אפשר לעלות עליו, עד שחוץ ממה שהיו רק שנים אנשים נגד מחנה כבדה היה קשה שיגיעו אל המחנה גם מצד המקום:

פסוק ו

ויאמר בכ"ז נחה עליו רוח גבורה מאת ה' עד שהתעורר ליפול במחנה, **ויאמר לנערו לכה ונעברה אל מצב הערלים** רצה לומר אליהם ממש, והגם שאי אפשר שננצחם בדרך הטבע **אולי יעשה ה' לנו** בדרך נס, **כי אין לה' מעצור** רצה לומר כי בכחות הטבעיים צריך שכח המתגבר יגדל מן הכח השני המנוצח, שאם לא כן יעצר הכח המתפעל בעד הכח הפועל וינגד אליו, ולכן לפי גודל כח המתפעל צריך שיגדל ביתר שאת כח הפועל המנצח, לא כן אצל ה', שאין שום כח טבעי יעצור בעדו וינגד אליו, עד שיצרך הוא כח גדול כנגד כח העוצר, וזה שכתוב כי אין לה' מעצור, ואם כן אין הבדל **שישיע ברב או במעט**:

פסוק ז

ויאמר לו נושא כליו הבין כי אי אפשר שיתעורר לפעולה כזאת הרחוקה מן הטבע שישליך נפשו מנגד במקום שהסכנה גלויה וידועה אם לא בשכח אלהי מניע אותו ומעורר את לבו בל יפחד, וע"כ אמר **עשה כל אשר בלבבך**, כי הלב הוא החוזה האלהי בענינים גדולים כאלה, ואיש הרוח יוכל לסמוך על חזיון לבו בזה ואע"ג דהוא לא חזא מזליה חזא, ואם כן **נטה לך** רצה לומר שיטה אל הצד לרדת מן הסלע אל בין המעברות, ואני **הנני עמך** הגם שלבי אינו רואה את כל מאומה הנני **כלבבך**:

פסוק ח

השאלות

(ח-י) **איך סמך יהונתן על דברים כאלה, להשליך נפשו מנגד**?:

ויאמר כבר פי' מהרי"א כי באמת הנסיון הזה לא היה מוכרח ומחויב מפאת עצמו כ"א מפאת ההשגחה האלהית אם תדבק בם, והבחינה היתה בזה האופן כי אולי הפלשתים לא יאמרו הדבור ההוא **עלו עלינו** וגם לא יאמרו **דמו עד הגיענו אליכם** והיה אפשר שיאמרו באו הנה או קרבו אלינו או לכו ונלחמה או כיוצא מהדבורים האלה ממה שהדמיון סובל או לא ידברו דבר רק יצאו לקראתם, ולכן היתה הבחינה שאם הם ידברו כאותם הדברים והמלות עצמם אשר אמר יהונתן אין זה כי אם מפאת ההשגחה האלהית שישים הדברים בפיהם ורוח ה' נוצצה בם להודיעם את אשר יעשון, והיה זה ממדרגת רוה"ק ולכן בחר בזה וכמו שנאמר בגדעון (שופטים ז' י"א) ושמעת מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך:

פסוק יא

ויאמרו פלשתים ספר להגדיל האות כי הם לא טעו שהם אנשי חיל עד יתיראו מלרדוף אחריהם כי אמרו שהם יהודים רכי לבב אשר בחורים התחבאו ובכ"ז לא ערב לבם לרדת ולרדוף אחריהם רק,

פסוק יב

ויאמרו עלו עלינו שזה אות כי נשתה גבורתם לפני יהונתן ושומה בפיהם **ונודיע אתכם דבר** כי זה עצמו הוא הודעה אלהית כי נתנם ה' ביד ישראל, ולכן אמר עלה אחרי וכו':

פסוק יג

השאלות

(יג-טו) **הלא אנשי המצבה ראו שהם שנים ואמרו הנה עברים יוצאים מן החורים ואיך פתאום המצב והמשחית חרדו**?:

ויעל יונתן זה היה מעזר ההשגחה שלא סבב את שן הסלע ללכת על הדרך כי שם עמדו אנשי המצבה נכונים וצפופים אל פני הדרך, ולא היה מסתבב אימה וחרדה אבל יהונתן עלה על שן הסלע והגיע באמצע בין אנשי המצב ובין המחנה ושם התחיל להכות, עד שבמקום שהיה המצב נכון בצד הדרך לא ראו צר ואויב ובמקום שעלה יונתן היו מפוזרים כעשרים איש בחצי מענה, מה שאין כן אל פתח עינים אל אם הדרך עמדו המצב והמשחית נכונים:

פסוק טו

ותהי ועל ידי כן נתהוה **חרדה במחנה בשדה ובכל העם** ואחר כך **המצב והמשחית חרדו גם המה**, כי אם היה בא לעומת מקום המצב לא היו חרדים כי היו רואים כי שנים המה, אבל בבואו באמצע בין המצב ובין המחנה ושם הכה חשבו המחנה שכבר נפל

המצב והמשחית אחר שהניחום לעבור מגבולם והלאה ועל ידי כן חרדה המחנה, ומתוך חרדת המחנה חרדו גם המצב עד **שרגזה הארץ** בכלל ומבאר כי באמת **ותהי לחרדת אלהים** לא היתה חרדה טבעיית רק ה' הפיל עליהם פחד וחרדה:

פסוק טז

ויראו כו' **והנה ההמון נמוג**, כי המחנה כל זמן שעומדת על דגלה וסדרה, היא קשורה באגודה אחת איש באחיהו ידובקו ונקראת בשם מחנה או צבא או עם וכדומה, אבל עת תתהוה מהומה ביניהם ימוגו וימסו אסוריהם ואז נקראים בשם המון, על המונם ושאונם, ששם המון מורה על קיבוץ בלתי מסודר כחוקי סדרי המלחמה, וראו כי ההמון נמוג מחבורם, וזה כי **וילך והלם** רצה לומר מקצתם הלכו להתרחק הלאה, ומקצתם התקרבו הלום לצד גבעה, כי במהומה הזה יש נבהלו נחפזו לצד הזה ויש ברחו לצד שכנגדו, ובזה נולד ספק אם זה בריחה או הכנה והתחלה למלחמה:

פסוק יז

ויאמר שאול רצה לדעת סבת ענין זה מצד שידע מי הלך מאתם וגרם הרעש שמה, וראה כי לא נפקד איש רק יונתן ונושא כליו, אשר רחוק שאלה יולידו מהומה גדולה כזאת:

פסוק יח

ויאמר שאול ולכן רצה לדרוש באורים ותומים מה סבת הדבר ומה הדבר הזה, **כי היה ארון האלהים** וכו', רצה לומר כי מעת חרב משכן שילה לא היה מקום קבוע לארון, והיו מוליכים אותו **ביום ההוא** רצה לומר בעת ההיא עם בני ישראל בכל מקום שהתקבצו, ולכן בעת הלכו הגלגל לחדש שם המלוכה הביאו הארון עמם וכשיצא שאול משם אל הגבעה הוליכו עמו:

פסוק יט

וההמון רצה לומר בתוך כך נתרבה ההמיה והרעש שמה (**המון** זה שם המקרה על ההמיה וקול ענות) עד ששמעו קול מפלתם:

פסוק כ

והנה היתה רצה לומר התלוו אל נצוח שאול ג' ענינים, א) שעל ידי המהומה היתה חרב איש ברעהו:

פסוק כא

ב) **והעברים** שישראל שגרו בצד מערב ארץ ישראל בערי פלשתים **היו לפלשתים כאתמול שלשום** נכנעים תחתם וגם **עלו עמם במחנה סביב**, רצה לומר עמדו סביבות

המחנה להספיק צדה וצרכיהם, **וגם המה** נהפכו עתה **להיות עם ישראל אשר עם שאול** לעזרם:

פסוק כב

ג) **וכל איש ישראל המתחבאים** וכו', ועל כולם,

פסוק כג

ויושע ה' ביום ההוא כי עיקר התשועה היתה השגחיית, **והמלחמה עברה את בית און**, רצה לומר כשבאו לבית און כבר עברה המלחמה רצה לומר פסקה כי מאז נפוצו הבורחים והיו נסים לא לוחמים:

פסוק כד

ואיש ישראל נגש רצה לומר שאול ראה בבואו לבית און שהעם הפסיקו מן המלחמה כמ"ש והמלחמה עברה וחדלו מלרדוף אחרי צריהם, וזה בא מטעם כי איש ישראל היו נגשים ומוכרחים ביום ההוא אל המלחמה, רצה לומר לא לחמו בנפש חפצה כעם חרף נפשו למות בעבור חפשיותו וארצו רק היה אצלם כנגישה ששאול לחץ אותם לזה על ידי שהתגרה עם פלשתים, ולכן עת מצאו מנוח מאויביהם רצו לנוח מן המלחמה אשר הלכו אליה מתוך ההכרח, ולכן **ויואל שאול** השביעם באלה **בל יאכלו לחם** למען יקום גוי אויביו וכפי הסברא היו מתענים ביום ההוא כמו שהיה דרכם בכל עת צרה, ועתה כי נושעו הותר להם לאכול על פי הדין, וגזר שאול בל יאכלו כי עוד אין התשועה שלמה עד ישית אויביו הדום לרגליו והנה שאול דבר באלתו, **ארור האיש אשר יאכל לחם**, ויש סברא שלא גזר רק אכילת לחם שהיא סעודה כראוי, לא על טעימת לחם מעט, ולא על אכילת דבר שאינו לחם כמו פירות וכיוצא, כי באר הטעם כדי שינקם מאויביו, רצה לומר שלא יפנו אל הכנת סעודתם ולא ירדפו אחר האויב, וזה רק בסעודה קבועה שמתאחרים בהכנתה ואכילתה, לא על טעימה ואכילת מיני פירות שהיא אכילת ארעי, שלא יתבטלו בזה מן המלחמה, ויש סברה שהיתה גזרתו גזירת תענית שיתענו כל היום כדי שזכות ענוים ותשובתם תועיל אל שינקמו מאויביהם, וישראל החמירו על עצמם בשני ענינים, א) **ולא טעם כל העם לחם**, אף טעימה בעלמא:

פסוק כה

השאלות

(**כה-כו**) **מה החידוש שלא טעם העם לחם ולא מן הדבש, האפשר כי יעברו על האלה**?:

ב) **וכל הארץ באו ביער ויהי דבש על פני השדה**, הגם שדבש אינו בכלל לחם:

פסוק כו

ויבא כו' **והנה הלך דבש** רצה לומר הגם שהדבש הלך ולא היה שום עכוב לא בלקיחתו ולא באכילתו, ובכ"ז **ואין משיג ידו אל פיו** וזה היה מפני **כי ירא העם את השבועה** והחמירו על ספיקה:

פסוק כז

ויונתן ספר שיונתן היה לו שלש התנצלות, א) **שלא שמע בהשביע אביו** והיה שוגג, ב) **וישלח את קצה המטה** וכו' והיה רק טעימה קצת שזה ספק אם גזר על זה כנ"ל, ג) **ותארנה עיניו** כי חשכו עיניו מחמת בולמוס רעבון ועל ידי זה שב אור עיניו, ובזה במקום שאחזתו בולמוס היה מותר לאכול על פי הדין:

פסוק כח

השאלות

(**כח-כט**) **למה אמר האיש ויעף העם**?, **ותשובת יהונתן אינה מספקת על מה שעבר על האלה**?:

ויען וכו' **ויעף העם**, האיש הזה הוכיח לו שלא היה טעם הגזרה שלא יתאחרו בהכנת הסעודה שלפי זה לא גזר רק על אכילת לחם בקביעות, כי הלא בהפך על ידי זה העם עיף מלרדוף אחרי האויב, וטוב היה יותר שיאכלו ויחליפו כח לרדוף, ובודאי היתה כוונתו על העינוי והצום לשם ה' הנותן ליעף כח והמושיע ואם כן גם הטעימה אסורה:

פסוק כט

ויאמר יונתן השיב, א) על הגזרה עצמה שלא ידעה עד הנה, **עכר אבי את הארץ** שלא טוב עשה בגזרה זאת, ב) **ראו נא כי ארו עיני**, כי היה לו בולמוס, ג) כי הוא החזיק ששאול גזר זאת כדי שלא יתבטלו באכילתם מרדוף אחרי האויב, ואמר הנה עכר אבי את הארץ, כי באמת לא הטיב להשיג מבוקשו באלתו זאת ונהפוך הוא **ראו כי ארו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה** ואם המעט הזה חדש כחי ואור עיני,

פסוק ל

אף כי וכ"ש **לוא אכול אכל היום העם משלל איביו אשר מצא**, שהיו כגבורים בוסים בטיט חוצות, ואמר כי לא היו מתבטלים על ידי כן כי היה אוכל מן השלל אשר מצא מזומן לפניהם הלא השלל רב ומוכן לאכל, **כי עתה** וכו' רצה לומר והגם שהיו מתבטלים אז בעת אכילתם הלא **וכי עתה לא רבתה מכה בפלשתים** בתמיה, ומה שהיו מפסידים היום בעת האכילה היו מרויחים עתה לטרוף זרוע אף קדקד:

פסוק לא
ויכו וכו' **אילנה** שהיה בחלקו של דן בגבול ארץ ישראל למערב בתחום פלשתים ושם עיפו:

פסוק לב
וישחטו פי' רבותינו שהקדישו הכל שלמים והם אכלו לפני זריקת דמים, וזה שכתוב **וישחטו ארצה** בלא מזבח בנוי **ויאכל** כו' **על הדם** בעוד שהדם קיים (כמו לא תשחט על חמץ דם זבחי):

פסוק לג
בגדתם בקדשים, **גלו אלי היום אבן גדולה** להיות במקום מזבח:

פסוק לד
ושחטתם בזה במקום הזה קרוב למזבח שיזרקו הדם תיכף:

פסוק לה
ויבן מן האבן הזה בנה מזבח כי **אתו החל לבנות** רצה לומר אחר שהחל לבנות אותו בעת תחלת השחיטה שהכינהו למזבח רק לא בנאו כראוי מפני חפזון העם לכן גמר בנינו אח"ז שיהיה מזבח בנוי ומשוכלל:

פסוק לו
ויאמר שאול חשב כי הם מנוצחים בהחלט ואין צריך רק לבוז השלל ולמחות יתר הפלטה וע"כ לא שאל באורים ותומים, **ויאמר הכהן** השיב מי יודע אם לא נתאספו שנית בעריהם, ולכן **נקרבה** לשאול בה':

פסוק לח
במה היתה החטאת הזה היום רצה לומר שאי אפשר שהיתה החטאת בזמן העבר, אחר שעשה להם נס ותשועה כיום הזה וע"כ שנולדה איזו חטאת היום, אחרי הנס:

פסוק לט
כי אם ישנו ביונתן הגם שהוא היה אמצעי אל התשועה, **מות יומת** כי כפי שדבקה בו ההשגחה כן יגדל החטא שעשה להעלות חמת ה', כי יגדל החטא לפי מעלת החוטא ולפי קרבתו אל האלהים, והרמב"ן דעתו שזה נכלל במ"ש כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, שיש כח ביד בית דין לגזור חרם והעובר עליו חייב מיתה כמו שהיה בחרמו של יהושע, ובחרם שנהרגו בני יביש גלעד בגבעה:

פסוק מג

הנני אמות, יונתן בצדקתו לא אמר התנצלות שאמר (למעלה כ"ט ול') אחר שראה שהגורל עלה עליו כי חטא:

פסוק מה

היונתן ימות ואמרו שני טעמים, א) גם אם חטא הלא הוא **עשה הישועה הגדולה** וכו' והעם ימסרו נפשם עליו כמו שמסר נפשו עליהם ויגינו עליו, ב) **חלילה** לאמר עליו שחטא **ושיפול** אף אחד **משערת ראש נזרו ארצה** אחר **כי עם אלהים עשה היום הזה** ודבקה בו ההשגחה האלהית איך יצוייר שיחטא ואשם בזדון, ובודאי המליצו עליו שהיה שוגג ושלא אכל לחם רק טעם דבש ולא נחשב לו חטא רק לפי מעלתו שעם אלהים עשה היום הזה והקב"ה מדקדק עמו כחוט השערה לעשות לו שגגות כזדונות ולא יתחייב מיתה כעובר במזיד, אמנם נשאר הקושיא מדוע לא נענה שאול אחר שיהונתן היה שוגג, וכתב מהרי"א שעקר מה שלא נענה היה בחטאת עצמו על שעבר את פי ה' בגלגל ולפי שהתשועה הזאת לא היתה על ידי שאול ובזכותו רק על ידי יונתן וזכותו, לכן לא השיבו כששאל אם ירדוף אחרי פלשתים להראות שאינו חפץ בו וברדיפתו, והוא חשב שהיה בסבת האכילה ושאל על האוכל לכן השיבו ה' כדי שידע שלא קצף בעבור האוכל כי על זה השיב, רק בעבור שאול, עכ"ד והוא דוחק מבואר. והעקר שה' חשב לצדיק כזה אשר דבקה בו ההשגחה, השוגג כזדון, כי אחר שנגלה לו שעבר על החרם היה לו להשתדל אצל אביו שישאל על נדרו ויעקר הנדר למפרע, בפרט כי אמר עכר אבי את הארץ, ובנדר כזה שלא הועיל בזה למלחמה הזאת יכול להתחרט חרטה דמעיקרא, ועל ידי שעלה עליו הגורל שאל שאול על הנדר, וי"ל שזה מה שכתוב **ויפדו העם את יונתן**, שהשתדלו ששאול התיר לו את נדרו, והיה לו פתח חרטה על ידי שאמרו העם היונתן ימות, ובמדרש ויפדו העם נתנו משקלו זהב ופדאוהו, רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר וכי לחם אכל והלא דבש אכל, ריש לקיש אמר וכי אכל והלא מטעמת טעם, והם שני הטעמים שהזכרתי למעלה:

פסוק מז

ושאול לכד המלוכה כי בעוד פלשתים מושלים בישראל לא היתה מלכותו חזקה כל כך **ובכל אשר יפנה ירשיע** פירוש בכל מקום שרצה לפנות מי שרוצה להרשיע ולהרע לישראל לחם עמו ונצחו:

פסוק מח
ויעש חיל יען ספר כל המלחמות ספר גם מלחמת עמלק שבו עשה חיל פי' קבץ חיל רב מישראל:
ויצל כי לא החרים את כולם כי היתה כוונתו רק להצילם מיד שוסיהם בהוה לא למחות את שמו בעבור העבר כמצות ה':

פסוק מט
וישוי הוא אבינדב הנז' לקמן ל"א ובדה"א ט', ולא חשיב איש בושת שהיה מלך אחר כך ונודע שמו בלאו הכי, כך כתב רי"א:

פסוק נא
וקיש רצה לומר איך היה אבנר דוד שאול כי קיש ונר היו בני אביאל אחים מן האב, ובן אביאל מוסב גם על קיש:

פרק טו

פסוק א
השאלות
מה נשתנה עמלק מכל אויבי ישראל אשר הרעו והצירו להם ורק עליו צוה למחות את שמו?, ובמה היה חטא שאול גדול כל כך והוא נלחם בעמלק והכריתו?:
אתי שלח ה' בספור הכתובים יבואו גם כן אחת לאחת הטעמים שלא קבל ה' תשובת שאול ולקח המלכות ממנו, ולא כן דוד שחטא גם כן ונמחל לו, וטעם א' כתב העקרים (פכ"ד מאמר ד') כי חטא שאול היה בעניני המלוכה וחטא דוד לא היה בענין המלוכה, ונסביר על ידי משל, שני סופרים שחטאו א' זייף שטרות והשני גלה ערות בשר, שהדין הוא שזה השני ילקה וחוזר לאומנתו, והראשון שחטא באומנתו יפסל מלהיות סופר, וכן דוד חטא באשר הוא אדם לא באשר הוא מלך, ושאול חטא במצוה שנצטוה בה מצד מלכותו, לכן היה הדין שתלקח המלכות ממנו, כמו ששלמה שחטא ברבוי נשים שהיא מצות המלך נקרע מלכותו, ויהוא ששמר מה שנצטוה בעניני המלכות להשמיד בית ירבעם, בני רבעים ישבו לו על כסא ישראל אף על פי שחטא בשאר עבירות, וזה שכתוב אותי שלח ה' **למשחך למלך** כאומר דע כי מצוה זו היא משתלשלת ממה שנמשחת למלך, וכמו שנשלחתי למשחך כן נשלחתי אליך בשליחות הזאת שזה יהיה בחינה אל קיום המלכות בידך ולכן **עתה שמע לקול דברי ה'**:

פסוק ב

כה אמר ה' צבאות, הנה התורה בארה בטעם מצות מיחוי זכר עמלק כמה טעמים כמ"ש **זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים** רצה לומר כי כל עורכי מלחמות יהיו באחד מחמשה פנים. א) או שילחם על ארץ לכבשה להגדיל את ארצו, וזה היה **בדרך** כי לא היית אז בארץ נושבת, ב) אם יקרב עם אל גבול ארצו ילחם עמו מיראתו פן יעבור בגבולו, כמו מלחמת סיחון ועוג, וזה היה **בצאתכם ממצרים** שהייתם רחוקים מארצו, ג) מחמת איזה מריבה ומשטמה שיש בין שני העמים הלוחמים אבל הוא **קרך בדרך** דרך מקרה ולא היה לו דבר עמך, ד) להראות גבורתו ותקפו להיות לו לשם, אבל הוא **זנב כל הנחשלים ואתה עיף ויגע** בענין שלא כיון להראות כח בקרב ה) בעבור הדת שחושב שה' ירצה מעשיו שיכחיד אומה הבלתי מאמנת בדתו ואלהיו, והוא **לא ירא אלהים**, בענין שמלחמתו לא היה לה שום סבה מן הסבות שבעבורם יתגרו מלחמות, רק הסבה העצמיית היתה כמ"ש המפרשים, א) מחמת הכפירה באלהים ויען שאז שמעו עמים ירגזון מהאותות והמופתים שעשה אז בים ובמצרים רצה ללחום בם ולהראות שאין ביכולת ה' להושיעם עד שעקר מלחמתו היתה נגד ה', ב) נגעה שנאתו על ישראל מצד אבותיהם ומשטמת עשו (שהיה עמלק מזרעו) אל יעקב, ולכן צוה ה' למחות זכרו, ופה לא תפס רק שני טעמים **אשר שם לו בדרך בעלותו ממצרים**, כי רוב המלחמות יהיו בעבור הארצות, והוא או לכבוש ארץ, שנגד זה אמר בדרך, או שלא יכבשו ארצו, שנגד זה אמר בעלותו ממצרים ורצה לומר שלא היה דרך מלחמה כנהוג רק דרך כפירה נגד ה', ומשטמת נצח נגד צור מחצבתם, הנשמר בלבם דור דור, כמ"ש מלחמה לה' בעמלק מדר דר:

פסוק ג

עתה לך והכיתה, ומפרש איך יכה אותם, א) הממון והקנינים **והחרמתם** כו' בל תהנו מהם, ב) הנפשות **ולא תחמל עליו** רק **והמתה מאיש** וכו' מוסיף והולך, שהאשה חלושה מהאיש, ואחריהם גם **העולל** הקטן ואף **היונק** שדים שחלוש יותר, ואחריהם הבעלי חיים **משור ועד שה**, ואף הבהמות טמאות **מגמל ועד חמור**, והחמור פחות בשווי מן הגמל והנה מ"ש ולא תחמול עליו ולא אמר ולא תחוס או ולא תרחם עליו, יבואר בפסוק ט':

פסוק ד
השאלות

מה רצה במ"ש וישמע את העם?:

וישמע גם זה הוצעה להגדיל חטא שאול, בל תאמר שהיה ירא את העם כמו שהתנצל אחר כך, כי הוא השמיע את העם רצה לומר שצוה להכריז מאמר הנביא וכל פקודתו, ובודאי לא היו עומדים נגדו אם היה מוכיחם בל יעברו על דברי נביא, וכן בל תאמר שחס על השלל מפני עניו שהתאוה אל השלל הרב, כי **פקדם בטלאים**, שכ"א לקח טלה מצאן המלך ועל ידי כן ידע מנינם וזה ראיה על רוב עשרו:

פסוק ה
השאלות

מה פירוש וירב בנחל?:

ויבא וכו' **וירב בנחל**, באשר אין מחוקי המלכים לתגר מלחמה בלא איזה עלה כענין מה לי ולך כי באת אלי להלחם בארצי, בקש שם מריבה בנחל שלפני ערי עמלק, ששאול אמר שהנחל והבקעה שייך אליו ועמלק רב עמו על זה עד שזה היה עלת המלחמה, וגם זה מורה שלא קיים המצוה כראוי שלא היה לו לבקש רק סבה מפני שה' צוהו וכמ"ש דוד הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט, לא ריב אחר אשר לא לה' הוא:

פסוק ו
ויאמר שאול אל הקיני, בנחל הזה היה הקיני רועה צאנו כי הם היו שוכני אהלים, א"ל שיסור ממקום המלחמה **פן אוסיפך עמו ואתה עשיתה חסד**, וזה הפך מעשה עמלק שנלחם בם, ולא יהיה מקרה אחד לצדיק ולרשע, **פן אוסיפך** הפעיל מנחי פ"א כמו אובידה עיר (ירמיה מ"ו):

פסוק ט
ויחמל שאול פה באר הטעם השני מדוע לא נתקבלה תשובתו של שאול, כי יש הבדל בין הפעלים הנרדפים, חמל, חוס, רחם, כמ"ש במק"א, שהרחמים לא יהיו רק מאדם לאדם בעבור שקצרה נפשו לראות באבדן איזה אדם או בצרתו, והחמלה והחוסה תמצא על כל דבר, וההבדל ביניהם שהחוסה תהיה מצד צרכו אל הדבר כמו שחס אדם על ממונו וכליו באשר הם קנינו, והחמלה תהיה גם על דבר שאין לו תועלת ממנו רק ששופט בשכלו שאין ראוי להשחית הדבר ההוא וקיומו טוב יותר, והנה לא הזהירו ה' בל יחוס או בל ירחם על עמלק, כי אלה מתכונות נפשיות, שהגם שיקיים מצות ה' בכ"ז יצוייר שיעורר רחמיו ויכאיב לבו במיתת ילדים רכים, או יחוס וידאב לבו בהשחיתו השלל שהיה יכול

להנות ממנו. אבל החמלה הוא ענין מחשביי, שחושב שאין מן הראוי והיושר להשחיתם ושלא בצדק צוהו הנביא דבר זה, זה עון פלילי כי רוצה להתחכם נגד ה' וע"כ צוהו בל תחמול עליו, רצה לומר אל תחשוב מחשבה שראוי לקיימו ושלא להשחיתו, ובאמת בזה נכשל שאול שחמל על אגג ועל מיטב הצאן ובזה הראה כי האמונה מתרופפת בידו שאם לא כן לא היה חושב שראוי לחמול על אויבי ה' ועל ידי מחשבתו זאת חטאו גם בפועל **ולא אבו החרימם**, וספר שחמל על מיטב הבקר והמשנים שהם הבינונים שהם שניים במדרגה להמיטב, וכן על מיטב הצאן והכרים, שהם צאן השמנים שהם גם כן אחרי המיטב, באופן שהשאירו עידית ובינונית ורק הזבורית החרימו:

פסוק יא

נחמתי כ"מ שבא התנחמות אצל ה' שמתנחם על פעולה שעשה, הוא ביטול הפעולה לגמרי, כי קיום כל דבר תלוי בחפץ ה' ורצונו, וכשמתנחם על הדבר הרי הוא כאילו לא היה כמ"ש כי נחמתי כי עשיתים, וזה יבא בגזר דין שאינו מקוה עוד על התשובה, ובאר הטעם **כי שב מאחרי**, הוא מה שחטא במחשבה שהיה מיעוט אמונה בדברי ה' על ידי נביאו, שחטא הכפירה גרוע מחטא הבא על ידי תאוה או תכונה נפשיית, וגם בפועל **ואת דברי לא הקים** כו':

פסוק יב

והנה מציב לו יד הציב ציון לאות על נצחון זה ועליו צורת יד ציון ידו החזקה אשר הראה במלחמה זו, **ויסב** ושמן הכרמל סבב דרכו אל הגלגל לזבוח שם לה':

פסוק טו

אשר חמל העם התנצל בשני דברים, א) מצד הפועל שהעם חמל ולהם יתיחס מעשה זאת, ב) מצד התכלית שלא כוונו לשלול שלל רק **למען זבח** זבח והראיה כי **היותר** שאין ראוי לזבח **החרמנו**, ובלשונו גלה גם פרי מחשבותיו שחשב שדבר זה להחריב את הכל אינו ראוי וישר וע"כ אמר כי חמל העם (כנ"ל ט') רק שייחס זה אל העם והנה בזה יש טעם ג' שלא נתקבלה תשובתו כי מתנאי התשובה היא החרטה והוידוי, והוא לא התחרט כי לא הכיר חטאו כלל ולא התודה כי הכחיש והתנצל בדברי שקר:

פסוק טז

הרף, אחר שזה עצמו מה שמכחיש חטאו הוא עון גדול כמ"ש הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב' ל"ה) לכן א"ל הרף שים יד לפה **ואגידה לך** וכו':

פסוק יז

הלוא, נגד מ"ש כי חמל העם, כאילו לא עצר כח נגד העם א"ל הלא כו' **ראש שבטי ישראל אתה** ועקר המעשה תתיחס אליך, וגם א"ל שהיית ירא מהם כי **וימשחך ה' למלך** אינך כמלך הנבחר מהעם אשר ימשך אחר דעתם כי ה' משחך:

וישלחך, ונגד מ"ש שרצה להקריבם לקרבן הלא היה לך לחשב בחינת השולח שהוא ה' ובחינת השליחות שא"ל **לך והחרמתה את החטאים** וכו' ולא היה ראוי לך לשנות בו דבר, כי התנה שתלחם **בו עד כלותם אתם**, ורצה לומר שכל שתהיה הפעולה גדולה יותר כן יותר ראוי לדקדק בכל פרטי עשייתה, והפעולה תגדל אם מצד עצמה, אם מצד המצוה, או מצד הפועל, ושלש אלה נקבצו באו בפעולה הזאת, נגד הפועל אמר הלא ראש שבטי ישראל אתה, ונגד המצוה אמר וישלחך ה', ונגד הפעולה אמר ויאמר לך וכו', ובפרט שפעולה זו תנאי אל מלכותך וזה שכתוב וימשחך ה' למלך כמ"ש בפסוק א', ומ"ם כלותם על הפעול, וכפל כלותם אותם היינו שיכלו לגמרי:

פסוק יט

ולמה, ונגד זה חטאך משולש, א) **למה לא שמעת בקול ה'** המצוה, כי מצות ה' יבדלו ממצות בני אדם שדי אם ימלא תכלית העקרי המכוון, הגם שלא ידקדק בפרטי המעשים ובאמצעיים, כל שהשלים התכלית די, באשר תכלית מצות בני אדם ידוע לא כן במצות ה', אשר גם הפרטיים והאמצעיים המה תכליות מכוונות לעצמם, שהוא שישמע בקול ה', כפי מה שצוה בכל פרט ופרט, לא יוסיף ולא יגרע דבר, ולא יתחכם כי עמד על תכליתם, ויוכל לעשותם באופנים אחרים, כי אז לא שמע בקול ה' כפי מה שצוהו והנה לפי מחשבתך שהתכלית הוא לנקום בעמלק ולהשחיתו כבר מלאת המצוה כפי דעתך. אבל באמת מי עמד בסוד ה' ואם חסרת אף שמץ מנהו מפרטי המצוה לא עשית מצוה כלל, ועל זה אמר למה לא שמעת בקול ה', ב) מצד הסבה שהניעה אותך לשנות דבריו שהוא ו**תעט אל השלל** למען בצוע בצע וזה גרעון גדול בהפועל, כי יצר חמדת הרכוש הטה לבך ממצות ה', ג) **ותעש הרע בעיני ה'** שבזה הפעולה בכללה פגול היא לא תרצה כי המגרע ממצות ה' לא יחשב שעשה על כל פנים חלק מן המצוה, רק גם הקצת שעשה הוא רע בעיני ה' ועון בעיניו כמו מי שילבש ג' ציציות וג' פרשיות בתפילין, שהיא עבירה שעבר על לא תגרע ולא קיים מצוה כלל:

פסוק כ

ויאמר שאול שאול עמד על דעתו ויתוכח על דבר שמואל אם במ"ש שלא קיים מצות ה' כלל ע"ז השיב כי הלא קיים עקר המצוה לפי תכליתה שהיה להשחית את עמלק,

ובזה לא שינה דבר, בין באמצעיים, ועל זה אמר **אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני ה'** בין תכלית המבוקש, **כי ואביא את אגג** שזה סימן הנצחון הכללי שתפשו את מלכם חי להמיתו בארץ ישראל, **ואת עמלק החרמתי** שזה היה תכלית המבוקש:

פסוק כא

ויקח ואם ע"מ שאמר לו כי עט אל השלל, השיב שזה לא יתיחס אליו רק אל העם, וזה שכתוב **ויקח העם מהשלל**, וגם זה לא היה על כוונת הבצע רק **לזבוח לה'** ולעשות בו מצוה ובאשר הוא **ראשית החרם** שראוי שאוצר ה' יובא:

פסוק כב

ויאמר שמואל החפץ לה' וכו' מבואר אצלי (בפירוש הספרא ויקרא א׳:ג׳ בפסוק לרצונו לפני ה') כי יש הבדל בין חפץ ובין רצון, שהחפץ הוא תכונה נפשיית, שיתאוה אל דבר ויחשוק בו מצד תאות נפשו או חשקו אל הדבר, והרצון הוא תכונה מחשבית, שהגם שאין נפשו חפצה בדבר ירצה בו מצד טוב הדבר ושלמותו מצד היושר והראוי, והנה הבאת הזבחים אינם נרצים מצד עצמם רק מצד שבם מקיים גזרת ה' ופקודתו כמ"ש נחת רוח הוא לפני שאמרתי ונעשה רצוני, ולפי זה לא נמצא בם חפץ, כי היה חפץ שלא יצטרך אל הקרבן, רק רצון, שכן רצה במחשבתו שיעשה רצונו, אמנם הדבר שהוא תכלית הזבח שהוא השמיעה בקול ה' בו חפץ ה' ויחשוק בו מצד עצמו, (ועל מה שכתוב בפירוש תהלות בפסוק כי לא תחפץ זבח ואתנה) וזה שכתוב החפץ לה' **בעלות וזבחים כשמע בקול ה'**, רצה לומר אחר שהשמיעה בקול ה' שהוא תכליתו של הזבח בו יחפץ ה' מצד חשקו אליו והוא נחת רוח לפניו, אולם הזבח הוא רק רצונו, שבו גלה רצונו ועל ידו יראה האדם כי יעשה רצון בוראו, ואם כן עקר החפץ הוא השמיעה בקול ה', שהוא התכלית, וממילא **הנה** מבואר כי **שמע מזבח טוב** שהשמיעה שהוא תכלית הזבח וה' חפץ בו מצד עצמו, טוב יותר מן הזבח שהוא רצון סתמי בלא חפץ, ויותר מזה כי גם **להקשיב** [שההקשבה פחותה מן השמיעה] הוא טוב **מחלב אילים** שהוא המקטר מן הזבח, ואם כן איך החלפת הדבר שלא לשמוע בקול ה' ומצותיו שבו חפץ ה' כדי להקריב זבחים שתכליתם רק שישמע בקול ה', לא שבו ימרה פי ה' ובלתי שמוע בקולו ובזה הראה טעותו מ"ש שלקחו הצאן והבקר להקריב זבחים בגלגל:

פסוק כג

כי חטאת עתה הודיע לו כי במה שהתוכח עם הנביא ויאמר לא פעלתי און בזה הוסיף פשע רבה נוסף על חטאו הקודם, א"ל דע כי **חטאת קסם מרי**, חטאת המרי דומה כחטאת קסם, המרי והסירוב נגד ה' חטאתו שוה עם חטאת הקסם, שעיקר חטאו מצד

היותו בלתי תמים עם ה' ועם דברי נביאיו לשאול בקוסמים, כמ"ש כי העמים וכו' אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך נביא מקרבך וכו' אליו תשמעון, ולפי זה במה שמרית נגד דברי הנביא חטאת קסם, אבל **ואון ותרפים הפצר** שעורו ואון קסם ותרפים (מלת קסם נמשך לשתים) כן הוא און הפצר, שאם מפציר ומתחזק בדעתו ואינו מודה על פשעו, דומה כאילו הוסיף על חטאת הקסם און תרפים שהוא עובד עבודה זרה, וכן במה שאתה מפציר להחזיק בדעתך חטאך גדול מנשוא, ולכן **יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך**, ותוסר מלכותך בעונך:

פסוק כד

ויאמר וכו' **חטאתי** עתה הכיר והתודה חטאו, אבל עדיין התנצל במ"ש **כי יראתי את העם** שסבת החטא היתה יראתו את העם ופחדו לעשות נגד רצונם:

פסוק כה

ועתה אחר שי"ל התנצלות שהייתי אנוס בדבר, **שא נא** רצה לומר נגד מ"ש כי עברתי את פי ה' ואת דבריך, על שעברתי דבריך שא נא **חטאתי**, ועל שעברתי פי ה' **שוב עמי ואשתחוה לה'** ואבקש סליחה וכפרה:

פסוק כו

השאלות

למה בפסוק כ"ג אמר וימאסך ממלך, ובפסוק כ"ו אמר מהיות מלך על ישראל?:

ויאמר כו' **לא אשוב עמך** כי אין התנצלות הזה מועיל מאומה, ולא תועיל אצל מלך ישראל שמלכותו מן השמים ואין ראוי שיגור ויפחד מן העם, וזה שכתוב **וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל** נגד מה שאמר תחלה **וימאסך ממלך** שבעבור שמאס דבר ה' אינו ראוי למלוכה כלל, ועל זה היה לו התנצלות שהיה אנוס מיראתו את העם השיב שעל כל פנים וימאסך מהיות מלך על ישראל אינך ראוי למלכות ישראל בפרטות. שהוא אין לו לירא מאדם ולבטוח בעמו ומן ה' יסור לבו:

פסוק כח

קרע ה' מבואר אצלנו (כפי דברי הרמב"ן) כי הגם שדבר ה' אשר ידבר על ידי נביא לרעה, תוכל להשתנות על ידי תשובה ומעשים טובים, בכ"ז אם בא איזה פעולה עם דברי הנבואה לא תשתנה, כי הפעולה תורה על קיום הדבר תיכף, וכן הדבר שינבא לטוב גם כן לא ישתנה בשום אופן, וזה שכתוב, א) קרע ה' **את ממלכות ישראל מעליך**, קריעת המעיל שהיא פעולה שנעשית עם הנבואה מורה שאינה גזרה עתידית רק שכבר נעשית הגזרה היום הזה, באופן שאי אפשר שישתנה הדבר שכבר יצא אל הפועל ויהי

וזה שכתוב קרע **היום** שכבר קרע היום ונעשה הגזרה, ב) **ונתנה לרעך** ובזה אי אפשר שישנה ה' את הטוב שיעד לרעך **הטוב ממך** בעבור טובו וצדקתו, והנה מלכות שאול סרה ממנו תיכף, רצה לומר שסר ממנו רוח ה' והוד מלכות, שעל זה אמר קרע היום ונתינת המלכות לדוד הגם שלא היה תיכף הלא היעוד הטוב אי אפשר לחזור:

פסוק כט

וגם נצח, אומר אל תדמה כי היעוד האלהי דומה כיעוד בני אדם, שלפעמים הוא שקר תיכף שמגזם בפיו להרע ובלבבו לא כן ידמה, ופעמים הגם שחושב כן לעשות יתנחם אחר כך ולא יעשה כי ה' הנצחי שמתנאי נצחיותו שלא ימצא בו שום שינוי לא בהוה ולא בעתיד, **נצח ישראל לא ישקר**, באופן שתחשב כי הרע שגזר עליך וקרע מלכותך היום הוא רק גוזמא לא אמת, וכן **ולא ינחם** בעתיד על הטוב שיעד לדוד, כי כל זה מורה שינוי, אם בין במחשבתו לדבורו, אם בין הזמן העתה והעתיד שלא יצוייר אצל הנצחי הבלתי משתנה, ועל זה אמר **כי לא אדם הוא להנחם**, שההתנחמות לא תצוייר רק אצל האדם המשתנה לא אצל השם יתברך:

פסוק ל

ויאמר חטאתי הכיר שנית כי אין תרופה לחטאו, אולם בקש הגם שלא תשתחוה עמי על האופן הנ"ל לבקש סליחה וביטול הגזרה, על כל פנים **עתה כבדני נא** וכו' **ושוב עמי והשתחויתי** מפני הכבוד:

פסוק לב

מעדנת שהלך בשמחה ובתענוג, **ויאמר אכן סר מר המות** (מר מלשון לא יחליפנו ולא ימיר וכן והנה לשלום מר לי מר, שמר הא' מענין תמורה כמ"ש בפי' שם) רצה לומר הנה סר ממנו תמורת המות, כי עד עתה נתנו לו חיי הבוז והעבדות חליפות המות, וזה קשה מאד בעיני השרים יותר מן המות, ועתה סר החליפין הזה, ולכן בחר שם מר שמורה גם על מרירות, כי חליפים האלה מרים מן המות ולכן שמח על מיתתו:

פסוק לג

כאשר שכלה השיב לו, הגם שאתה רוצה יותר במות, והיה ראוי שלא אמיתך למען תשאר בחיים המרים ממות, אעשה זאת בעבור אמך שיהיה לה מדה כנגד מדה, כמו **שחרבך שכלה נשים** בהרגך בניהם השבויים אצלך, והיו אמותיהם שכולות, כן **אמך** תהיה עתה **שכולה** יותר **מנשים** האלה, במה שאמית את בנה, שהיא היתה רוצה שתשאר בחיים:

פרק טז

פסוק א

עד מתי אתה מתאבל, יאמר, האבלות המתמיד יהיה, או בעבור גודל מעלת הדבר הנאבד עצמו, והלא **אני מאסתיו ממלך על ישראל** ואין בו חשיבות או בעבור שלא נמצא דבר אחר תמורתו, על זה אמר **מלא קרנך** וכו' **כי ראיתי בבניו לי מלך** ואמר מלא קרנך בכנוי כי שאול נמשח בפך ולכן לא נמשך מלכותו, כי סבת בחירתו היה מפני רצון העם, וע"כ בחר איש גבוה קומה שימצא חן בעיני העם, אבל דוד נמשח בקרן ובשמן הקדש, כי אז בא העת שימלוך מלך יושב על כסא ה' ומרוצה לה'. לא המרוצה לעם בלבד. וזה שכתוב מלא קרנך המיוחד לך למשוח מלכות קיים, שעליו רמזה חנה בתפלתה, רמה קרני ולא רמה פכי כדברי חכמינו זכרונם לברכה, ועל זה אמר **לך אשלחך**, לא כמו אצל שאול שסבב שהוא יבא אצל הנביא, רק אתה תבא אליו בשליחות ה', וזה שכתוב כי ראיתי בבניו לי מלך המיוחד לי לא לעם בלבד, וכמ"ש בספרי כל מקום שנאמר לי קיים לעולם:

פסוק ב

השאלות

(ב-ג) איך התירא שמואל ללכת ולא בטח בה' כי יצילהו, ושלוחי מצוה אינן נזוקין, בשגם שכל הנביאים לא פחדו מלכת במקום סכנה כי ידעו שה' ילחם בעדם, כמו שהיה במשה שהלך אל פרעה ולא ירא, וכן יתר הנביאים? ולמה לא השיב לו ה' אל תירא כי אהיה עמך כמ"ש לירמיה? וכי לא יכול שמואל בעצמו לעשות תחבולה זו לקחת עגלת בקר בידו וכו'?, ולמה א"ל עגלת בקר תקח בידך וכו', למה יוליך העגל בידו דרך רב, הלא די אם שם יקח עגל ומריא, ומ"ש ואנכי אודיעך את אשר תעשה אין לו באור הלא כבר הודיעו מה יעשה שימשח שם מלך, והול"ל אנכי אודיעך את אשר תמשח:

איך אלך, לא שהיה שמואל מתירא, ולא שהיה בלתי בוטח כי ה' השולחו יצילהו, כמו שכל הנביאים לא חדלו מלכת במלאכות ה' מפני יראת בשר, רק כי הנביא יסמך על הנס בעת שיודע כי הנס מקושר עם שליחותו, כמו שהיה בשליחות משה וירמיה שהלכו במקום סכנה ובטחו על הנס, באשר היה זה בכוונה האלהית שינצלו על פי הנס למען יכירו עמים ולמען יכירו ישראל, כי הוא שליח ה' וכי ה' על ימינו בכחו הגדול ואם כן לא היה הנס לצורך השליח רק לצורך השליחות, וכן היה ה' משלחהו על זה האופן שילך בפרסום וימשחהו לעיני כל ישראל, לא היה מתירא כי היה נכון לבו בטוח כי יצילהו

ה', אבל אחר שפה לא היה הכוונה שילך בפרסום, ושיחזק שליחותו על ידי נס, ואם כן אם יודע לשאול במקרה וירצה להרגו וינצל בנס, לא יהיה הנס לצורך השליחות בכלל רק יהיה נס פרטי הבא במקרה להצלת שמואל בלבד, ובזה כל העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, ועל זה אמר **איך אלך** שאם **ישמע שאול ירצה להרגני** ואצטרך לנס פרטי בעבור עצמי שזה לא טוב בעיני, וגם יוכל להיות שמ"ש איך אלך הוא שאלה לדעת על איזה אופן ילך אם בפרסום ובדרך הניסיי מהיות זה צורך אל השליחות לחזק מלכות בית דוד, או בצנעה כי אין צורך בפרסום ובנס, ובזה הלא אם ישמע שאול והרגני ואצטרך נס מיוחד לצרכי:

ויאמר ה' עגלת בקר תקח, באמת גם הנביא היה יכול לשית עצות בנפשו לעשות תחבולה קלה כזאת, רק הצדיק הזה לא רצה להוציא דבר שקר מפיו לכן צוהו ה' דרך מצוה שיקח עגלת בקר בידו ויזבח זבח, באופן שכאשר אמר לזבוח לה' באתי, אמת היה בפיו, וזה שכתוב עגלת בקר תקח רצה לומר אני מצוך על זה, ותקחהו ותקדישהו תיכף, ובזה **ואמרת** כפי האמת **לזבח לה' באתי**:

פסוק ג

וקראת ובזה לא יהיה שום חשד, **ואנכי אודיעך** פי' כי באשר גם בעצה זאת עדן לא תקן, שאם ישוב לאמר לזבח לה' באתי עדיין אינו האמת הגמור, כי הלא בא גם לתכלית אחר שהוא למשוח מלך, ומה יענה אם ישאלהו אם בא רק לזבח או גם על דבר אחר שאז בהכרח ישקר באמונתו, לכן א"ל ה' דע כי עתה אני משלחך רק לזבח זבח ושם אודיעך את אשר תעשה שליחות השני, באופן שקודם אודיעך זאת, תכלית ביאתך הוא רק על הזבח ותדבר אמת מכל צד ועל זה אמר:

פסוק ד

השאלות

מדוע חרדו זקני העיר גם פחדו פחד, עד שאמרו שלום בואך כאילו פחדו מאיזה פגע:

ויעש שמואל את אשר דבר ה' כי עתה רק זאת היתה מצותו לקחת עגלת בקר **ויחרדו** יתכן כי בבואו לשם ועגלת בקר בידו חרדו אולי נמצא חלל באדמה הקרובה אל בית לחם ובא לערוף העגלה בנחל (ולדעת הרלב"ג היתה זאת התחבולה באמת שיקח עגלת בקר כדי שיחשוב שאול שנמצא שם חלל באדמה והלך על עגלה ערופה) ולכן חרדו זקני העיר דוקא שעליהם מוטל המצוה הזאת כמ"ש ויצאו זקניך ושופטיך וכו' וכל זקני העיר וכו', **ויאמר שלום בואך** אם לא באת על דם הנשפך בסביבות העיר:

פסוק ה

ויאמר שלום לא באתי עבור זה רק לזבוח לה', **ויקדש את ישי** בתוך קרואיו בל יורגש הדבר:

פסוק ו

השאלות

אחר שה' אמר לו ומשחת את אשר אומר אליך, למה תיכף כראותו את אליאב אמר אך נגד ה' משיחו טרם אמר לו ה' כי הוא הנבחר, והלא כשראה יתר בניו אמר גם בזה לא בחר ה', וזה ידע ממה שראה שלא אמר לו ה' למשחו עד שהגיע לדוד שאז א"ל ה' קום משחהו ואם כן איך היה אצל אליאב בהפך, מ"ש כי מאסתיהו הוא דבר הנמאס מצד עצמו ופחיתות מעשיו, או דבר שהיה נבחר תחלה ונמאס אחר כך, ושני אלה לא יצדקו גבי אליאב, שהגם שחכמינו זכרונם לברכה אמרו שנמאס על ידי שהיה כעסן ובזה יצדק שנבחר תחלה ונמאס אחר כך על ידי רוע מזגו אנחנו נבקש הפשט, עוד יפלא איך קרא ישי אל אבינדב טרם שמע מפי שמואל שלא בחר ה' באליאב, והיל"ל לספר שאחר שאמר שמואל אך נגד ה' משיחו והשיב לו ה' אל תבט אל מראהו אמר שמואל זאת לישי ואז קרא אל אבינדב:

ויאמר אך נגד ה' משיחו פי' כשראה את אליאב ולא אמר לו ה' למשחו ידע תיכף כי אינו נרצה אצל ה' (שאם לא כן היה מצוהו למשחו, כמ"ש ומשחת לי את אשר אומר אליך, וכמו שהיה כשראה את דוד שא"ל קום משחהו) וחשב שמואל שהסבה לזה הוא בעבור היות אליאב שפל קומה ובלתי יפה התואר כשאול, וחשב כי לא יבחר ה' רק באיש גבוה הקומה ויפה תואר, שבאמת לא היה נמצא בכל ישראל איש כשאול, כמ"ש משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ולא ידחה ה' את שאול כל עוד שלא ימצא איש כמוהו, וזה שכתוב אך עוד יש תקוה כי משיחו שהוא שאול שנמשח מכבר עודהו נגד ה', ולא ימאס בו כל עוד שלא ימצא איש כמוהו, ובזה התנחם שמואל ורצה להמליץ בל ידחה שאול בהיות שאין בכל ישראל כמוהו:

פסוק ז

ויאמר ה', השיב לו **אל תבט אל מראהו** (של שאול שעליו אמר נגד ה' משיחו) **ואל גבה קומתו כי מאסתיהו** רצה לומר את הגבוה קומה, שהיה נרצה אצלי אז, מאסתי עתה, (כי המלך ניתן אז לתרעומת העם, היה צריך איש גבוה שימצא חן בעיניהם, לא כן המלך עתה יהיה מי שימצא חן בעיני האלהים, הבלתי מביט על המראה והקומה), **כי לא אשר יראה האדם** הורה לו כי מה שהאדם רואה ושופט מי האיש היפה ומי האיש המכוער

אינו מסכים עם האמת, וזה שכתוב כי האמת הוא לא כאשר יראה האדם, ויוכל להיות שהאיש שבני אדם דנים עליו כי הוא יפה תואר ונאה, הוא כעור ומגונה באמת וכן להפך, והטעם לזה **כי האדם יראה לעינים**, רצה לומר האדם שופט על הנאה ויפה מצד ראות החושים שהם לא יחושו רק חיציוניות הדבר הנראה, לא פנימיותו, ולכן יגדרו היופי לפי המראה החיצונית אם יהיה הגוף גבוה הקומה יפה התואר והמראה וכדומה, הגם שתהיה צורתו הפנימית הנפשיית מלאה מומים ותכונות רעות, לא כן **ה' יראה ללבב** הוא לא יביט רק ללבב על צורתו הפנימית אם היא יפה בתכונותיה ונאה במדותיה זה האיש היפה אצלו הגם שחיצונית האיש שפל הקומה ומכוער המראה:

פסוק ח

ויקרא אחר שראה שלא נבחר אליאב:

פסוק יא

השאלות

איך אמר התמו הנערים וכי הסתפק בדבר ה' שא"ל כי ימשח אחד מבני ישי:

התמו אמר זה דרך תמיהה כי ידע בהכרח שלא באו כולם, וישי התנצל שדוד שאר מעצמו (ולכן בא פה פעל שאר בקל, ובנינו תמיד בנפעל) וזה אם יען כי הוא **הקטן** ע"ד ראוני נערים ונחבאו) ואם מצד שהנה **רועה בצאן** ועוסק במלאכתו:

פסוק יב

השאלות

מה המעלה שראהו אדמוני וזה (כפי דבר הטבעיים) חסרון מורה על תגבורת הדם ורב החמה, ומ"ש עם יפה עינים תחת ויפה עינים בוי"ו:

והוא אדמוני פה הראה לו אמיתת מ"ש תחלה כי לא כאשר יראה האדם, כי דוד היה אדמוני שגברה בו האדומה והוא בטבעו מוכן לשפיכת דם, ומצד אחר נראה בו גם כן רושמים טובים כי היה **יפה עינים וטוב ראי**, שזה מורה על שהוא חד העיון וטוב המזג כמ"ש הטבעיים, ואם היה נשאר על ההבחנה האנושית של שמואל היה מחליט היותו בלתי ראוי, אבל ה' יראה ללבב וידע כי מטוב בחירתו יעשה אך משפט וצדקה, ובטבע האדמימות הנטועה בו ישתמש ללחום מלחמות ה' ולהכרית מעיר ה' כל פועלי און, וזה הנרצה בעיני ה' שהגם שנמצא נטיה רעה בטבעו הוא ימשול בה מצד צדקתו וטוב בחירתו, וזה שכתוב **קום משחהו כי זה הוא** הנרצה לפני, וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה כיון שראה שמואל את דוד אדמוני נתירא אמר זה שופך דמים כעשו, א"ל הקב"ה עם יפה עינים, עשו עשה מדעת עצמו, זה מדעת סנהדרין הוא הורג (רצה לומר שזה

מצד טוב מזגו ושכלו שעל זה מורה הרושם של יפה עינים) קום משחהו כי זה הוא, אמר רבן שמעון בן גמליאל זה הוא בעולם הזה וזה הוא לעולם הבא, רצה לומר שהגם שהוא בעולם הזה, והוא שנוטה בטבעו לעניני עולם הזה שהאדמוני גובר בו, בכ"ז מטוב מזגו ושכלו ובחירתו הוא בעולם הבא, ויאחז צדיק דרכו להשתמש בו לרצון לפני ה', ולכן זה הוא הנרצה אצלי, ולפי דרש חכמינו זכרונם לברכה נכון מה שבא מלת עם יפה עינים תחת וי"ו החבור:

פסוק יג

וימשח אותו בקרב אחיו יתכן שאחר שרצה להשפיע עליו על ידי משיחה זאת קדושה וטהרה ורוח גבורה, בחר שיהיה בעשרה, ישי ושמונת בניו ושמואל, שאין השכינה שורה פחות מעשרה, אולם הרי"א לא יאבה שהיה המשיחה בפני אחיו כי היה הדבר בסוד ויפרש בקרב אחיו כמו מבין אחיו, וכן פירש הרד"ק:

פסוק יד

ורוח ה' סרה רוח ה' הוא התעצמות שפע הרוחניות בענין אלהי אשר חל על כחותיו הנפשיות ותלבישהו רוח גבורה, ותמלאהו רוח חכמה ודעת ויראת ה', ואיש הזה גם כליו הבשריים נושאי הכחות הנפשיות יוכנו אל השפע הלז להיותם משכן הכבוד, אמנם עת יוסר ממנו השפע בחטאו, וכליו יורקו מהרוחניות השוכן בם, ירגיש החסרון הזה וישתומם ויתבהל, ותחת רוח הנשגב ישכן בו רוח אחר שחוריי מלא בלהה ועצב, דאגה ובעתה, וזה שכתוב **ובעתתו רוח רעה** וכו':

פסוק טו

ויאמרו עבדי שאול, בהיות הרוח השחוריי יסובב לפעמים על ידי הפסד הכלים החיצונים כלי המוח ועורקי הדם, ולפעמים יסובב על ידי הפסד דמיוני כמ"ש הרי"א ששאול אחר סר ממנו רוח ה' לא נשאר כיתר האנשים, אבל היה דואג תמיד מהרהר בענשו ובהפסד מלכותו בחטאו ומתוך כך נשרף דמו ונתהוה בו חולי המילאנקאלי"א המתהוה משריפת הדם והמרה האדומה, ולפעמים יהיה ענין השגחיי שיחול רוח דמיוני על כח נפשו ויתגעש ויחרד תמיד וכן יתרפא או על ידי סבה חיצונית על ידי הרקות ורפואות לתקן הכלים הנשחתים, או על ידי סבה פנימית לישר כח הדמיון והמחשבה אל השמחה והמרגעה, ועבדיו בחרו את המוזיקא שהיא תעתיק את הנפש מתכונה לתכונה, ותסיר גם חולי השחורה בשתעתיקהו אל מחשבות אחרות משמחות. ולכן אמרו:

פסוק טז

יאמר נא אדוננו (והלא **עבדיך לפניך** לעשות כל אשר תצוה) **יבקשו איש ידע מנגן בכנור** והנה הם לא בקשו רק שיודע לנגן ומנגן בכנור, שבזה די אל המבוקש ממנו לנגן בעת הצורך אמנם שאול מצד תכסיסי מלכותו ראה כי לא די בזה לבד כי העומד לפני המלך בתמידות בשגם לשיתפעל המלך מנועם זמירותיו צריך שיהיו לו גם יתר חמודות, וזה שכתוב:

פסוק יז

השאלות

(יז-יח) **מדוע שנה שאול ודייק איש מטיב לנגן, ומה רצה במ"ש ראו נא לי, ומ"ש אחד מהנערים ראיתי בן לישי יודע נגן וגבור חיל וכו', למה ספר כל המעלות האלה ועקר המבוקש הוא שיהיה יודע נגן?**:

ויאמר שאול כו' **ראו נא לי איש מיטיב לנגן**, דייק שיהיה מטיב לנגן הבקי בחכמה זו ביתר שאת בטוב טעם ודעת שמתנאו גם כן עשות השירים המעוררים הנפש, והיותו מליץ וחכם לכלכל דברי שיריו וזמירותיו על פי החכמה ודעת, שכולל כל המעלות הנחמדות וזה שכתוב **ראו נא לי**, רצה לומר ראו היטב איש הראוי לי לעמוד לפני המלך:

פסוק יח

ויען אחד מהנערים לכן השיב כי נמצאו בדוד גם שלמיות אחרות חוץ מההרגל בניגון שלפיהם ראוי הוא להיות בהיכלי מלך, וכבר באר מהרי"א שרשם לו ששה תוארים, א) **ידע נגן** רצה לומר יודע חכמת המוזיקא בשלימות, ב) **וגבור חיל**, שלא כדרך המשוררים שרובם ישתלמו בכח הדמיון והם חלושי המזג רפויי ההרכבה על הרוב, ג) **ואיש מלחמה** יודע בתחבולות מלחמה וגם זה דבר מתמיה שהמתעסק בתחבולות מלחמה לא יטריד זמנו בניגון ובשיר כי הם מלאכות מתנגדות, ד) **ונבון דבר** וגם זה נגד הרגיל במשוררים שנשלמים בדמיון וחסרי ההשכל האמתיי לרוב, ולזה לא היו בעלי השכל ועצה משוררים כי אם על המעט, ה) **ואיש תאר** וגם זה אינו רגיל במשוררים שהם שחוריים ועל המעט יהיו דמיים ויפי תואר, ו) **וה' עמו** רצה לומר שהוא ירא אלהים וסר מרע, וגם זה על המעט שהמנגן שהוא יפה תואר לא יהיה נרדף אחר תאוותיו ואחר חמדת נשים, ותוארים ההם ראוים לאיש אשר יעמוד בהיכלי מלך, ועם היות דוד עדיין נער שבחוהו באלה התוארים שהיה מוכן להם מתכונתו:

פסוק יט

שלחה אלי לא ידע עדיין אם ימצא חן בעיניו שישאר אצלו ורצה רק לראותו:

פסוק כ
ויקח ישי כן היה דרכם להביא תשורה בראות פני מלך או אדם גדול:

פסוק כא
ויהי לו נשא כלים יש לפרש ג"כ שדוד נתעלה עד שהיה לו נושא כלים כדרך השרים:

פסוק כב
יעמד נא עתה בקש שישאר אצלו בקביעות:

פסוק כג
ורוח סיפר כי זמירות דוד עשו פרי בג' ענינים, א) תחלה רווח לו ממצוקה פנימית שאלצה את נפשו, ב) **וטוב לו** שנהפך לתכונת השמחה, ג) על ידי כן **וסרה מעליו רוח הרעה**, והנה בזה סיפר איך סבב ה' שיבא דוד אצל שאול שזה היה הסבה הראשיית לכל קורותיו אחר כך, עד הגיע אל המלכות המיועד לו ומעתה יתחיל לספר איך יצא לפועל המעלה השניה שהיה לדוד גבור חיל ואיש מלחמה ואיך צמח קרן דוד וירם ויתנשא:

פרק יז

פסוק א
השאלות

(א-ב) **למה אמר ב' פעמים ויאספו פלשתים, ויאספו שוכה, ואחר שנאספו שוכה איך אמר שחנו בין שוכה ובין עזקה**:

ויאספו פלשתים, מספר כי בסור רוח ה' מראש מלכם, נשתה גבורת ישראל וגבר אויב הפלשתים אשר זה מקרוב נפלו לפני יונתן לבדו, עתה ערב לבם ללחום בישראל, ולא זאת לבד אלא כי תיכף שאספו את מחניהם בארץ פלשתים הלכו לארץ יהודה ושם גמרו האסיפה, וזה שכתוב **ויאספו שוכה אשר ליהודה**, ולא פחדו להתאסף בארץ יהודה כאילו כבר כבשו הארץ ותיכף אחרי התאספו בשוכה נעתקו משם אל אפס דמים להתקרב אל מחנה ישראל ושם חנו במחנה:

פסוק ב
ושאול ואיש ישראל הם לא ערב לבם לגרשם משוכה בתחלת אסיפתם, וגם פחדו להתקרב אליהם רק **נאספו ויחנו בעמק האלה** רחוק משוכה, שלפי זה הפלשתים יצאו משוכה אל אפס דמים להתקרב אל מחנה ישראל (ולא בהפך) וזה מורה על כי נמס לב ישראל:

פסוק ג
ומצד זה שהתקרבו הפלשתים עד ההר מזה כנגד מחנה ישראל לא הפסיק ביניהם רק הגיא שבין ההרים:

פסוק ד
ויצא וחוץ ממה שמלך ישראל חת וירא, ערב לב גבור אחד ממחנה פלשתים לחרף את המחנה בכללה ולהחרידם, ועל זה אמר **ויצא איש הבנים** שהוא ירד ממחנות פלשתים אשר בהר אל העמק שבין המחנות וספר כי גבורת האיש הזה לא היתה מצד צורתו רק מצד חוזק גופו, אם בגבהו שהיה גבוה שש אמות וזרת:

פסוק ה
(ה-ו) אם מצד מלבושיו אשר יגינו עליו מכלי נשק היה מוקף ברזל ונחושת, על ראשו כובע נחושת, ועל גופו שריון, ועל רגליו מצחת נחושת, ואם בגודל כחו לשאת משקלים כבדים אומר **ומשקל השריון** וכו':

פסוק ז
ואם בגודל כלי הזיין שלו וכבד משקלם, אומר **ועץ חניתו** וכו':

פסוק ח
השאלות

(ח-י) **למה חלק הפלשתי דבריו לשני מאמרים, מה הוסיף במאמר השני שאמר תנו לי איש, שכבר אמר זה בארך, במה חרף מערכות ישראל אם אינם רוצים בזה לתלות הצלחת המלחמה באיש אחד, והם כולם גבורים וילחמו עם הגוי כולו ועם הפלשתי בכללם, מדוע לא שמרו הפלשתים התנאי הזה, וגלית נהרג והם לא השתעבדו לעבדים, מה רצה במה שאמר הלא אנכי הפלשתי, וכן מ"ש ואתם עבדים לשאול, מי לא ידע זאת, ולמה כפל והייתם לנו לעבדים ועבדתם אותנו**:

ויעמד ויקרא הרב מהרי"א כתב בזה שמקצת החכמים יאמרו שהיה ענין דוד וגלית כמו שהמנהג עוד היום בארצות אדום וישמעאל, שבהיות מחלוקת בין איש לאיש בין דין לדין והמשפט נעלם יסכימו ביניהם להלחם עליו, ויאמרו שישפט ה' השופט ביניהם כי הוא יודע תעלומות, ויסכימו שהאיש אשר תגבר ידו על יד רעהו יעשה כרצונו ויצלח כי בזה יודע כי הוא צדיק בדינו וכי יפול הנופל דמו בראשו כי הוא רשע בדינו, וככה גם כן בהקבץ עמים יחדיו מערכה מול מערכה פעמים יבחרו ביניהם שני אנשים נצים, ילחמו בעד הגוי כולו, ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע ונקרא בלשונם ריקט"וי, והוא דחה זה בשתי ידים, ויאמר שמעשה דוד וגלית לא היה מזה המין ולא עלתה כזה על לבם, מאשר

התיחדות הלוחמים הנקרא ריקט"וי לא יעשה כ"א בתנאים ידועים למלכי ארץ ומנהגם בזה תורה היא, והוא התנאי הא' שכן לא יעשה כי אם לאמת דבר מסופק בין הלוחמים, והם לא נלחמו על דבר מסופק ביניהם, התנאי הב' שלא ילחמו הלוחמים כי אם בהסכמת הדבר ביניהם ועם באור התנאים המוסכמים ויכתבו אותו זכרון בספר והעד עדים, ופה אותם הדברים אשר דבר גלית לא הוסכמו בין ישראל ובין הפלשתים ולא נכתבו ולא נשבעו עליהם ולא פירשו ענין העבדות ותנאיו לפי שהיו דברי גוזמא וחרופין לא תנאים מוסכמים, התנאי הג' שאחרי כן ישתוו שני הלוחמים בעניני מלחמתם בזמן ובמקום ובכלי זיינם במדה במשקל ובמשורה באופן שאחד מהם לא יוליך חרב וחנית שלא יהיה לחברו כמוהו בשוה ולא יבדלו כי אם בכח וגבורה הטבעיית אשר להם ובמשפט האלהי, ופה הנך רואה שגלית היה כובע נחושת על ראשו ושריון קשקשים וכידון על כתפיו ודוד הלך בחמשה חלוקי אבנים בקלע ובמקלות ובכלי הרועים האם היו כליהם משתוים? גלית לא יכול להתנענע הנה והנה מכבד כליו, ודוד רץ לקראתו ויקלע והיה דעתו אם יכנו מוטב ואם לאו יברח והוא לא יכול לרדוף אחריו, הזה השתוות הלוחמים? התנאי הד' שיהיו ביניהם שופטים ושוטרים לישר הלוחמים ולבחון כלי מלחמתם ולסדר העת והמקום ויכריחום לקיים תנאיהם אשר שמו ביניהם, ופה לא היה זה, והאות כי דוד הרג את הפלשתי, ועם כל זה לא נשתעבדו הפלשתים לישראל כפי התנאי רק ראו כי מת גבורם וינוסו, מבואר מכל זה שלא היו דברי גלית רק דברי חירוף לבד עכ"ד. ואני אומר שהמאמר הראשון שאמר הפלשתי למה תצאו לערוך מלחמה, ברו לכם איש וירד אלי, באמת היה על מנהג התיחדות הלוחמים, שרצה שיבחרו איש כנגדו, ויטילו התנאים ביניהם שמי שינצח את חברו הוא ועמו צדיק בריבו, והמנוצח יהיה לעבד, ומה שטען בתנאי הא' שכן לא יעשה כי אם לאמת דבר מסופק בין הלוחמים הנה גם פה היה ביניהם דבר מסופק, כי תחלה כבשו הפלשתים את ישראל ועבדו בם ימים רבים, והמה מרדו בם וישימו להם מלך, וזה היה סבת המלחמה כי רצו הפלשתים לרדות בם כמקדם. ורצה שיתאמת זה על ידי התיחדות שני לוחמים, וז"ש למה תצאו לערוך מלחמה, רצה לומר למה תשפכו דם המונים בחנם הלא טוב יותר כי יתברר הדבר על ידי שני לוחמים, ובאר הדבר המסופק שביניהם, **הלא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול**, כי הפלשתים לא היה להם מלך רק סרנים באופן שהממשלה מיוחס אל העם כולו, ועל זה אמר הלא אנכי הפלשתי, וטוען בעד הפלשתים שהיו מושלים בכם, ואתם הלא אתם עבדים לשאול, ואינכם רוצים להיות תחת פקודתנו, וזה הטענה בינינו, אשר יתברר על ידי התיחדות

הלוחמים, שכבר נבחר הוא מן הפלשתים שעל זה אמר הלא אנכי הפלשתי, ואם כן ברו לכם איש גם כן מצדכם, ועתה התנה גם כן התנאים שיושמו ביניהם, והוא:

פסוק ט

אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים וכן בהפך, ואמר גם כן כי יותר יפסידו הפלשתים אם ינוצחו ממה שיפסידו ישראל אם ינוצחו, כי הפלשתים הם עם חפשי, ואם ינוצחו יהיו עבדים אבל אתם גם עתה אינכם חפשים כי אתם עבדים לשאול, ולא תפסידו מאומה, ועל זה אמר **ואם אני אוכל לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם אותנו** רצה לומר הלא גם אז לא תפסידו מאומה, רק שתחת שעתה אתם עובדים את שאול תעבדו אותנו, בענין שעל ידי המלחמה יתברר למי תהיו עבדים אם לשאול אם לנו, אבל בהפך מצדנו יתברר אם נהיה חפשים או עבדים. והנה לפי זה הלא ברר התנאים וההסכמות שיושמו ביניהם וברר גם כן הדבר המסופק שביניהם, ואם היו ישראל מרוצים לזה, אז באמת היו כותבים את התנאים והסכמות בספר והעד עדים והיו משימים שופטים לברר את הכל, והיו בוחרים הזמן והמקום והיו מעיינים שישתוו הלוחמים בכלי זיינם ובבגדיהם וכיוצא, אולם ישראל לא הסכימו עמו לאמת משפט המלחמה על המנהג הזה רק שילחמו עם בעם ממלכה בממלכה, וזאת לא יחשב להם לחרפה, כי בזה לא הראו מורך לב ופחד, במה שבלתי רוצים שתהיה המלחמה על ידי שני אנשים לבד, שלפעמים יקרה לאחד מקרה ופגע חולי או אסון ואיך כל העדה יאשמו להיות עבדי עולם, ולכן לא כתבו התנאים ולא נעשה כל הראוי לעשות במנהג התיחדות הלוחמים, וגם לא היה בזה עד עתה חירוף מצד הפלשתי, כי במה שקרא להם שילחמו על פי מנהג התיחדות הלוחמים לא חרפם עדיין כי הדבר תלוי בידם אם להתרצות אל תנאים אלה אם לא. רק אחר שראה הפלשתי שישראל לא הסכימו לעצתו, והוא היה דעתו לחרף ולגדף, אז חדש מאמר אחר חדש וזה שכתוב:

פסוק י

ויאמר הפלשתי אני חרפתי את מערכות ישראל היום הזה אמר להם דעו כי כוונתי היה לחרפם ולבזותם לאמר שאין ביניהם איש גבור חיל כמוני, כי הגם שעל מה שאמרתי והתניתי שמי שינוצח יהיו כל עמו עבדים על זה תוכלו להתנצל שאינכם רוצים שתתברר המלחמה בדרך הזה, הנה עתה אני אומר **תנו לי איש ונלחמה יחד**, הראו נא אם יש בכם גבור כמוני שילחם אתי, וזה יהיה בלא תנאים הקודמים, כי המלחמה תהיה כדרכה עם בעם, אחר שאינכם רוצים שתתאמת משפט המלחמה באופן זה, בכ"ז אחר שאני אומר לכם בדרך חירוף וגדוף כי אין בכם גבור חיל, בהכרח צריכים אתם לבקש איש שילחם

אתי, מקנאתו אל כבוד בני עמו אשר אני מחרפם ומגדפם, והנה לפי זה במאמרו זה השני, לא רצה כלל שיהיה על פי משפט התיחדות הלוחמים רק אמר להם דרך חירוף, ולכן דוד שהלך לנקום נקמת עמו לא התנה תנאים ולא העמיד עדים ושופטים ולא עיינו שישתוו הלוחמים בעניניהם, כי יצא אליו מחמת מאמרו זה השני שהיה חירוף וגדוף, לא מחמת מאמרו הראשון שלא נתרצו בו ישראל כלל:

פסוק יא

וישמע והנה שאול וישראל נמוג לבבם מיראת הגבור הזה, הגם ששמעו דברי חרופיו לא נמצא בם מי שילבש נקם תלבושת:

פסוק יב

השאלות

(**יב-יז**) **מה ראה לספר פה יחוס דוד ומספר אחיו, שמלבד שאין פה מקומו כבר הודיע למעלה שהיה בן ישי ושהיו לו שבעה אחים** (**כנ"ל סי' ט"ז**) **ולמה יודיע פה שישי היה זקן, למעלה היה לו לספר זאת ומ"ש וילכו - הלכו, אחרי שאול הוא מותר לשון, ואמר פעם ב' ושלשה הגדולים הלכו אחרי שאול והוא למותר, ומה מודיע שדוד הוא הקטן, ומ"ש ויגש הפלשתי ארבעים יום מקומו למעלה לא כאן**?:

ודוד טרם יבא לספר ענין דוד, הקדים להשיב על שתי שאלות שישאל המעיין פה, א) איך במלחמה הזאת לא נמצא דוד בין אנשי החיל, הלא מטבע הגבור להמציא את עצמו אל מקום ששם יוכל להראות גבורתו, ומדוע נפקד דוד מלבא אל המערכה, ב) אחר שדוד עמד בתמידות לפני שאול ויהי לו נושא כלים איך לא שמע ענין הפלשתי ולא התעורר על דבריו עד אחר ארבעים יום? משיב על השאלה הראשונה **ודוד בן איש אפרתי הזה** שכבר היה נהוג ביניהם שהצבא היוצא למלחמה היה מתחלק לפי בתי אבות, שהאיש שהיה לו שמונה בנים יצאו הגדולים למלחמה והקטנים מהם נשארו בבית לשרת את אביהם, בפרט אם היה האב זקן ובעל נכסים שהיה צריך שישארו רובם בביתם לשרתו ולשמור את מקנהו, וזה היה פה, שישי אביהם היה לו **שמונה בנים והוא היה זקן**:

פסוק יג

ושלשת בניו הגדולים כבר הלכו למלחמה והם אלה שהלכו עמו תמיד וזה שכתוב **וילכו** וכו' **הלכו**:

פסוק יד

(יד-טו) **ודוד הוא הקטן** מכולם, והיה כפי הנהוג שישאר בבית אביו, ובזה משיב גם השאלה השניה הלא דוד נמצא אצל שאול ואיך לא שמע מדבר הפלשתי, כי מצד שהוא

הקטן **ושלשה הגדולים הלכו אחרי שאול** מצד זה **ודוד הולך ושב מעל שאול** הוכרח לשוב לביתו **לרעות את צאן אביו**, ולכן:

פסוק טז

ויגש הפלשתי וכו' **ארבעים יום**, כי אם לא היה דוד בבית לחם היה נלחם עמו ביום הראשון:

פסוק יז

ויאמר על ידי שהתעכבו ארבעים יום אזל הצדה מכליהם, שלח להם צדה:

פסוק יח

השאלות

(יח-כד) **מ"ש ששאול בעמק האלה מלבד שאין פה מקומו, כבר נודע זה בפסוק ראשון, מ"ש ויבא המעגלה והחיל היוצא אל המערכה מהו מעגלה ומהו מערכה, למה בפסוק ד' אמר ויצא ובפסוק כ"ג אמר איש הבינים עולה, שם א' ממחנות ופה ממערכות, והוסיף פה שנסו מלפניו**?:

ואת וגם שלח בידו מנחה לשר האלף, וצוהו לפקוד שלום אחיו ולקחת ערובתם, שהוא לדעת הרד"ק שישלם חובותם ויקח בחזרה המשכנות שנתנו, ולדעת חכמינו זכרונם לברכה שיביא גט כריתות לנשיהם

פסוק יט

ושאול גם זה מדברי אביו, הודיע לו מקומם שהם בעמק האלה, כי דוד בצאן לא ידע מאומה:

פסוק כ

(כ-כא-כב) **וישכם** דוד עשה כמצות אביו, ונגד שאליאב חרה אפו בדוד ויאמר (לקמן פסוק כ"ח) למה זה ירדת, ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר, ספר פה, נגד על מי נטשת מעט הצאן, **כי נטש הצאן על יד שומר**, ונגד למה זה ירדת אמר **וישא וילך כאשר צוהו ישי**, וסבב ה' כי ברגע **בא דוד המעגלה**, שהוא במקום חניית המחנה, ברגע זו **החיל היצא אל המערכה והרעו** לקראת נשק, ולא היו אחיו במעגל המחנה רק במקום המערכה והוכרח דוד לרוץ אל המערכה ועל ידי כן ראה את הפלשתי והתפעל מדבריו:

פסוק כג

(כג-כד) **והוא** ובעוד שיתעכב שם לדבר עם אחיו יצא הפלשתי, ופה היו בצאתו ב' שנוים, א) בתחלה כתיב ויצא איש הבנים (פסוק ד') שיצא חוץ מן המחנה שהיה בהר אל הגיא שביניהם, ופה כתיב **והנה איש הבנים עולה**, שכבר ערב לבו לעלות אל ההר

שעליו מחנה ישראל: ב) תחלה כתיב ממחנות פלשתים ופה כתיב **ממערכות פלשתים** כי עתה כבר ערכו מערכה ורצו להתחיל במלחמה כמ"ש ותערך ישראל ופלשתים, ולכן עתה נסו לפניו, כי התקרב אליהם עד מקומם וינוסו:

פסוק כו

השאלות

(**כו-לא**) **למה שאל דוד מה יעשה לאיש הלא כבר שמע קול הכרוז שהמלך יעשרנו ובתו יתן לו, היתכן שאיש חיל כמהו לא הסכים ללכת עד ששמע שהמלך ישלם שכרו, ולא קנא לעמו ולאלהיו, ולמה נסב אל מול אחר ושאל שנית, ומה הגידו לשאול ודוד לא דבר רק שאל לבד**?:

ויאמר דוד כבר בארתי זאת (בספרי ארצות השלום דרוש א') כי דוד אמר זאת כמתמיה על האיש ישראל ההמוני, שחשב שעל ידי העושר ובת המלך שיעד להמנצח ימצא איש יתעורר להלחם עם הפלשתי, ודוד השיב כי הפעולה הגדולה הזאת בעצמה להנקם ממחרף אלהים חיים ועם ה' צבאות, הוא יותר יקר מכל רכוש ומכל מתן, וזה עצמו השכר היותר גדול מי שיצליח לעשות פעולה מאושרה כזו, ואי אפשר להעלות על הדעת שיקבל שכר בעד דבר טוב ומאושר אשר יעשה שהדבר בעצמו הוא השכר היותר גדול, וזה שכתוב כמתפלא **מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז**, היתכן יקבל עליו שכר אחר שבמעשה הזה יסיר חרפה מעל ישראל, וכבר די לו שכר והותר אם יזכה לעשות כזאת, **כי מי הפלשתי** וכו' והלא לב כל מקנא לה' ולעמו יתאזר לנקום נקם מצד תבערת הקנאה והנקמה לעמו ולאלהיו, לא מצד השכר:

פסוק כז

ויאמר לו העם השיבו לו הן צדקת בדברך שאם נביט על התכלית היוצא מן הפעולה שיסיר חרפה מעל ישראל אין ראוי לקבל שכר כי זה מוטל על כל איש ישראל מצד דתו וקנאתו לאלהיו, רק מה שאמרנו כי האיש אשר יכנו יקבל עושר גדול ובת המלך, זה לא יהיה כעין שכר על התכלית שפעל על ידי פעולתו לכבוד עמו ולאלהיו, רק זה יהיה בעבור **אשר יכנו** בלבד, שאיש המראה גבורה כזאת להרוג גבור עריץ כזה, גם בלעדי התועלת שהועיל בזה לבני עמו ראוי הוא לקחת בת המלך מצד עצמו בהיותו גבור ואיש חיל שאין כמוהו, וראוי הוא לכל יקר וכבוד ועושר מצד מעלת גבורתו:

פסוק כח

למה זה ירדת חשדו עתה א) שהלך מאליו ועל זה אמר למה ירדת, ב) שעזב הצאן הפקר, ועל הא' אמר **ידעתי את זדנך** ועל הב' אמר **ואת רע לבבך**:

פסוק לא
וישמעו אצל שאול הבינו מדבריו כי הוא איש הרוח וכי קנאת ה' נוססה בו ושקול אצלו יותר מהון ומוהר רב:

פסוק לב
אל יפל רצה לומר אין ראוי שלב אדם יפול ממדרגתו בעבורו, כי הגם שלפי חמרו הוא רב הכח, הוא חלוש מצד צורתו השוכנת בלב, ולב אדם שהוא אדם באמת לפי צורתו הוא רב כח ממנו, ולכן **עבדך ילך ונלחם**, מצד החוזק הנפשי אשר לי ביתר שאת:

פסוק לג
כי נער רצה לומר לא תוכל, א) מצדך, שאתה נער, ב) מצדו, שהוא מלומד מלחמה מנעוריו:

פסוק לד
השאלות

(**לד-לז**) **למה חלק דבריו לשתי אמירות**?:

ויאמר דוד הודיע לו כי כבר קרה לו שנצח את שהם יותר אבירי הגוף ואמיצי כח ממנו, כי בהיותו רועה באו עליו ארי ודוב עמו **ונשא שה** (ובדרש שעשה לו אזור מעור השה לזכר הנס ועליו הראה כי זה הוא, וכן נמצא במקצת ספרים שהכתיב **זה**, והמנחת שי ימאן בזה):

פסוק לה
ויצאתי אחריו תחלה הכה אותו ויציל טרפו מפיו, ואחר שקם כנגדו הכהו וימיתהו בלא חרב רק במה שהחזיק בזקנו:

פסוק לו
גם מזה נשא ק"ו הלא שם הכה **גם את הארי גם הדוב** שהיו שנים, והפלשתי עם תקפו לא יעדף רק כאחד מהם, ואף אם תאמר כי האדם מצד שכלו וצורתו מסוכן יותר מחיתו יער, על זה השיב כי אחר שחרף מערכת אלהים חיים ירד ממדרגתו האנושית אל מדרגת החיה והבהמה ואין בו רק כח גופני לבד, וכמו שהתגבר על הארי והדוב בכח סגולת נפשו האלהית הרודה בסגולתה על החיים כן יתגבר על הטורף הפלשתי בכח זה:

פסוק לז
ויאמר דוד הוסיף לחזק בטחונו מצד אחר מצד השגחת ה' על יראיו, אמר שהגם שיהיה כחי חלוש נגד הארי והדוב ונגד הפלשתי, הנה ה' **אשר הצילני מהארי והדב** בהשגחתו

הוא יצילני גם עתה דרך נס לפי זה תחלה דבר כפי המנהג הטבעי, ופה דבר כפי ההשגחה והנס, ואל זה הסכים שאול כי יבטח בהשגחת ה', לכן אמר **לך וה' יהיה עמך**:

פסוק לח

(לח-לט) **וילבש** שאול חשב תחלה שינצח אותו בדרך מלחמה שראוי שיהיו הלוחמים שוים בכלי זיינם ועל זה הלבישו שריון וכו', **ויאל ללכת** פי' על ידי שדוד לא נסה מעולם בזה לא ידע אם יוכל ללכת בבגדים כאלה ואם לא יוכל, וע"כ מתחלה התרצה ללכת, ובאר הטעם **כי לא נסה** לכן חשב תחלה שיוכל ללכת בהם, ואחר כך **ויאמר דוד לא אוכל ללכת כי לא נסיתי** ולא הרגלתי בזאת:

פסוק מ

ויקח יספר גודל בטחונו של דוד, שלא לקח עמו כל נשק רק אבנים ומקל, כאשר יגרשו חיתו טרף שהיה המחרף כאחד מהם בעיניו:

פסוק מא

הולך וקרב ובדוד כתיב **ויגש**, כי כבר בארתי ההבדל בין קריבה וגישה, הקריבה תהיה בין אנשים שוים, וההגשה הוא במקום שצריך להתחזק כמו לפני גדול לפני עריץ וכדומה, ולכן דוד שהיה חלוש בערך הפלשתי כתוב אצלו ויגש, והפלשתי שהיה בוטח בכחו כתיב קרב, ויען לא יכול להתנענע במהירות מכובד כליו כתיב **הלך וקרב** לאט לאט:

פסוק מב

ויבט הפלשתי רצה לומר בל תחשוב שנפל אימה ופחד על הפלשתי ולכן נפל שדוד, כי נהפך הוא, בראותו אותו שהוא נער בשנים ויפה מראה שמורה שהוא רך וענוג ולא נסה במלחמות קשות רק מצד היותו אדמוני רתיחת הדם תנשאהו אל אשר למעלה מטבעו:

פסוק מג

ויאמר הפלשתי תחלה חשב כי תהיה המלחמה בדרך התיחדות הלוחמים כפי מאמרו הראשון כנ"ל (פסוק ח' ט') ובזה צריך שיהיו כלי זיינם ובגדיהם שוים, ועתה שראהו בלא חרב ונשק ידע שלא בא על אופן זה רק דרך נקמה ולבזותו, על זה אמר **הכלב אנכי**, שזה בזיון גדול לי, ועל זה קלל אותו על חרפתו:

פסוק מד

ויאמר לכה אלי כי בוש אני להתקרב אליך ללחום עם מקל ואבנים, **ואתנה את בשרך** וכו' בעבור שבאת לבזות אותי, (לא כן אם היה בא אליו בחרב ונשק בדרך התיחדות הלוחמים אז המנהג שגם גבור הנופל יקברוהו בכבוד גדול):

פסוק מה

ויאמר דוד הודיע לו, שמה שלא לקח עמו חרב וכידון כי הוא אינו בוטח על כח בשר ועל ענינים טבעיים כי הכלי נשק שבידו הוא שם ה' אשר חרף, בשם הזה ינצחהו בדרך נס:

פסוק מו

היום רצה לומר לא אני אנצחך ולא בכחי, רק **ה' יסגרך בידי**, ולא אותך לבד כי גם כל מחנה פלשתים יסגיר ביד איש אחד הבוטח בו, ובזה ארויח שני דברים, א) **וידעו כל הארץ** האומות שאין מאמינים בהשגחת ה' יכירו וידעו **כי יש אלהים לישראל**:

פסוק מז

ב) **וידעו כל הקהל** גם ישראל הגם שמאמינים בהשגחה, חשבו עד עתה שה' יושיע באמצעים טבעיים ולכן הכינו חרבות ונשק ומלחמה עד שלפי דעתם המלחמה מיוחסת אל האדם הלוחם וה' רק מכריע אל הצד שיופיע שם בהשגחתו, ועתה ידעו **כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה'** לא על ידי הכנות טבעיות רק **כי לה' המלחמה**, כל המלחמה מיוחסת אליו לבד והאדם אינו צריך לעשות דבר, כי **ונתן אתכם בידנו** מבלי נצטרך אנחנו לרשפי קשת מגן וחרב ומלחמה כלל:

פסוק מח

והיה עתה קם הפלשתי להתקרב אליו, ודוד רץ לאחוריו אל צד המערכה והתכוון שיהיה לקראתו למען יקלע למטרה:

פסוק מט

וישלח ונלוה אליו השגחת ה' אם במה שקלע למטרה בפעם הראשון אם במה שכיון אל מצחו ואם היה נופל מסבת ההכאה היה נופל לאחוריו, אבל האבן נטבע במצחו ונפל מחמת החולשה לכן נפל על פניו:

פסוק נ

השאלות

(**נ-נא**) **מה ז"ש וימיתהו וימותתהו**?:

ויחזק יאמר ראה גודל הנס כי בקלע ובאבן התחזק נגד הגבור העריץ הזה שהיה מזוין ברזל ונחושת ובזה המיתהו רצה לומר שהכהו מכה שסופו למות, ויען עוד היה רוח חיים בו לכן:

פסוק נא

(נא-נב) **וירץ** וכו' **וימותתהו** רצה לומר גמר מיתתו (כי זה ההבדל בין מת ובין מותת במרובע שפי' גמר המיתה כמ"ש במק"א) וכבר בארנו שזה לא היה בדרך התיחדות

הלוחמים ולכן לא נשמרו התנאים שיהיו פלשתים עבדים רק וינוסו, וישראל רדפו אחריהם ויפילום חללים:

פסוק נד

ויביאהו ירושלים רצה לומר לבסוף הביאו לירושלים, כי תחלה הביאו לפני שאול (כמ"ש בפסוק נ"ז) ואחר כך סבב עמו בערי ישראל (כמ"ש בסי' י"ח פסוק ו') ומשם חזר עם שאול עד גבעת שאול עירו והביאו לירושלים שהיה סמוך לשם, והגם שאז ישב היבוסי בקרב ירושלים כבר בארתי זאת (שופטים סימן א') כי היבוס ישב במצודה והעיר עצמה היתה ביד ישראל:

ואת כליו שם באהלו ומ"ש לקמן (כ"א י') שחרב גלית היתה לוטה בנוב עיר הכהנים, כי אחר כך נתנה לשם לזכר הנס:

פסוק נה

השאלות

(נה-נח) **איך שאל בן מי הוא ולא זכר ששם אביו הוא ישי כמ"ש למעלה ששלח אל ישי שלחה לי את בנך, ואיך לא ידעו זאת אבנר וכל העומדים שם, למה אמר תחלה בן מי זה הנער ואחר כך בן מי זה העלם**?:

וכראות שאול וכו' **בן מי זה הנער אבנר** האלהיים יאמרו, (להסיר הפליאה על שאול ששאל על אבי דוד והוא כבר ידע כי הוא בן ישי כנ"ל סי' ט"ז) כי עת יופיע האור האלהי ויבקע כשחר אורו על איש הרוח, אז יתהפך לאיש אחר, כי קרן אור פניו והוד והדר לפניו, ומצד זה בעת התלבש דוד רוח גבורה וזהר אלהי לא הכירו שאול עתה, וידרוש לאמר מי האיש הרוח הלז. אולם לפי הפשט, אחר ששאול הבטיח לתת את בתו להמנצח את הפלשתי, אז תיכף בהתנדב דוד ללחום אתו עלה על לבו כי בהכרח יצטרך לשלם נדרו ולתת לו את בתו, ולכן דרש תיכף על כבוד בית אביו, לא לדעת שמו, כי ידע ששם אביו ישי, רק לדעת יחוסו ומעלתו, ואמר בן מי זה הנער אבנר, הוא, אם אביו מיוחס נכבד ונשוא פנים ראוי שיתחתן עם המלך, ואבנר לא ידע מענה על זה כי כבוד ישי לא נודע אז:

פסוק נו

ויאמר כו' **שאל אתה בן מי זה העלם** מספר כי כבר חש אז על כבוד דוד מאד, והגם שבינו לבין אבנר קראו בשם נער, בצוותו את אבנר לשאול עליו צוהו שיאמר בן מי זה העלם, ששם עלם נכבד משם נער (כי שם נער מורה על צעיר לימים או העומד לשרת או להתחנך, שעדן אינו במעלתו לא כן שם עלם כמ"ש במק"א) למען יכבדהו בעיני העם:

פסוק נז

(נז-נח) **ובשוב דוד** וכו' **ויאמר אליו שאול**, בשובו אז גמר בדעתו את החיתון, כפי ההבטחה, ושאל אותו בן מי הוא, שהיה גם כן הכוונה לדעת מעלת אביו וכבודו ויחוסו, אולם דוד שלא עלה על לבו לבקש שכר בעד גבורתו כמ"ש מה יעשה לאיש כמ"ש שם, ולא לדרוש את בת המלך כמ"ש (לקמן י"ז י"ח) השיב **בן עבדך ישי בית הלחמי**, רצה לומר זה מעלתי ומעלת אבי שהוא עבדך ישי, מה שהוא עבד המלך וסר למשמעתו:

פרק יח

פסוק א

ויהי יספר עתה איך הצמיח קרן לדוד ומזלו התנוצץ הולך ואור, א) מצד יהונתן שבכלותו לדבר, **נקשרה נפש יהונתן בנפש דוד**, רצה לומר שמצד רוח הגבורה והקדושה היה קשר והתחברות בנפש, כי הדומה ימשך וישתוקק אל הדומה, **ויאהבהו יהונתן כנפשו**, רצה לומר שלא היתה אהבת הערב או המועיל רק אהבה עצמיית שיאהב הטוב את הטוב והיתה האהבה כנפשו שהיא האהבה העזה שאין למעלה ממנה:

פסוק ב

ויקחהו, ב) מצד שאול שהיה דעתו לבנות לו בית נאמן ולהתחתן עמו ולכן לא נתנו לשוב אל בית אביו אל הצאן, כי מיועד הוא להיות חתן המלך:

פסוק ג

ויכרת, ג) מצד יהונתן, שעל ידי האהבה הוסיף לכרות עמו ברית וסבת הברית לא היה מצד איזה יראה כדרך כורתי ברית, שסבתם הוא איזה מורא בל ירעו זה לזה או לבניהם כמו ברית אבימלך עם אברהם ויצחק וכדומה, רק מצד אהבתו כרת הברית הזאת:

פסוק ד

ויתפשט וזה כמורה ומודה כי ישלוט בכל אשר לו:

פסוק ה

ויצא ד) גם הוסיף להצליח במלחמתו נגד הפלשתים ה) ולכן שמהו שאול לשר הצבא, ו) וגם בזאת הצליח שמצא חן בעיני כל העם וגם בעיני עבדי שאול ולא קנאו בו על כי ישתרר עליהם, ואבן מאסו הבונים היתה לראש פנה:

פסוק ו

ויהי בבואם מעתה יספר, איך פתאום אור הצלחתו כסהו עננה, והתחיל להיות נשטם ונרדף כפעם בפעם משאול וזה היה סבה למלכותו, והנה מה שספר עד עתה היה

בעוד ישב שאול בעמק האלה, שאחר נצחו את הפלשתים נשארו בעמק האלה במחנה, ומשם התגרו מלחמות בשכניהם מסביב, ויהי דוד משכיל, ויהי לראש ואז שם שאול את פניו לשוב לביתו גבעת שאול, וזה שכתוב **ויהי בבואם** (רצה לומר לביתם) **בשוב דוד** כי אז הוביל עמו ראש הפלשתי להראותו בערי ישראל שעברו דרך שם (עד שהניחו בירושלים כנ"ל פרק הקודם פסוק נ"ד) ואז יצאו הנשים מכל ערי ישראל שעברו שם לשיר והמחולות על הנצוח וספר הכתוב כי צאתם היה **לקראת שאול המלך** לא לקראת דוד כי ידעו זאת שאין חולקין כבוד לעבד בפני רבו, ולא עלה על לב אדם כלל לכבד את דוד אז, ואף כי להגדיל מעלתו על מעלת שאול שזה מרד במלכות, רק:

פסוק ז

השאלות

איך ענו המשחקות דברים כאלה אשר הם נגד כבוד המלך להגדיל את מעשה דוד על מעשהו בפניו?:

ותענינה הנשים המשחקות, רצה לומר לא המשוררות שהן המדברות דברי שיר כפי עצמות הדבור רק המשחקות שהן הדוברות דברי שחוק, דבור בעל שתי פנים לעורר צחוק ושמחה, הן ענו זאת ולא היתה כוונתן באמת להגדיל שדוד היו לו רבבות, כי נהפך הוא הנצחון במעט אנשים גדול יותר, רק אמרו שגודל הנצחון שנצח שאול ויונתן שהיה לו רק אלפים כנזכר למעלה, על נצחון דוד שהיו עמו רבבות ישראל, או כוונו במלת רבבות על האבנים שרבה (מענין, רובה קשת, ערכו על בבל רבים), אולם שאול לקח הדברים כפי פשטם כאילו כוונו, שישראל אשר עם דוד רבים מאשר עם שאול. וע"ז:

פסוק ח

ויחר לשאול וכו' **ועוד לו אך המלוכה**, כי הלא בחיר העם הוא המולך ואם רוב העם אחריו המלוכה עמו בכח ועוד לא חסר לו רק המלוכה בפועל ולכן,

פסוק ט

ויהי שאול עוין את דוד נתן ענינו בלבו, בחשבו כי הוא האיש, שאמר הנביא, ונתנה לרעך הטוב ממך, ולכן התחיל לחשוב עליו מחשבות להרגו, וזה יספר מפה והלאה:

פסוק י

ויהי (הפעם הראשון שרצה להרגו) על ידי מחשבה זו נכנס בו רוח רעה, **ויתנבא** (דע כי כל מקום שכתוב פעל מתנבא בהתפעל מורה על נבואה בלתי גמורה כי זה מנהג ההתפעל להורות או מעשה מדומה כמו יש מתעשר מתרושש, ומזה המין אומר מתנבא אצל שאול, ודומהו משוגע ומתנבא (ירמיה כ"ט כ"ו) מתנבאים לפניהם (מ"א

כ"ב) ויתנבאו עד לעלות המנחה (שם י"ח כ"ט) או מורה על ההרגל והתלמדות, את האלהים התהלך נח, ובא על בני הנביאים, ויהושע אמר אלדד ומידד מתנבאים רצה לומר מתלמדים לנבואה, מה שאין כן על הנבואה המוחלטת בא בבנין הכבד או בנפעל) רצה לומר בשגעונו היה כמגיד עתידות כי דוד יקח מלכותו:

פסוק יא

השאלות

מה השינוי בין פעם זה ובין הפעם השני שרצה גם כן להכותו בחנית ובקיר ששם נפטר דוד מפניו ופה ירא שאול מפניו?:

ויטל היה רוצה להכותו כבלתי מתכוין אל דוד רק אל הקיר, וכאילו הכהו בשגגה, **ויסב דוד** זה היה בהשגחת ה', כי דוד היו עיניו בכנור ולא ראה מה ששאול עושה רק ה' הזמין שסב מפניו בלא כוונה ובזה ראה שאול בחוש, כי השגחה פרטית דבוקה עם דוד. ולכן,

פסוק יב

וירא שאול באשר ראה כי היה ה' עמו, ובהפך שסר מעם שאול:

פסוק יג

ויסירהו חשב להשפילו שלא יהיה עוד קרוב למלך ושר צבא רק שר אלף, וגם בזה לא הועיל, כי **ויצא ויבא לפני העם** שהעם מעצמם לא עשו דבר בלעדיו, והיה **היוצא ובא לפניהם**:

פסוק יד

השאלות

(**יד-טז**) **מ"ש שדוד השכיל ויגר מפניו הלא כבר אמר זאת בפסוק ה'?**:

ויהי דוד תחת שעד עתה היה מצליח בדרכי שאול אשר שלחהו, עתה היה משכיל בדרכיו שהלך בעצמו לפני העם, והיה **משכיל** רצה לומר עושה הכל בהשכל ודעת, ועם עזר ההשגחה כי **ה' עמו**:

פסוק טו

וירא שאול בזה ראה שהוא **משכיל מאד** בהפלגה עד שלא יכול לעשות לו מאומה **ויגר מפניו** שזה יותר ממורא שנזכר בפסוק י"ב:

פסוק טז

וכל ישראל, ובזה לא היה בכחו לעשות לו מאומה רע, וכן גדלה קנאתו ואיבתו:

פסוק יז

ויאמר שאול, (הענין הב' שרצה להכין לו מוקש) **הנה בתי הגדולה** רצה לומר כי זה שיתן את בתו מחויב הוא מצד ההבטחה לנוצח הפלשתי, רק שיכול לתת לו את הצעירה ויצטרך להמתין עד תנשא הבכירה תחלה, והוא רוצה לתת לו את הבכירה, שבזה לא התחייב, ועל כן מתנה עמו תנאי **אך היה לי לבן חיל** וכו', וכוונת שאול היתה באמת שיפול במלחמה וזה שכתוב **ושאול אמר** וכו':

פסוק יח

השאלות

מדוע לא השיב ואנכי איש רש ונקלה כמ"ש אחרי זה?:

ויאמר דוד לא אמר עתה כמ"ש (בפסוק כ"ג) ואנכי איש רש ונקלה, כי הובטח לו גם כן עושר גדול, וזה היה לו אצל שאול במלוה כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה בסנהדרין פ"ב ויש לו מוהר ומתן רב, רק אמר דרך הכנעה **מי אנכי**, לא דרך סירוב, כמו שיתבאר:

פסוק יט

ויהי רק שבעת התעסקו לתת לו את מירב, קרה מקרה כי נתנה לעדריאל, שהתקדשה שלא מדעת אביה כי גדולה היתה, וחכמינו זכרונם לברכה פליגי אם קדושי דוד למירב היו קדושי טעות כי קדשה במלוה של העושר שהובטח מעם שאול ואינה מקודשת, ור"י סבר שהיו קדושין גמורים כי קדשה בהנאת מחילת מלוה ונתנה לעדריאל בעבירה ואת מיכל נשא אחר מיתת מירב, בין כך וכך מחל דוד לשאול את העושר שהובטח לו, ולא נתן לו את מירב, ועל זה אמר אחר זה ואנכי איש רש ונקלה, כי לא היה מגיע לו עוד דבר אצל שאול:

פסוק כא

ותהי לו למוקש שימסר נפשו לסכנה עבור אהבתו ולמאן דאמר שקדושי מירב היו קדושין גמורים חשב גם כן שישאנה בעבירה ויוקש בה:

בשתים תתחתן בי בא להתנצל שמה שנתנה מירב לעדריאל לא היה בידיעתו, ואני עודני מסכים גם על נשואי מירב, עד שאני מחותן לך מצד שתיהם:

פסוק כב

ויצו יען ראה שדוד פג לבו מהאמין, צוהו שעבדיו יחזקו ידיו בזה, יאמרו לו כי במעשה של מירב לא היה המניעה מן המלך **כי חפץ בו** ולא מן עבדיו **שאוהבים אותו**, רק מן מירב, **ועתה** שמיכל אוהבת אותך **התחתן במלך**:

פסוק כג
ויאמר דוד עתה טען שהוא איש רש כנ"ל (בפסוק י"ט)

פסוק כה
השאלות

למה היה צריך שאול לזה הלא בל"ז הלך למלחמה בכ"מ אשר שלחו, ואיך יפול עתה בכרתו ערלותיהם:

ושאול חשב להפיל את דוד רצה לומר כי אם לוחמים והורגים בדרך מלחמה אין בזה משטמה על השר הצבא, אבל אם יפול על אנשים היושבים לבטח, וכורת ערלותיהם דרך גנאי, זה אינו דרך מלחמה רק דרך צורר ומתנקם שבהכרח ישמרו הפלשתים עליו איבה גדולה ויתנכלו לנקום בו:

פסוק כו
וישר הדבר רצה לומר הגם שהדבר מצד עצמו לא ישר בעיניו כי אינו דרך מלחמה כנ"ל, ישר בעיניו מצד התכלית שישיג על ידו, וזה **להתחתן במלך**:

פסוק כח
וירא במה שגם תחבולה זו לא הזיקה ידע ידיעה ברורה שה' אתו, וגם **מיכל אהבתהו**, וזה יחזיק בידו להגיע למלכות:

פסוק כט
ויאסף על ידי כן גדלה היראה והאיבה של שאול, ולא לפרקים רק **כל הימים**:

פסוק ל
ויצאו, באמת כאשר חשב שאול שעל ידי שיכרות ערלות פלשתים יגורו אתו מלחמות עד מות בעד חרפתם כן היתה, **כי יצאו שרי פלשתים** לנקום מדוד, אבל דוד לא התחבא מפניהם, ונלחם **והשכיל** יותר **מכל עבדי שאול** ותחת שחשב שאול להפילו על ידי כן ביד פלשתים היה להפך כי **וייקר שמו מאד**:

פרק יט

פסוק א
וידבר אחר שרצה להרגו בשוגג בחניתו, ועל ידי חרב פלשתים, ולא עלתה בידו, רצה להרגו בדעת על ידי שלוחיו, אבל יונתן חפץ בדוד וגלה הדבר לדוד:

פסוק ב
השאלות

למה ישמר בבקר דוקא?:

מבקש תחבולות:

השמר נא בבקר, כי רצה להרגו בעודו על מטתו ואין כלי זיינו בידו כמ"ש (בפסוק י"ב):

בסתר במקום סתר שלא יודע לאיש וגם במקום ההוא **תחבא** בפני העוברים:

פסוק ג
השאלות

מ"ש אדבר בך סותר אל הכלל אשר בידינו שכל דבור שאחריו ב' הוא לרעה?:

ואני אצא וכו' **בשדה** כדי שאם תצטרך לברוח תברח תיכף, **ואני אדבר בך** (דע שכל דבור שבא אחריו קישור הב' מורה על שמדבר רע על חברו, כמו ותדבר מרים במשה, כי דברנו בה' ובך ובארנו זה היטב במק"א) רצה לומר אני אדבר עליך רע ואראה אם יסכים אבי ועל ידי זה יודע לי האמת אשר בלבבו כמו שיתבאר:

פסוק ד
וידבר יהונתן בדוד, רצה לומר שהתחיל הדבור בגנאי, למשל התחיל לאמר, כי דוד הוא איש מפקיר את חייו ומחרף נפשו למות בחנם שזה אין ראוי לאיש ישר, ודבר זה היה **טוב אל שאול אביו** רצה לומר שהוטב בעיניו, ואחר שפתח בגנות סבב הדבר **ויאמר אליו** אם כן **אל יחטא המלך בעבדו בדוד**, אחר שהוא איש מסכן נפשו בעבורך תמיד, הגם שזה דבר רע מצד עצמו למסור את עצמו לסכנות והוא חטא נגד עצמו על כל פנים לא חטא לך ובהפך **מעשיו טוב לך מאד**, כזאת וכזאת יעשה למסור נפשו כאחד המופקרים וזה טוב לך ולא יגיע לך מזה נזק אך תועלת:

פסוק ה
וישם הוסיף לאמר, גם במה ששם **נפשו בכפו ויך את הפלשתי**, שזה צמח גם כן ממה שהוא בלתי חש על חייו, ונמהר ללכת למקום סכנה, על כל פנים נצמח מזה תכלית טוב, א) לכלל ישראל וזה שכתוב **ויעש ה'** וכו' **לכל ישראל**, ב) לך, **ראית ותשמח**, הוסיף לאמר, וגם אם הוא בלתי נכון לפניך בכ"ז **למה תחטא בדם נקי להמית** וכו' **חנם** אחר שאין לו משפט מות, לפי זה מתוך גנותו בא ללמוד עליו זכות ולהסיר משטמה:

פסוק ו
(ו-ז) **וישמע** וכו' **ויהי לפניו כאתמול שלשום** ולא היה במחשבתו להמיתו:

פסוק ח
ותוסף המלחמה הנ"ל שנסבבה על ידי שכרת מאה ערלות פלשתים:

פסוק ט
ותהי וכו' ועל ידי כן התחדשה אצלו היראה שנית הגם שנשבע בל ימיתהו. **והוא בביתו יושב**, רצה לומר שהיה עתה ב' הבדלים מן הפעם הראשון שרצה להכותו בחניתו (כנ"ל י"ח י'), א) ששם בא החנית לידו בעת שהיה דוד מנגן מכבר, כמ"ש שם ודוד מנגן כו' והחנית ביד שאול, ודוד לא הרגיש בו, אבל עתה היה החנית תחלה בידו ואחר כך ודוד מנגן, והרגיש דוד להשמר מפניו ב) ששם כתיב ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר שרצה להכותו בערמה על ידי שהטיל החנית הנה והנה שיראה כשוגג, אבל עתה:

פסוק י
ויבקש שאול להכות בחנית במתכוין **בדוד ובקיר** ודוד ראה **ויפטר מפניו** רצה לומר שהלך לביתו **ויך את החנית בקיר** תחת דוד (מה שאין כן בפעם הא' שנסב מפניו טרם הכה):

פסוק יא
השאלות

למה לא שלח להרגו תיכף, ולמה שלח אחר כך מלאכים לקחת את דוד ולא שהראשונים ימיתוהו בעצמם?:

וישלח שאול מלאכים על ידי כן מצא עליו עלילה לדונו כדין מורד במלכות על שנפטר ממנו בלא רשותו, ולמען יהיה לו כסות עינים שהרג בדין שלח תחלה מלאכים לשמרו, והיה בזה תחבולה גדולה, שאם ימיתהו תיכף על ידי המלאכים יאמרו כי הרגו בלא דין ומשפט, ואם לא היה שולח לשמרו, רק היה שולח להביאו בבקר, היו אומרים הלא לא ברח מפני המלך כי הלא ישב בביתו ולא נס בלילה, ולכן שלח לשמרו כל הלילה למען יאמר כי לכן לא ברח מביתו כי עכבוהו השומרים, וגם חשב אולי יעמוד נגד השומרים ויהי' דמו בראשו:

פסוק יג
ותקח מיכל כדי שתאמר להמלאכים כי חולה הוא ויתעכב הדבר וימצא עת להתרחק:

פסוק יד
וישלח כי פקודת הראשונים לא היתה רק לשמרו, וגם חשב אם ירצו לקחתו יעמוד נגדם ומצד זה יתחייב מיתה בדין:

פסוק טו

לראות את דוד שאם אינו חולה הוא מורד במה שעשה עצמו חולה, ואם חולה הוא באמת יעליל עליו כי לכן לא ברח כי חליו עכבו ובין כך וכך אמר **העלו אותו במטה אלי להמיתו**:

פסוק יז

למה ככה שאל אותה שתי שאלות, א) על ששלחה אותו בעד החלון ועל זה תוכל להתנצל שברח מעצמו, ב) שאל **למה ככה רמיתני** בהתרפים שעל ידי כן היה לו עת להתרחק ומזה נודע כי **ותשלחי את איבי**, בעד החלון ועל ידי שרמתיני בהתרפים **וימלט**, **ותאמר** וכו' **הוא אמר אלי** רצה לומר אמרה, שברח מעצמו, והוא צוה לה **שלחני למה אמיתך**, רצה לומר שתעשה התחבולה מהרמיה עם התרפים שעל ידי כן תשלחני בל ירדפו אחרי, ואם לא תעשה זאת אמיתך לעת מצוא, ויראתי מלשנות פקודתו:

פסוק יח

השאלות

למה אמר ג' פעמים שדוד נס וברח פסוק י' וי"ב וי"ח?:

ודוד ברח וימלט רצה לומר על ידי העכובים האלה נמלט לגמרי (בפ' י' אמר ודוד נס וימלט, רצה לומר מבית שאול, ובפי"ב וילך ויברח וימלט, רצה לומר מיד השומרים, ופה אמר שנמלט לגמרי, ויש הבדל בין ניסה ובריחה, שהנס הוא אם רודפים אחריו, או שהסכנה קרובה וזה היה בהיותו אצל שאול, ואחר כך לא היה הסכנה הגדולה כל כך כתב ויברח):

פסוק כ

השאלות

מדוע אמר עומד נצב כפל?:

וירא את להקת הנביאים, פי' קהלת הנביאים כולם, (והם מן השרשים המתהפכים כמו כבש כשב שמלה שלמה, ויש הבדל בין להקת נביאים ובין חבל נביאים (למעלה י') שחבל הוא קצת מן הקהלה וחלק מהם), **ושמואל עומד נצב עליהם** מבואר אצלי שיש הבדל בלשון בין עמידה ובין התיצבות, שעמידה הוא רק הפך הישיבה או השכיבה וההליכה, אבל ההתיצבות הוא העמידה שצריכה כח וחיזוק להיות נשאר על עמדו, כמו לפני גדול, לפני בעל ריבו, ובא גם כן על הממונה ומשגיח על דבר, כמו לנערו הנצב על הקוצרים (רות ב' ה') והנה כל הנביאים בעת חול עליהם הנבואה נפלו על פניהם ואיבריהם מתמוטטים מרוב החרדה, לבד שמואל היה גדול במעלתו בשני ענינים א)

עומד על עמדו לא נופל על פניו, ב) **נצב עליהם** ומשפיע עליהם שפע הנבואה הוא היה המקור שממנו שאבו, הוא היה הנר שממנו הודלקו נפשותיהם באור האלהי הגדול, והשפע הגדולה הזאת שהיתה שלימה בין מצד המשפיע שהיה עומד כנ"ל בין מצד המקבלים שהיה להקת הנביאים כולמו שלפי רוב הקהל האלהיים התרבה הקדושה וההארה, בין מצד הקשר שבין המשפיע והמקבלים שהיה **נצב עליהם** וממשיך מן המקור אל פלגיו, על ידי כן הודלקו גם הניצוצות הטמונות בנפשות מלאכי שאול ויתנבאו גם המה (במדרגה קטנה שזה גדר מתנבא בהתפעל כנ"ל סי' י"ח) ועל ידי כן לא פנו עוד אל אזהרת שאול לקחת את דוד:

פסוק כב

השאלות

למה הלך הרמתה וכבר ידע שהוא בניות, וכן מדוע שאל בבור הגדול, ולמה אמר על כן יאמרו הגם שאול בנביאים, ולמעלה (סי' י') **אמר שאמרו זה מפני נבואתו הראשונה, ועוד הגם הלא מלאכי שאול נבאו עתה ומדוע לא התפללו עליהם**?:

וילך גם הוא הרמתה תחלה לא היה בדעתו ללכת לניות, כי חשב ששמואל ישוב בתוך כך הרמתה אל ביתו, וגם אין כבוד לפניו לבקש את דוד במקום הרואה, ורצה ללכת לרמה בחשבו שהנביא יבוא לקראתו, אולם כבואו עד בור הגדול שהיה באם הדרך בין רמה ובין ניות, חזר מדעתו, ושאל **איפה שמואל ודוד** אם ברמה או בניות:

פסוק כג

וילך שם רצה לומר שם גמר בדעתו שלא ללכת לרמה רק לניות, **ותהי עליו** ומאז שכיון דרכו אל מקום שמואל כבר חל עליו השפע מרחוק, ואמר הטעם **גם הוא** רצה לומר מצד שגם הוא מצד עצמו היה מוכן על השפע הזאת מכבר שכבר התנבא פעם א', לכן נמשך אליו המעין מרחוק מה שלא היה זה אצל מלאכי שאול שלא התנבאו עד בואו לפני שמואל:

פסוק כד

ויפשט ועת בא לפני שמואל, גבר עליו השפע מאד עד פשט בגדי מלכות כי כשל כח הגוף משאתם עת לבשה נפשו מלכות אלהים, **ויתנבא גם הוא לפני שמואל** במעלה יותר ממה שהתנבא בדרך, וזאת שנית שנפל ערום על פניו כל היום והלילה כי לא סר הרוח ממנו, מה שלא היה כן למלאכיו שהתנבאו רק לפרקים כברק הנוצץ ומתכסה **על כן יאמרו** רצה לומר בזה התחזק שנית המשל שהושם בפי כולם על כל המתנבא בלא הכנה, לאמר עליו **הגם שאול בנביאים** (כנ"ל ס' י') כי הגם שגם מלאכי שאול נבאו אחר

שהיה זה רק שעה קטנה ורק לפני שמואל לא היה למשל, מה שאין כן שאול שנבא זמן ארוך יום ולילה וגם טרם הגיע אל הנביא, לכן רק הוא היה למשל לא זולתו:

פרק כ

פסוק א

ויברח בעוד התנבא שאול היה לו זמן לברוח:

מה עשיתי רצה לומר מה חטאתי בפני עצמי או **מה עוני** כו' **לפני אביך** בחטא הנוגע למלכות:

פסוק ב

השאלות

הלא שמע יונתן כי שלח לשמרו וכי רדף אחריו לניות?:

ויאמר לו, יונתן חשב שמה ששלח לשמרו, לא היה כדי להמיתו רק להביאו אצלו שלא יברח, והביא ראיה על זה שאחר ששאול אינו עושה דבר בלתי עצתו, אם היה רוצה להרגו היה מגלה את אזנו, ולכן **אין זאת** פי' לא להרגך צוה לשמרך רק בהפך לשמרך שלא תברח מלפניו:

פסוק ג

ידוע ידע, דוד השיב כי נהפך הוא, מה שלא הודיע לך זה מפני שאינו מתיעץ ומסופק עוד על זאת רק גמר בלבו להרגו, ולכן העלים מיונתן האוהב את דוד בל יעצב, והביא ראיה כי הלא **כפשע ביני ובין המות**, עת הטיל עלי החנית וזה אות כי כלה ונחרצה אצלו להמיתני:

פסוק ה

הנה חדש מחר יום ראש חודש, ודרכי לישב עם המלך לאכל, ואמר **ואנכי ישב אשב** רצה לומר רצוני לישב עמו גם עתה, כי אם לא אשב אהיה כמורד שהלכתי בלא רשות, ולכן **ושלחתני** רצה לומר תתן לי רשות ללכת שלא אלך בלא רשות **ונסתרתי בשדה עד הערב השלשית** הוא אחר ראש חודש שאם לא ישאל ביום הא' ישאל ביום השני:

פסוק ו

נשאל נשאל רצה לומר שנשאל על ידי אחרים שהם משפחתו ועל ידי כן נשאל, ומה שלא שאל מן המלך עצמו כי צריך **לרוץ בית לחם** במהירות, **כי זבח הימים שם** שעושים זבח בכל שנה, והזבח כולל **לכל המשפחה**, וע"כ בקשו שימצא שם:

פסוק ז
אם כה יאמר הנה באר שני תנאים, **שיאמר טוב, או שיחרה לו,** ועוד יצויר שני אופנים והוא, א) שלא ישאל כלל, ב) שישאל ולא יאמר לו טוב ולא רע, רק תפס השני צדדים שע"פ ידע בבירור טוב או רע, כי אם ישאל עליו יהיה או מסבת שרוצה בו או מסבת שרוצה להמיתו, בצד הא' יאמר טוב ובצד הב' יחרה לו, אולם אם אינו אוהבו וגם אין דעתו להמיתו לא ישאל עליו כלל או לא יקפיד על העדרו, וזה שכתוב **אם כה יאמר טוב** אז ודאי **שלום לעבדך, ואם חרה יחרה לו,** אז ודאי **כלתה הרעה,** ובשני צדדים האחרים נשאר הדבר בספק:

פסוק ח
ועשית על צד הזה שחרה יחרה לו, בקש מיהונתן, א) יעשה זאת מצד **החסד,** ב) מצד **הברית** שכרת עמו, ג) מצד שאין בו עון, וזה שכתוב **ואם יש בי עון** וכו':

פסוק ט
ויאמר עמ"ש ואם יש בי עון וכו' השיב **חלילה לך** מעון, ואם כן **כי אם ידע אדע** וכו' **ולא אותה אגיד לך** בתמיהה, ודייק אותה אגיד כל אופני הרעה בפרטות:

פסוק י
השאלות

בלשון מה יענך נלחצו המפרשים?:

מי יגיד לי רצה לומר הלא אז לא תוכל להודיע לי על ידי שליח פן יודע הדבר, **או מה יענך אביך קשה** רצה לומר מה יהיה אצלך מענה קשה, כי יוכל להיות שאצלך לא יקרא מענה קשה רק אם יקוב ויגמר דיני למות, ובאמת גם חרון קל יקרא קשה, כי אולי יסתיר מחשבתו וחרונו, ושעורו הודיעני מה (נקרא אצלך כי) יענך אביך קשה, הודיענו גדר הקשה והרך אצלך:

פסוק יא
ויאמר אחר שרצה לפרט הדברים ולכרות עמו ברית יצא עמו השדה בל ישמעו הדברים:

פסוק יב
השאלות

(**יב-יב**) **מדוע בצד הא' אמר כי אז אשלח, ובצד הב' אמר וגליתי את אזנך בעצמי, מה הלשון כי ייטב אל אבי את הרעה עליך**?:

ה' אלהי ישראל נשבע לו בה' **כי אחקר את אבי כעת מחר השלשית** רצה לומר כי ביום הראשון לא אחקור ואמתין אולי יפקדך אבי, ואם לא ישאל עליך יום מחר השלישית

כעת הזאת שאנחנו בה' אז אחקר אני, ואתחיל בדברים עמו **והנה טוב** פי' אם יהיה המענה טוב **אז אשלח** (על ידי שליח מאחר שאין חשש שיתגלה הדבר) וכן אז אשלח רצה לומר תיכף אז בלי איחור:

פסוק יג

כה יעשה וכן נשבע על צד השני, **כי ייטב אל אבי את הרעה עליך** פי' אני אדבר עליך רעה לפני אבי (כי בזה אחקר אותו) ואם אראה שזה ייטב בעיניו, וזה סימן ששנא אותך, **וגליתי את אזנך** אז לא אשלח שליח (פן יודע) רק אני בעצמי אגלה את אזנך, **ויהי ה' עמך** רצה לומר אני אשלחך הגם שיהיה ה' עמך **כאשר היה עם אבי** להמליכך על ישראל בכ"ז אשלחך לשלום:

פסוק יד

השאלות

(**יד-טז**) **באו פה חמשה שלילות באין מבין התכת המאמר ומה רצה במ"ש ובקש ה' מיד אויבי דוד**?:

ולא (כרת עמו ברית על עת אשר יגיע דוד למלכות, בין על שלא ימית אותו כדרך המלכים להכרית זרע המלכים הקודמים כדי להחזיק במלוכה בלא ערעור, בין על שלא יכרית את זרעו) ושיעור הכתוב, **ויהי אלהים עמך ולא** יהיה עמך **אם עודני חי** (בעת שתמלוך) **ולא תעשה עמדי חסד ה' שלא אמות**, רצה לומר אם בעת שתמלוך (שעל זה אמר ויהי אלהים עמך כאשר היה עם אבי) אהיה עוד בחיים ואתה לא תעשה עמי חסד שלא אמות, רק תמיתני, אז לא יהיה אלהים עמך, וכן אני מתנה,

פסוק טו

ולא תכרית את חסדך מעם ביתי עד עולם גם אחרי מותי, **ולא** (**תכרית חסדך מעם ביתי**) **בהכרת ה' את איבי דוד** רצה לומר הגם שיכרית ה' כל אויבי דוד ובכללם כל בית שאול, בכ"ז אתה מושבע ועומד בל תכרית חסדך מעם ביתי, ותהיה למגן בעדם בל יכלו בני ביתי עמם:

פסוק טז

ויכרת יהונתן שיעור הכתוב, ויכרות יהונתן **עם בית דוד מיד אויבי דוד**, ומלות **ובקש ה'** הוא מאמר מוסגר, רצה לומר יהונתן כרת ברית עם בית דוד (שהוא מיכל אשתו וישי ובניו שכללם בתוך הברית הזה) להצילם מיד אויבי דוד, והוא שיהונתן התחייב להציל את בית דוד בל ירע שאול עמהם אחרי ברחו, ומ"ש **ובקש ה'** רצה לומר בעת כריתת הברית בקש את ה' בתפלה שיעזרהו על זה ולפי זה כמו שכרת דוד ליהונתן בין על

יהונתן בין על ביתו להחיותם עת ימלוך, כן כרת יהונתן לדוד בין על דוד בין על ביתו להצילו מיד שאול:

פסוק יז

באהבתו אתו רצה לומר שהשביעו בהאהבה שבינם, שאחר שאהבו אהבת נפשו כשנשבע בהאהבה נשבע בנפשו והיה זה אצלו השבועה היותר גדולה:

פסוק יח

ויאמר לו יהונתן התחיל לפרט הסימנים ששמו ביניהם **ונפקדת** בהכרח יזכר בך המלך, אחר **שיפקד** ויחסר **מושבך** שלא תמצא שם, ולכן

פסוק יט

ושלשת תרד מאד רצה לומר תחלק השדה (שתסתר שם) לשלשה חלקים שבכל יום ויום תרד מאד למקום יותר נסתר מיום הקודם, והטעם, כי ביום הא' עדיין אין הסכנה גדולה כל כך, וביום הב' שאם יכיר בו המלך על ידי שלא בא אל שולחן המלך יהיה הסכנה יותר, וביום הג' שהוא ב' דר"ח שאז אין שום אמתלא כי ביום הראשון אמר מקרה הוא כמ"ש בפכ"ו וגם שאז יחקר הוא את אביו כמ"ש בפי"ב אז הסכנה גדולה מאד ולכן אז תרד מאד. **ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה** רצה לומר ביום החול שעושים בו מלאכה (כי בר"ח לא עשו מלאכה בשדות ואין צריך להתרחק מאד בשדה כמו בחול שהעם מצויים שם) **וישבת אצל האבן האזל** כי שם אמצאך:

פסוק כ

ואני שלשת החצים הוא מליצה על לשון הרע שנקרא חץ בכתובים, ונקרא לשנא תלתאי שהורג שלשה כדברי חכמינו זכרונם לברכה בערכין, רצה לומר בסימן זה יתברר לך מה פעלו חצי המלשינים בלב שאול, **צדה אורה**, רצה לומר לא אורם ביושר אל מקומך שאז יראך הנער רק אל הצד:

פסוק כא

השאלות

למה אמר בראשון אם אומר לנער, ובשני ואם כה אומר לעלם?:

אם אמר אמר נתן לו שני סימנים, א) בלשון, **והנה** או **והלאה**, שאם יאמר **והנה**, זה סימן שתבא הנה ואם אומר **והלאה** זה סימן שתברח הלאה, ב) באם יאמר **לנער** או **לעלם**, כי שם עלם מורה יותר על הגבורה והזריזות משם נער, כמ"ש בכ"מ, ורצה לומר שבאם יורה החצים במקום קרוב, באופן שיהיה מן הנער והנה, יאמר **לנער**, יקראהו בשם נער, כי אין צריך זירוז כל כך למצוא החצים כשהם קרובים והסימן אל דוד שא"צ

לזרז ולברוח רק יתגלה לפניו במעמד הנער, ואם יורה החצים למקום רחוק, שאז יאמר **לעלם** שיזרז למצאם חיש, וזה סימן לדוד על הזריזות לברוח וגם ידע כי ישמר מהתגלות במעמד הנער, כי לכן קראו עלם שיזדרז בהחצים למען ישלחנו מפה כמו שהיה, וכבר בארנו (בפסוק ז') שהיו ארבע אופנים, אופן אחד שימצא את שאול טוב אל דוד, ואז יהיו שני סימנים לטובה, שם נער ומלת הנה. אופן ב' שימצאנו ברע עמו, ואז יהיו ב' סימנים לרעה, שם עלם ומלת והלאה, ועוד שני אופנים שיסתפק מה בלב שאול, ואז ירמוז לו בסימן אחד. וזה שכתוב **אם אמר אמר לנער**, וגם **והנה**, אז **קחנו ובואה כי שלום לך ואין דבר** אף חשש סכנה, וכן:

פסוק כב

ואם כה אומר לעלם וגם **והלאה** אז **לך** תיכף כי **שלחך ה'** רצה לומר אז נצלת בהשגחת ה' כי הסכנה מבוררת, ומובן שאם יהיה רק סימן אחד הדבר מסופק:

פסוק כג

והדבר רצה לומר ובצד זה שתצטרך לברוח אל תסתכן להתראות עמי, כי כבר כרתנו ברית וה' עד בדבר עד עולם:

פסוק כד

וישב, מבואר שתחלה קודם שישב המלך, ישב יהונתן במקום דוד ועת **ישב המלך על הלחם**, שאז,

פסוק כה

השאלות

למה ישב יונתן וקם:

וישב המלך על מושבו שהיה רגיל לישב אצל הקיר בראש הקרואים אז **ויקם יהונתן** ממקומו, כי אין דרך שישב הבן אצל אביו ולכן עמד יהונתן על רגליו, והוכרח **אבנר לישב מצד שאול** להתמצע בין שאול ויהונתן, ועל ידי כן **ויפקד מקום דוד**, כי תמיד היה דוד יושב ביניהם, (והיה זה מחכמת יהונתן שישב תחלה ועמד ממקומו, כדי שיזכור כי חסר דוד מן הקרואים) ובכ"ז:

פסוק כו

ולא דבר שאול מאומה כי אמר בלבו **מקרה הוא** רצה לומר שראה קרי על ידי כן **בלתי טהור הוא** והם אכלו חוליהם בטהרה, והוסיף **כי לא טהור**, ובשנאתו את דוד אמר, זה בא מסבת שהוא לא טהור ומהרהר ביום ובא לידי טומאה בלילה, כן פי' מהרי"א:

פסוק כז
החדש השני שעברו אז את החדש:

פסוק כח
ויען השיב, א) שהלך ברשות ועל זה אמר **נשאל נשאל**, ב) הטעם שנתן לו רשות הוא:

פסוק כט
א) **כי זבח משפחה** ב) שאחיו הגדול צוה לו שיבא וזה שכתוב **והוא צוה לי אחי**, ג) שלא הלך לאכול ולשתות רק אמר **ואראה את אחי**:

פסוק ל
בן נעות המרדות מציין במליצה את המרד בעצם מופשט, ודרך המרד, שימרוד עבד על אדוניו לפרוק עול או למלוך תחתיו, אבל לא שימרוד בן באביו להמליך תחתיו איש נכרי, ואם יקרה זה הוא מרד של שגעון ועוות השכל, רצה לומר אתה מורד נעוות ומשוגע, **הלא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי** על תכלית זה למרוד בי, וזכר נא כי הוא **לבשתך ולבשת ערות אמך**, שתוסר המלוכה מזרעה אל איש נכרי:

פסוק לא
כי כל הימים אשר בן ישי חי והגם שתמלוך לא תכון על בסיס ויסוד חזק כי ימרד בך, **ועתה שלח וקח אותו אלי** כי הוא לטובתך, **כי בן מות הוא** יען מורד במלכות:

פסוק לד
כי הכלמו רצה לומר הגם שהכלימו אביו לא על זה נעצב רק על דוד:

פסוק לה
למועד דוד כי א"ל כעת מחר השלישית אחקור, והוא בתחילת היום:

פסוק לו
(לו-לט) **להעבירו** כדי שיאמר ממך והלאה והיו שני הסימנים הנ"ל, א) שאמר **והלאה**, ב) שאמר **מהרה חושה**, כנ"ל:

פסוק מא
(מא-מב) **עד דוד הגדיל** רצה לומר עד שהתחיל דוד לבכות בקול גדול ונתירא שלא ישמע לכן א"ל לך לשלום והזכירו שנית השבועה שנשבעו בשם ה' והגם שהם יתרחקו ה' קרוב אליהם, שלא יפסיק בינם המקום, וזה שכתוב **ביני ובינך**, ולא הזמן וזה שאמר **עד עולם**:

פרק כא

פסוק ב
מדוע אתה לבדך, שאם הולך בצרכי המלחמה איה הצבא, ואם בשליחות המלך איה נעריו ומשרתיו:

פסוק ג
את הדבר וכו' רצה לומר שצוה שלא ידע איש לא הדבר עצמו מה הוא, ואף לא המקום שילך שם וזה שכתוב **ואשר צויתך** ולכן לא יכול לקחת נער עמו שיודע לו המקום, ולא להשאיר הנערים במקום נודע שאז יודע להם המקום על ידי עובר ושב ממקום דוד אל מקום הנערים לכן **הודעתי** והזמנתי **את הנערים** שיעמדו **במקום פלוני** נעלם מאיש:

פסוק ד
ועתה אחר שהנחתי שם חמשה נערים רחוק מעיר מושב, **תנה חמשה לחם** לחמשה נערים או אם אין לך חמשה תן **הנמצא** תחת ידך:

פסוק ה
ויען הכהן, אין לחם חל אל תחת ידי כי אם לחם קדש יש, לפי הפשט היה בידו תרומת לחמי תודה ומבואר בזבחים (דף קי"ז) שתרומת לחמי תודה אינו נוהג רק בזמן במה גדולה, ומכל מקום היה דרכם להרימם ולתת לכהן המקריב, כמו שהיו נוהגים בחזה ושוק שגם כן אין נוהגים בבמה (וכמ"ש למעלה ט' על וירם את השוק והעלי') ובכ"מ דינו כקדשים קלים שנאכלים לזרים ולא לטמאים וזה שכתוב **אם נשמרו הנערים אך מאשה**:

פסוק ו
ויען דוד וכו' **כי אם אשה** השיב אין חשש טומאת קרי כי אשה **עצרה** ונמנעת מאתנו **מתמול שלשום** שאנחנו בדרך, וגם אין חשש טומאת כלים כי **כלי הנערים קדש**, וגם אין איסור מצד היותה תרומת לחמי תודה (וכדעת ר"א שם בגמרא או כל"ק דרמי בר חמא שם) **כי הוא דרך חל** רצה לומר שנהגו בו דרך חול שלא הניפוהו לפני ה' לשם תרומה, כי הוא זמן במה קטנה שאין תנופה ותרומת לחמי תודה נוהג, וכן אין בו איסור מצד שיצאו לחוץ, שאיסור חוץ אינו נוהג רק בשילה שק"ק נאכלים בכל הרואה, לא כן בנוב וגבעון אחר שהותרו הבמות, וזה שכתוב **והוא דרך חול ואף כי היום יקדש בכלי**, רצה לומר הגם שקדשו על ידי כלי שרת [כי לחמי תודה קדשו בשחיטת הזבחים על ידי הסכין שהוא כלי שרת כמ"ש במנחות (דף ע"ח)] בכ"ז הוא דרך חול ונוהגים בו כחולין

לאכלו בכל מקום ולכל אדם, ועל זה אמר ואף כי **היום** רצה לומר היום בנוב אינו כימי קדם בשילה שתועיל כלי שרת ועל זה אמר:

פסוק ז

ויתן לו הכהן קדש שהוא תרומת לחמי תודה, ובאר הטעם שלא נתן לו לחם אחר, **כי לא היה שם לחם** (כי היתה עיר שכולה כהנים) **כי אם לחם הפנים המוסרים מלפני ה' לשום לחם חם** אחר תחתיו משום דכתיב לפני תמיד, והגם שהלחם שלקחו מעל השולחן קל מהלחם שעל השולחן שאין בו מעילה וכ"ש שקל מתרומה שחייב עליו מיתה בכ"ז לא יכול לתתה לו כי אסורה לזרים, ולדעת חכמינו זכרונם לברכה נתן לו לחם הפנים המוסרים מעל השולחן כי דוד אחזו בולמוס, וכבר באר זה בפר"ד כי לכן נתן לו לה"פ המוסרים כדין מי שאחזו בולמוס שמאכילים אותו הקל הקל תחלה, ודוד א"ל שיתן לו חמשה לחם, כי הכ"ג היה נוטל חמש חלות כמ"ש ביומא וא"ל שיתן לו חמש חלות תיכף כי בהם תתישב דעתו, או יתן לו הנמצא אם נמצא בידו חולין טוב יותר, והשיב לו הכהן עמ"ש או הנמצא, אין לחם חול, תרגם יונתן כי אם לחם קדש, והוא לה"פ אחר הקטרת הבזיכין שהוא הקל מכולם, כי הסדר הוא תרומה חייב עליו מיתה, לחם הפנים קודם הקטרת הבזיכין קל יותר שהוא רק בלאו, ולה"פ אחר הקטרה קל מכולם שאין בו מעילה, אך בתנאי אם נשמרו הנערים אך מאשה, כי אם הם טמאים יתהפך הדבר, שאיסור קדש חמור מתרומה שטמא האוכל קדש הוא בכרת (כמ"ש הרמב"ם פי"ח מהלכות פה"מ) וגבי תרומה ליכא כי אם חיוב מיתה בידי שמים (כמ"ש הרמב"ם פ"ו מהלכות תרומות) וקל מכולם לה"פ קודם הקטרת הבזיכין שאינו חייב משום טומאה עד שיקרבו מתיריו (כמ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' מעילה) ואז היה ראוי להאכילו תרומה, ואחריו לה"פ שעל השולחן, ואחריו לה"פ המוסרים מעל השולחן שחמור מכולם ודוד השיב כי אשה עצורה לנו וכלי הנערים קדש ואין חשש טומאה, ויען לא באר איזה קדש י"ל אם לה"פ שעל השולחן או לה"פ המוסרים, א"ל שהוא דרך חול נגד תרומה אף כי היום יקדש בכלי, רצה לומר גם לחם שעל השלחן קל נגד תרומה כנ"ל, אחר שהוא רק בלאו, לכן ויתן לו הכהן קדש לא תרומה, כי לא היה שם לחם אחר כי אם לה"פ המוסרים שהוא הקל מכולם:

פסוק ח

ושם איש יספר שהכהן לא נשמר מפני דואג שהיה שם, וזה לאות שהכהן לא עלה על לבו כי בורח הוא, וזה מגיד גם כן רשעת דואג שהיה שם ושמע כי דוד אמר שהולך בשליחות שאול, ובכ"ז הלשין את הכהן בשקר כמו שיבואר:

פסוק י
חרב גלית פי' מהרי"א כי אנשי החיל ימנעו מקחת חרב שנהרג בו בעליו, כי סימן רע לבעליו, וזה שכתוב **אם אותה תקח לך קח כי אין אחרת**, ודוד השיב **אין כמוה** כי אצלו שהוא נצח בה תורה על סימן טוב:

פסוק יא
ויברח עתה ברח לגמרי כי יצא מגבול ארץ ישראל:

פסוק יב
הלא זה דוד חשדוהו שבא כמרגל כי אי אפשר שברח הלא הוא **מלך הארץ**, ואי אפשר שיברח מפני שאול כי גדול הוא משאול אם אצל העם שנחשב כמלך אצלם אם מצד גבורתו, כי **הלא לזה יענו במחלות** גם אמרו הלא זה דוד מלך הארץ הזאת של פלשתים שכפי התנאי שהתנה גלית אנחנו עבדים למנצח הפלשתי, והוא בא ללכוד את הארץ, הלא לזה יענו שנית במחולות לאמר הכה דוד ברבבותיו, כי בא להכות אותנו חללים:

פסוק יד
וישנו את טעמו, תחלה נתן טעם שבא כי ברח מאדוניו, עתה שינה ונתן טעם אחר, **ויתהולל** בדברי שגעון עד שנראה מדבריו שהוא איש משוגע, וכן ממעשיו **ויתו על דלתות השער**, וכן מתנועותיו **ויורד רירו אל זקנו**:

פסוק טו
ויאמר אכיש הנה תראו וכו' רצה לומר בהכרח תאמרו אחד מג' תירוצים, א. או שלא ידעתם שהוא איש משוגע, על זה משיב **הנה תראו איש משתגע**, הלא זה נראה לכל:

פסוק טז
ב. או תאמרו שהבאתם אותו כדרך שמביאים משוגע לצחוק, על זה אמר **חסר משוגעים אני** הלא יש פה משוגעים הרבה בלעדיו, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו שהיו אשתו ובתו משוגעים, ג. או תאמרו שלא אתם הבאתם אותו רק בא מעצמו וזה אי אפשר כי **הזה יבוא אל ביתי** מעצמו וכי ראוי שיניחוהו לבוא:

פרק כב

פסוק א
וישמעו אחיו שיראו פן ינקום שאול מהם:

פסוק ב
כל איש מצוק, שיש לו מצוקת נפש פנימיית **וכל איש אשר לו נשא** רצה לומר מיצר מבחוץ ואלה יעזבו מקומם לבקש ריוח ממצוקת נפש או מצרת הגוף, **וכל איש מר נפש** בעל כעס וחמה וזה ילך לחרף נפשו בשדה המערכה:

פסוק ג
וילך דוד כי ירא ששאול ירדוף אחריו **יצא נא אבי ואמי אתכם** כי דוד ואנשי החיל ישבו במצודה ושם סכנה בעת מלחמה, בקש שיצאו מן המצודה לשבת בעיר המלוכה:

פסוק ו
כי נודע דוד, כי עד עתה שמע שנאספו אליו אנשים אבל עקבותם לא נודעו עד עתה: **תחת האשל ברמה** בין גבעה ובין רמה היה נטוע אשל, והאשל היה מציין גבול רמה, וכן למעלה (סי' י"ד ושאול יושב בקצה הגבעה תחת הרמון במגרון, ויש בזה דרוש לחכמינו זכרונם לברכה:

פסוק ז
שמעו נא בני ימיני גם לכלכ אמר להם, א. אם שבט יהודה מחזיקים בידו, הם באשר ה שבטו ומשפחתו יקוו כי יתן להם משרה או נחלת שדה וכרם לא כן אתם בני ימיני, ב. **גם לכלכם** וכו', רצה לומר גם א תקוו זאת, אי אפשר שכולכם תהיו שרי אלפים, ושיתן לכולכ שדות וכרמים, הלא בהכרח אחד יהיה שר אלף, ויתר העם יהיו עבדים ועניים, ואם כן מה הסבה

פסוק ח
כי קשרתם כלכם עלי, והנה התרעם בשתים, א. שתיכף עת **כרת בני** (**ברית**) **עם בן ישי**, היה לכם להודיעני, ב. אם תאמרו שאו לא חשבתם שיצמח מזה מרד במלכות, ועל כל פנים עתה **כי הקים בני את עבדי עלי לארב**, והרי הצמיח המרד באושים כמו שהוא **כיום הזה** שיצא המרד אל הפועל ומדוע **אין גולה את אזני** שזה מורה **שאין מכם חולה עלי** להרגיש בצרתי:

פסוק ט
(ט-יג) **השאלות**: מה חטא דואג והוא הגיד האמת ומדוע קללו דוד בתהלות סי' נ"ב, למה הפך הסדר הלא תחלה נתן לו צדה ואחר כך שאל באלהים ואחר כך חרב נתן לו ושאול אמר זה בסדר אחר?:
והוא נצב ממונה עליהם, **בא נבה אל אחימלך**, הנה אם היה דואג מגיד המעשה כמו שהיה באמת, לא היה נצמח שום חשד על הכהנים, כי באמת בא דוד אל בית ה' לא

אל בית אחימלך, ודואג שמע שדוד אמר שהולך בשליחות המלך, ושהוא רעב שאחזו בולמוס, וששאל לו באורים דבר סתמי ולא הודיע להכהן עקר שאלתו באמרו שהמלך צוהו להעלים הדבר, ושלא בקש חרב גלית כלל, רק חרב, ורק מפני שלא היה חרב אחרת נתן לו חרב גלית, מכל זה מבואר שהכהן עשה זאת בתום לבבו ובנקיון כפיו, אבל דואג לשונו כתער מלוטש עושה רמיה, הוא אמר **שדוד בא אל בית אחימלך** שמשמעותו שבא אל בית הכהן לא אל בית ה', ולזה לא אמר אל בית אחימלך הכהן שאז היה משמע שבא אליו מצד כהונתו, והוא הלשין שבא אליו מצד היותו עמו בקושרים בהיותו בן אחיטוב ומשפחה זאת המה עם דוד (וכן אמר (תהלות נ"ב ב') בבוא דואג האדומי ויגד לשאול בא דוד אל בית אחימלך. כי זה היה יסוד המלשינות שבזה השחית את הכהנים), ועל יסוד זה הוציא דבה שנית כמ"ש, (י) **וישאל לו באלהים** שאם היה מגיד שהיה בבית אלהים הלא היה מוכרח להגיד לשאול מה שאל לו, כי שם היה דואג נעצר לפני ה' ושמע הדברים, אבל בהיות שאול חושב שבא לבית הכהן, חשב שבביתו גלה לו סודו ושאלתו עד שבבואו לבית ה' לשאול לא יכול לדעת מה דברו בבית הכהן בלאט, ג. שבאמת מה ששאל לו באלהים היה לבסוף, ודואג ספר בערמה שתחלה שאל לו באלהים ואחר כך נתן לו חרב וצדה, וזה משני טעמים, א. שאם היה מספר כסדר היה שאול מרגיש שהכהן לא ידע מאומה, שאם לא כן למה נתן לו הלחם והחרב בבית ה' לפני דואג ולא בביתו, מדוע לא נשמר מדואג, לכן אמר שתחלה שאל לו באורים ותומים והיה מוכרח לכנוס לבית ה' לשאול, ולכן לא נשמר מפני דואג גם בהחרב והלחם אחר שנגלה סודם, ב. שבזה יגדל האשמה על הכהן, שאם תחלה נתן לו חרב ולחם, יאמר הכהן שלא ידע מאומה כי בורח הוא, ואף שאחר כך שאל לו באלהים ובהכרח שאל על עניני הבריחה, אז כבר היה החרב בידו אבל לפ"מ שאמר שתחלה שאל באלהים, וכבר ידע מתשובת האורים ותומים כי בורח הוא מדוע נתן לו לחם וחרב, ד. לא ספר שאחזו בולמוס ושמטעם זה נתן לו לחם קדש. שבזה גם אם היה הכהן יודע כי בורח הוא היה מוכרח להשיב את נפשו, כי לא הורשה להכהן לגרום מיתתו, רק אמר וצידה נתן לו, שמשמע צידה לדרכו לימים רבים שזה מורה שהחזיק בידו, ה. לא ספר שדוד שאל חרב סתם ולא היה לו חרב אחר עד שחרב גלית היה מקרה והוא אמר ואת חרב גלית נתן לו שמורה שכיון בעצם לתת לו דוקא חרב הזאת, ו. שמלבד זה העלים כל הספור העקרי שדוד אמר בפי' שהוא שליח המלך על דבר סתם, ולכן אין בידו לא צידה ולא חרב כי היה דבר המלך נחוץ, שבכ"ז היה הכהן יוצא נקי בדינו:

פסוק יב
בן אחיטוב קראו כן לבזותו, וגם לכלול את אביו בכלל המרד:

פסוק יג
בתתך לו לחם וכו' שאול שהאמין לדברי דואג וחשב שבא אל בית הכהן לא הוצרך לסדר הדבר כסדר שהיה (כמ"ש דואג שהוצרך לזה לחזק המלשינות) רק סדר עונותיו מן הקל אל החמור שנתן לו לחם, ויותר מזה חרב, ויותר מזה ששאל לו באלהים וכל זה היה על תכלית **שיקום עלי לאורב כיום הזה** רצה לומר שהרי היום יצא הדבר אל הפועל ואגלאי מלתא למפרע:

פסוק יד
ומי בכל עבדיך כדוד השיב שהלא לא היה שום ענין שיעלה בדעתו שדוד הוא מורד באדוניו, כי זה היה אפשר בא' מארבעה פנים, א. אם היה דוד בוגד בטבעו, ועל זה אמר **ומי** וכו' **כדוד נאמן**, ב. אם היה נראה מפעולותיו שהוא ממרה נגד אדוניו, ועל זה אמר **וסר אל משמעתך**, ג. אם היה ממשפחה שהם אויבי המלך ועל זה אמר **וחתן המלך**, ד. אם היה המלך משפילהו ומוריד כבודו שיצויר שימרוד מצד בקשתו הכבוד ועל זה אמר **ונכבד בביתך**, ואם כן הלא לא היה שום דבר שיעלה בדעתי שהוא דעתו לברוח ולמרוד:

פסוק טו
היום החלתי לשאול, רצה לומר וכי מה ששאלתי לו היום הוא הפעם הראשון, ועל זה אמר החלותי, או הכי שאלתי **היום** שנודע כי הוא מורד, ואם כן מדוע תחשדני, **אל ישם המלך בעבדו דבר בכל בית אבי**, רצה לומר אתה מיחס אלי דבר אשמה, ועל ידי אתה מיחסו אל כל בית אבי, מה שאינו כלל, **כי לא ידע** וכו':

פסוק יז
כי גם ידם עם דוד או לכל הפחות ידעו כי בורח הוא וחייבים מיתה על שלא גלו את אזני, **ולא אבו** כי הבינו שהדבר שקר:

פסוק יח
סב אתה אחר שלדבריך חייבים מיתה, יד העדים תהיה בו בראשונה:

פסוק יט
ואת נב למען ישמעו העם וייראו ולא יחזיקו ידי דוד:

פסוק כב
ידעתי רצה לומר אני סבה למיתתם, ואני קצת מזיד אחר שידעתי ביום ההוא כי דואג יגיד לשאול ואם כן אנכי סבותי מיתתם ואני צריך כפרה, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה א"ל הקב"ה על ידך נהרג נוב עיר הכהנים:

פסוק כג
שבה אתי אל תירא, **כי אשר יבקש את נפשי**, רצה לומר בענין הסכנה, אני המסוכן בעצם וראשונה, ואתה במקרה על ידי, **שמי שיבקש את נפשי יבקש את נפשך** גם כן אבל אני העקר בסכנה ובהפך בענין ההצלה אתה העקר ואני הטפל **כי משמרת אתה עמדי**, הלא ה' ישמר אותך בעצם וראשונה בהיותך כהן ועובד עבודתו, ואגב ישמור גם אותי מצד היותי טפל לך ואם כן אתה הטפל בסכנה והעקר בהצלה ולכן אל תירא:

פרק כג

פסוק א
נלחמים בקעילה והמה שסים אמרו חכמינו זכרונם לברכה בעירובין שלא באו רק על עסקי תבן וקש, ושהיה ביום השבת רק בעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללים שבת נראה שהוציאו זה, א. ממ"ש נלחמים בקעילה, ויש הבדל בין **לוחם בעיר** ובין **לוחם על העיר**, הלוחם על העיר רוצה לכבוש החומה, והלוחם בעיר נכנס לגבולה ולוחם עם אנשיה, וכבר בארתי זה (ביהושע סימן י') ולפי זה ממ"ש נלחמים בקעילה, ולא אמר נלחמים על קעילה מבואר שלא באו לכבוש החומה, ויש הבדל בין בוזז ובין שוסס, הבוזז לוקח להנאתו והשוסס כוונתו להשחית בלבד, (ובארתי זאת ובפי' ישעיה סי' י"ז וסי' מ"ב ובכ"מ) ולפי זה ממ"ש והמה שוסים ולא אמר והמה בוזזים מבואר שלא היה שם תבואה ופירות שיקחו לצרכם, רק תבן וקש שבאו לרמסו ולהשחיתו:

פסוק ג
השאלות: איך לא בטחו אנשי דוד על תשובת ה' שא"ל לך והכית בפלשתים, ועוד למה האמינו לדברי האורים ותומים השניים?:
ויאמרו אנשי דוד הנה מה שלא בטחו על דבר ה', שא"ל שיכה בפלשתים, יש בו שני טעמים, א. שה' א"ל **והכית בפלשתים והושעת את קעילה**, ויש הבדל בפעל מכה כשבא על כיבוש מלחמה כשנקשר עם ב' או עם את, אם היה אומר **והכית את פלשתים** משמע שיכה את כולם, שכן מורה תמיד **הכה את**, כמו המכה את מדין וכדומה אבל

מכה בו, מורה שאינו הורג רק מקצתם, (ולרוב יפרש המספר כמה הכה בם, או יאמר ויך בם מכה רבה וכדומה) והנה דוד שאל **והכיתי בפלשתים** רצה לומר מקצתם שהם אלה שבאו על קעילה שהיו רק מקצת פלשתים וכן השיב ה' שיכה המקצת הזה ויושיע את קעילה ובכ"ז יש חשש שאחר כך יתגודדו שנית ויכו באנשי דוד, ב. שלא אמר לו שהוא יתנם בידו בדרך נס כמ"ש בפעם השני רק א"ל שיכם בדרך מלחמה, וכן לא באר לו שישב בטח בקעילה, וע"כ התיראו ויאמרו, **הנה אנחנו פה** רצה לומר הלא פה יש שתי מעלות, א. שאנחנו פה לבדנו אין אויב ואורב, ב. **ביהודה** שהם משבטנו ובכ"ז אנחנו **יראים**, **ואיך נלך קעילה**, א. שאינה מיהודה, ב. **אל מערכות פלשתים** שתהיה המלחמה מבית ומחוץ:

פסוק ד

ויוסף לכן הוסיף לשאול בפרטות, **ויענהו ה'**, א. **קום רד קעילה** אל העיר ולא תפחד, ב. **אני נתן** את פלשתים בהשגחה ובדרך נס, ג. **את פלשתים** רצה לומר הגוי כולו:

פסוק ו

ויהי רצה לומר איך הגיע ליד דוד אורים ותומים, משיב כי **בברח אביתר** וכו', ואמר **אפוד ירד בידו**, רצה לומר הוא לא כיון לקחת אפוד כי נמלט אז על נפשו רק האפוד ירד בידו בהשגחת ה' וזה היה בעבור הצלת קעילה (וזה שכתוב **בברוח** כו' **קעילה** והוא ברח יער חרת):

פסוק ז

נכר אותו לפי ענינו הוא לשון מסירה ה' מסרו בידי ולא נמצא לו ריע במקרא, ונראה שמשתתף עם נכר מענין נכרי רצה לומר שעתה יכול לנהוג עמו כאילו היה איש נכרי אויב ישראל שבא בעיר מבצר כמורד וכבא להכין מלחמה שישגב בערי מבצר ויש לי אמתלא להלחם בו כעם בן נכר:

פסוק ח

השאלות: אחרי שהכריז שאול לצור על דוד פשיטא שידע דוד שעליו מחריש הרעה?: **וישמע** הכריז שיתאספו העם למלחמה ולא הודיע על מי, ודעתו היה על קעילה, והיה התחבולה שאסף את כל העם שיחשבו שילך על פלשתים, כי קעילה ביד פלשתים:

פסוק ט

וידע ודוד הבין ששאול מחריש ומעלים הדבר וכוונתו עליו:

פסוק י

השאלות: הנה שאל ב' שאלות ולמה לא השיבו לו על השאלה השניה שיסגירו אותו עד שהוצרך לשאול שנית?:

לשחת לעיר בעבורי יש הבדל בין **בגלל** ובין **בעבור** שמלת בגלל מציין הסבה הקודמת, ומלת בעבור מציין הסבה המאוחרת, ואם היה אומר לשחת לעיר בגללי היה פירושו שבגלל מה שקבלו את דוד רוצה לשחתם דרך עונש, ואם היה כן לא היה לו לשאול אם יסגירוהו, כי אז לא זאת יבקש מידם אחר שבין יסגירו בין לא יסגירו יקבלו עונש על העבר, אבל הוא שמע שרוצה לשחת בעבורו, והוא כדי שיוציאו אותו ואם ימסרו אותו לא ישחיתם, ובזה צריך לשאול אם יסגירוהו כדי שיסתלק שאול מעליהם:

פסוק יא

היסגרוני כו' **הירד שאול**, הנה שאל שלא כסדר בכוונה, כי יש עוד ספק, שיוכל להיות שטרם ילך שאול בעצמו אליהם ישלח שליח, ויבקש שיוציאו ויסגירו אותו ושאלה זאת קודמת לשאלת הירד שאול, וזאת היתה כוונתו באמת, תחלה שאל **היסגרוני**, היינו אם יבקש זאת על ידי שליח, ואחר כך שאל, **הירד שאול** שיצוייר שאם לא ירצו לשמוע אל פקודת שאול על ידי שליחו אז ילך בעצמו לשחת לעיר ולכן בפעם הראשון לא שאל היסגירו אותי ואת אנשי, כי אם ישלח על ידי שליח שיוציאוהו, לא יבקש רק את דוד שהוא ראש המורדים, שאז ירצה שאנשי קעילה ואנשי דוד יוציאו את דוד ויפטרו, כמו שהיה בשבע בן בכרי, אבל לא יוכל לבקש שיוציאו את דוד ואנשיו, שאז ילחמו דוד ואנשיו עם אנשי קעילה. ויאמר ה' **ירד** רצה לומר לא ישלח שליח כלל רק תיכף ירד בעצמו, ובזה שפיר לא הוצרך להשיב על השאלה הראשונה כי נכללה בשניה:

פסוק יב

ויאמר דוד היסגרו עתה שאל שאלה חדשה שלא שאל בראשונה כלל, והוא אחר שידע שירד שאול בעצמו שמה, שאל אם **יסגרו בעלי קעילה אותי**, והנה בצד זה ידע כי שאול ודאי יבקש אותו **ואת אנשיו**, כי ירצה שבעלי קעילה יפתחו לו שער העיר, ואז ילחם בתוך העיר עם דוד ואנשיו, והשיג התשובה יסגירו, (ומי שהתפלא הלא לא נתקיים דבר ה' שאמר שירד שאול ושיסגירו אנשי קעילה וזאת לא היה, התפלא בחנם כי דבר ה' היה אם לא ילך דוד משם ירד שאול והם יסגירו, שגלה לו דעת שאול ודעת אנשי קעילה, למען יזהר לצאת):

פסוק יג
ויתהלכו רצה לומר תחלה לא התישבו בשום מקום רק התהלכו תמיד ממקומם למקום וחזרו בכל פעם למקום **שכבר התהלכו** שמה, באופן שלא ידע שאול אנה ילך אחריהם וזה שכתוב ויחדל לצאת, אבל אחר כך, (יד) **וישב דוד** התישב במקום, אולם היה מתחבולותיו שבחר שני מקומות לשבתו, וזה שכתוב וישב **במדבר במצדות**, **וישב בהר במדבר זיף**, רצה לומר פעמים במצדות פעמים במדבר זיף בהר, ועל ידי זה הגם כי **ויבקשהו שאול** בכ"ז **לא נתנו אלהים בידו**, כי בכל עת שבא אל המקום לא היה דוד נמצא שם:

פסוק טו
השאלות: מ"ש וירא דוד, ודוד במדבר זיף בחורשה, וישב דוד בחורשה תמוה מדוע לא יצא משם אחר שראה שהלך שאול לבקשו?:
וירא דוד, עד עתה נמלט דוד בהשגחת ה' שלא מצאו שאול, ודוד לא ידע כי שאול הולך אחריו, ועתה ראה דוד ששאול יצא לבקשו **ודוד** היה בעת ההיא **במדבר זיף בחרשה** ובודאי היה דעת דוד לצאת מחרשה אל מקום אחר אבל מפני סבה שנזכיר בסמוך (שבא יהונתן אליו) נשאר שם:

פסוק טז
ויקם יהונתן יספר הסבה שלא יצא דוד מחורשה, כי יהונתן בא אליו ויחזק את ידו בארבעה ענינים, א. **באלהים** רצה לומר א"ל שלא ייראו כי אלהים עמו, ובהשגחתו ימלטהו מני צר:

פסוק יז
ב. **ויאמר אליו אל תירא כי לא תמצאך יד שאול אבי** באשר אינו יודע מקומך, ג. **ואתה תמלוך על ישראל** וכו' ובזה תרום קרן בזכות הרבים כי זרח שמש הצלחתך, ובית אבי יהיה תחתיך **כי אהיה לך למשנה**, ד. **וגם שאול אבי ידע כן**, ומצד זה נרפו ידיו ויפחד מעשות לך כל מאומה:

פסוק יח
ויכרתו וכו' **ברית לפני ה'**, כי הברית הראשון היה בינו לבין עצמו וזה היה לפני הכהן ואורים ותומים ועל ידי הבטחות יהונתן ובריתו ודבריו שחזק אותו על ידי כן **וישב דוד בחורשה** רצה לומר נשאר יושב שם ולא יצא משם כמו שהיה במחשבתו, ובאמת כן היה ששאול לא ידע מקומו רק הזיפים הודיעו לשאול את מקום דוד כמו שיספר:

פסוק יט
ויעלו זיפים כו' **הגבעתה** כי שאול חזר לביתו הגבעה, וחדל מלבקשו, **במצדות** הודיעו מקומו עם כל מצריו, א. **במצדות** סלעים, ב. **בחרשה** ביער, ג. **בגבעת החכילה**, ד. (באשר היה בחכילה עוד גבעה מצד שמאל) **אשר מימין הישמון**:

פסוק כב
השאלות: הדברים כפולים ומשולשים, ובלתי מובנים?: **לכו נא הכינו עוד** באשר ידע שדוד מערים ערמות ותחבולות להסתיר מקומו, ציום שיכינו הכנות בל ילך בחנם, והוא, א. **ודעו** בידיעה ברורה **וראו** בראות העין **את מקומו** האמתי, כי יצוייר שמקומו היא רחוק מאתכם, ומערים שתחשבו שיושב קרוב אליכם כדי שאלך לשם והוא ישמט למקום אחר, ב. יצוייר שמקומו אתכם ובכ"ז יתרחק כפעם בפעם למקום אחר לכן ראו את **אשר תהיה רגלו שם**, ג. יצוייר שאנשיו יושבים אתכם והוא בעצמו נחבא במקום אחר לכן דעו **מי ראהו שם** אותו בעצמו, ולא תסמכו על מגידים שיוכל להיות שהם מאנשי בריתו רק דעו מי ראהו שם אם הוא איש נאמן, ובאר הטעם שצריך לחקור כל כך, **כי אמר אלי ערם יערם הוא**, המרגל אשר שלחתי לדרוש אחריו א"ל שמערים בכמה ערמות ותחבולות בענין שקשה מאד לדעת את האמת:

פסוק כג
וראו, ד. חוץ מזה תדרשו **על כל המחבאים אשר יתחבא שם**, שאם לא כן הגם שאדע מקומו יוכל להתחבאות שם במקום נסתר, **ושבתם אלי אל נכון** רצה לומר שיהיה דבר נכון וברור, ואז **והלכתי אתכם והיה אם ישנו** אמר זה בל ידמו כי מצוה שהם ידרשו כל הדרישות הנ"ל מאשר יתרשל הוא מלחפש, כי אם רק ישנו בארץ יחפשהו בכל כחו:

פסוק כד
ויקומו אחרי חקרו שנית כדבר שאול הלכו אנשי זיפה לפני שאול והוא אחריהם ודוד היה אז במדבר מעון כי כבר נעתק מחורשה:

פסוק כה
וילך שאול ואנשיו לבקש אחר שלא מצאוהו עוד בחורשה, **ויגדו לדוד וירד הסלע** שתחלה היה בערבה של מדבר מעון שהוא מישור שבקל ימצאנו ירד אל הסלע שהיה גם כן במדבר מעון, והוא היה הר גדול:

פסוק כו
וילך וכו' והיה ההר מפסיק ביניהם, **עטרים** רצה להקיף ההר משני צדדים ולתפש:

פסוק כז
ומלאך בא בהשגחת ה' הפרטיית:

פרק כד

פסוק ג
השאלות: למה ישב דוד על הדרך ולא במקום נסתר בחלקת הצורים הרמים?:
ויקח שאול שלשת אלפים איש, לא הוצרך להשמיע את העם (כמו למעלה כ"ג ט') כי העם היו נאספים למלחמת פלשתים ולמעלה לא בחר מן העם ג' אלפי איש כי רצה להעלים שיחשבו שהולך למלחמת פלשתים לא לרדוף אחרי דוד כמש"ש:
וילך לבקש את דוד כו' **על פני צורי היעלים** במדבר עין גדי היו סלעים גבוהים מיוחדים ליעלים בטבעם כמ"ש הרים הגבוהים ליעלים, וחשב שאול בודאי שם יסתרו דוד ואנשיו, ודוד בגודל חכמתו הבין כי שאול יבקשהו על הצורים הרמים, ולא יעלה על דעת שאול שדוד יושב אצל הדרך, ולכן ישב עם אנשיו במערה שאצל דרך הרבים, כי הבין ששאול לא יפנה לבו לבקשו שם:

פסוק ד
ויבא אל גדרות הצאן והנה לא עלה בדעת שאול שדוד שם, א. כי היו שם גדרות הצאן ומלא רועים, ב. שהיה **על הדרך**, ואינו מקום סתר, ולכן נכנס שאול לבדו אל המערה בלא פחד, אבל מטעם זה בעצמו שלא עלה לפני שאול במחשבה שדוד ימצא שם, מטעם זה **דוד ואנשיו ישבו בירכתי המערה**, בידעו ששם לא יחפש אחריו:

פסוק ה
הנה היום אשר אמר ה' אליך, חשבו, אחר שדוד נמשח על פי נביא, ואחר שאי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ובפרט ששאול רודפו ובודאי יפול הוא ביד דוד שהובטח לו המלוכה מאת ה', בודאי זה סבה מאת ה' ששאול יבא הנה ויפול ביד דוד, וזה כאילו א"ל ה' שיתן את אויבו בידו, ובשגם שעל פי הדין יכול להרגו כי רודף הוא וזה שכתוב **ועשית לו כאשר ייטב בעיניך ויקם דוד** גם דוד היה מסופק בזה, אם כבר נשלמה מלכות שאול, ואם רצון ה' שיומת על ידי הנרדף, ובחן זה על ידי שכרת כנף מעילו, שזה קצת מן המעשה למרוד בו ולבזות בגדי מלכותו והנה הרגיש כי:

פסוק ו
ויך לב דוד אותו, כי לב השלם יתפעל ויתחרט אם יעשה איזו פעולה רעה, ומזה הבין כי עדן לא שלמה מלכות שאול, ומורא מלכות עליו, וכי עול בכפו אף לגעת במלבושיו ואף כי בגופו:

פסוק ז
השאלות: למה כפל כי משיח ה' הוא?:
ויאמר ולכן אמר לאנשיו, **חלילה לי** רצה לומר חלילה לעשות זאת, א] שהוא חטא לה', ועל זה אמר חלילה לי מה', ב. מצד שהוא **אדוני משיח ה'**, ונגד מה שהם חשבו שהוסר משחת קדש מראשו כי בא יומו, השיב להם **כי משיח ה' הוא**, רצה לומר בחנתי וידעתי שהוא עדיין משיח ה', ושמן שעל ראשו לא יצא מקדושתו:

פסוק ח
וישסע הפריד אותם בדבריו בל יקהלו נגד דעתו עד שקם שאול מהמערה, והיה יותר טוב שידבר עם שאול בפתח המערה, אך שירא מאנשיו בל יהרגו אותו לכן המתין עד שהיה שאול בדרך רחוק מהם:

פסוק י
(י-יא) **השאלות**: מהו ואמר, מי אמר, ומהו ותחס שהוא נסתר לנקבה?: (י-יא) **למה תשמע את דברי אדם** רצה לומר שהמבקש להרע לחברו ולא יבצע מעשהו, יהיה או מפני שלא יכול או מפני שיירא מה' או מבני אדם, ועתה למה תשמע להאומר **שדוד מבקש רעתך** שאז בהכרח תאמר שמה שלא הרעותי לך היה מפני שלא יכולתי, וזה אינו כי **הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך ה' היום בידי במערה**, והייתי יכול להרע לך, ואם תאמר שנמנעתי מפני שיראתי מאנשים, על זה אמר **במערה**, ששם לא היה איש עמך וכן לא תוכל לאמר שהייתי ירא מה', זה אינו כי **ואמר להרגך** הלא ה' אמר והרשה לי להרגך כדין הרודף שמצוה להרגו ולהציל הנרדף ופי' דבריו (נגד מ"ש אשר נתנך ה' בידי) **ותחס עליך** פי' ידי חסה עליך (פעל ותחס מוסב על היד שהיא נקבה) ולא רצתה לנגוע בך, ומבואר אצלי שפעל חוס בא על דבר שי"ל תועלת ממנו ואינו רוצה להשחיתו, (ונגד מ"ש ואמר להרגך) **ואומר לא אשלח ידי באדוני** הגם שמדין תורה מותר לא אעשה זאת לאדוני יען **כי משיח ה' הוא**:

פסוק יב
ואבי יען שעדיין י"ל שמה שלא הרגו היה מפני שהגם שהיה עמו ביחד במערה לא היה קרוב אליו, או לא היה חרבו בידו, או שנבעת מפחדו ולכן לא הרגו על זה אמר **ואבי ראה**

גם ראה את כנף מעילך בידי, כי בכרתי את כנף מעילך, שבודאי הייתי קרוב אליך והיתה חרב חותכת בידי, ולא נפל עלי פחד, ובכ"ז **לא הרגתיך** אם כן מזה **דע וראה כי אין בידי רעה ופשע** היינו שאין עבירה בידי שאם כן היתה עבירה גוררת עבירה, וכן מזה תראה **כי לא חטאתי לך** נגד המלכות, ובכל זה **אתה צדה את נפשי לקחתה** הגם שאני חף מפשע, לכן:

פסוק יג

ישפט ה' ביני ובינך אחר שאין שופט אחר בינינו, ובאר לו כי משפט ה' יהיה באחד משני פנים, א. או **ונקמני ה' ממך**, שהשופט עצמו יעשה הנקמה בלא אמצעי, ב. או שיעשה הנקמה על ידי אמצעי, ועל זה אמר:

פסוק יד

השאלות: למה כפל וידי לא תהי בך?:

כאשר יאמר משל הקדמני, שהמשל הראשון שהיה בזה בימי קדם היה מעשה קין והבל, שנקם ה' נקמת דמי הבל מקין באמצעות למך שהרג את קין, ועליו משלו **מרשעים יצא רשע** שכולל שתי כוונות, א. שמן זרע קין הרשע יצא הרוצח שהרגו, ב. שנהרג על ידי רשע כמוהו, וכן אתה תהרג על ידי רשע, ובשני האופנים האלה **ידי אל תהי בך**, בין אם תענש על ידי שמים או בידי אדם, לכן אמר שתי פעמים ידי אל תהי בך:

פסוק טו

השאלות: למה כפל אחרי מי יצא אחרי מי רודף?:

אחרי וכו', אחר שהתוכח עמו על שרוצה להרגו שלא בדין, יתוכח עמו על כלל רדיפתו אותו שהיא סכלות גדולה, בין בתחלה בין בסוף, וזה שכתוב **אחרי מי יצא מלך ישראל** שהוא על עת שיצא לרדפו, וגם **אחרי מי רודף** שהוא על רדיפתו עתה, ומפרש (נגד אחרי מי יצא) **אחרי כלב מת**, שאז היה דומה לכלב שהוא עבד נאמן ושומר את אדוניו רק שעל ידי שרחק אותו היה ככלב מת שלא יכול לשמור, רצה לומר שהיה עבד נאמן לאדוניו, (ונגד אחרי מי רודף עתה) **אחרי פרעש אחד**, שגם עתה כחו חלוש וכאין נחשב, רק נדמה כפרעוש הקופץ ממקום למקום בעת שרוצים לתפשו, ואינו כפרעושים רבים (על ידי שש מאות איש אשר אתו) רק כפרעוש אחד:

פסוק טז

השאלות: למה כפל ושפט ויריב ריבי, וישפטני?:

והיה ה' לדין, ושפט מבואר אצלנו שיש הבדל בין דין ומשפט ובין דיין ושופט, שהדיין והדין מציין טענת הבעלי דינים וקבלת טענותיהם מצד הדיין, והמשפט והשופט יציין

גמר הדין ופסק השופט כפי שורת הדין, והכתובים ישמשו עוד בשם ריב על ריב הבעלי דינים מצד עצמם אמר דוד ה' יהיה הדיין המקבל את הטענות שאני טוען עליך, וגם שפט ביני וביניך כפי שורת הדין וההלכה, ומפרש, (נגד והיה ה' לדיין), **וירא וירב את ריבי**, שהוא יהיה הטוען והרב בעדי, (ונגד ושפט) **וישפטני מידך**, יעשה לך כפי שורת הדין:

פסוק יח

צדיק אתה ממני הודה לו על העבר שצדיק הוא בדינו **כי אתה גמלתני הטובה** (מבואר אצלי כי גדר פעל גמל, הוא מי שעושה לחברו פעולה טובה או רעה מצד התפעליות אהבה או איבה שיש לו עליו) רצה לומר אתה גמלת לי טוב בהריגת הפלשתי ומלחמת פלשתים מצד התפעליות אהבה שהיית אוהב לי ודורש טובתי, **ואני גמלתיך הרעה** מצד התפעלות הנפש באיבה ושנאת חנם:

פסוק יט

ואתה הגדת היום, עתה השיב על מה שעשה עתה, אמר לו דע כי הפעל השלם והטוב במוחלט העומד לנס עמים, רצה לומר אם יעשה אדם מעשה טוב שרבים ילמדו ממנו לעשות כמוהו עד שיהיה בזה מורה הטוב לרבים, הוא לא לבד שיקבל שכר על פעולתו בשעתו, רק יקבל שכר מתמיד מתחדש בכל דור ודור, כי כל עת שילמד איש ממנו לעשות כמעשהו, יתיחס הטוב אל מי שהורהו בראשונה, ולפי זה השכר בשעתו יקבל בעד הפעולה בעצמה, והשכר המתמיד יקבל בעד מה שפרסם את המעשה וילמדה לרבים, וזה שכתוב **ואתה הגדת היום** ופרסמת לרבים מעשה טוב שעשית, וזה **את אשר עשיתה אתי טובה את אשר סגרני ה' בידך ולא הרגתני** הגם שמצד הדין היית רשאי להרגני, והגדה זאת תעשה פרי וזכות לדור דורים, כי מעתה:

פסוק כ

וכי ימצא איש את אויבו ילמד מוסר ממך **ושלחו בדרך טובה** ואם כן למדת צדק לדור דורים וממילא בכל עת אשר ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה, **וה' ישלמך טובה תחת היום הזה אשר עשיתה לי**, שעל כל פעם שיעשה איש מעשה טובה הזאת תקבל אתה שכר מחדש על היום הזה שהיית המתחיל והמלמד טוב לרבים:

פסוק כא

ועתה אחר שכבשת את יצרך עד המדרגה הזאת, **ידעתי**, א. **כי מלוך תמלוך** כי המולך על יצרו הוא הראוי למלכות: ב. **וקמה בידך ממלכות ישראל** לא כמוני שנטלה המלכות ממני, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו ששמואל נתן לו סימן שמי שיקרע את מעילו ימלוך תחתיו:

פסוק כב

השבעה לי השביעו, א. **שלא יכרית את זרעו**, ב. **שלא ישמיד את שמו**, והמפרשים אמרו שלא נשבע על זרעו כי הלא מסרם אל הגבעונים, ואינו מוכרח, כי זאת עשו הגבעונים ודוד לא עבר שבועתו:

פרק כה

פסוק א

השאלות: למה שינה דוד אז את מקומו אחרי מות שמואל?:

וימת שמואל וכו' **ויקם דוד** כל ימי חיי שמואל לא נגלה הדבר ששמואל משח את דוד כי ירא מלגלות כמ"ש ושמע שאול והרגני (למעלה ט"ז ב') ובמות שמואל נתגלה הדבר או על ידי שמואל עצמו לפני מותו או על ידי תלמידיו אחרי כן, ולכן הוסיף דוד להתירא משאול ובעוד עסקו בהספדו של שמואל הלך למדבר פארן:

פסוק ב

השאלות: למה האריך בספור מקום נבל ומקום מעשהו ומעלליו?:

ואיש במעון זה הוצעה להגדיל פחיתות נבל, שלא תאמר שלא היה מכיר את דוד אמר שהאיש יושב במעון ששם התהלך דוד במדבר מעון, ורק **מעשהו** היה **בכרמל**, ב. שלא תאמר שלא היה ביכלתו אמר שהאיש גדול ולו עושר רב, ובפרט שהיה בגזוז את צאנו שלפי מרבית הצאן גדלה המשתה ולא קצרה ידו:

פסוק ג

ושם האיש האיש היה מפורסם לרוע מצד שמו **נבל**, אבל אשתו היתה נודעת לשבח, וספר כי כשמם כן היו מעשיהם, האשה היתה שלמה בין במעלות הנפשיות **טובת שכל**, ובין במעלת הגוף **ויפת תאר**, **והאיש** היה **קשה**, בטבעו, **ורע מעללים** בתכונותיו המוסריים (שזה גדר שם מעלל על פעולה יוצאת מתכונה מוסריית כמ"ש בכ"מ) והנה מי שהוא קשה בטבעו ואינו רע מעללים, יעשה לפעמים טוב מצד המוסר והצדק, ומי שהוא רע מעללים ואינו קשה בטבעו יעשה לפעמים טוב וצדק מצד התפעלות טבעי, כמו מצד הרחמים על הדרך, או מצד היראה, כמו שהיה ראוי פה שיתירא נבל מדוד, או שירחם על הנערים אבל מצד שהיה קשה בטבע ורע המעלל לא היתה בו תקוה, והטעם שדוד בטח בו לשלוח אליו, אומר, א. **והוא כלבי** מצד היותו ממשפחת כלב מיהודה שהם שבטו של דוד:

פסוק ד
ב. **וישמע** כו' **כי גזז** וחשב כי בעת שמחתו ייטב לבו להטיב:

פסוק ה
ושאלתם, פייס אותו מצד שלשה ענינים, א. מצד כבוד דוד השולח לברכו, ועל זה אמר ושאלתם **לי בשמי לשלום**, ובאר להם איך ישאלו שלומו:

פסוק ו
ואמרתם כה לחי, כה תזכה לחיים בשנה הבאה, **ואתה שלום** כלל שלשה שלומות שבהם יצלח האדם, א. שלום עצמו וזה ואתה שלום, ב. שלום ביתו וזה **וביתך שלום**, ג. שלום קניניו והנלוים אליו וזה **וכל אשר לך שלום**:

פסוק ז
השאלות: וכי מגיע להם שכר בעבור שלא גנבו ולא עשקו?:
ועתה (ענין ב) באו אליו מצד החיוב, א. אחר שהמשתה הזאת הוא בעבור הרועים והם בכלל הרועים כי הם היו עקר בשמירת הצאן, וזה שכתוב **ועתה שמעתי כי גוזזים לך**, עתה הנה השגחנו שלא יגיע לך נזק מאתנו כדרך יתר אנשי מלחמה אף נזק כל שהוא בדברים, וזה שכתוב **לא הכלמנום**, ב. שגם הגיע להם תועלת על ידי **שלא נפקד להם מאומה**, כי שמרנום מלסטים ומחיתו טרף, ועל זה העיד עדים את הרועים בעצמם, וזה שכתוב:

פסוק ח
שאל את נעריך וכו' (ענין הג') באו אליו מצד החנינה והחסד, וזה שכתוב **וימצאו הנערים חן בעיניך** אחר **שבאנו על יום טוב**, שראוי לחונן את כל השואל חסד ביום ההוא, ומצד ג' טעמים האלה **תנה את אשר תמצא ידך**, רצה לומר כמסת כח ידך ונדבתך לבד:

פסוק ט
השאלות: מהו וינוחו?:
ויבואו נערי דוד וידברו וכו' גם זה הוצעה להודיע פחיתות נבל, א. שאחר שספר מהות השליחות שהיו דברי ריצוי ותחנונים ולא היה בם שום דופי שבעבורו יבזה אותם ויחרפם, הקדים לבל תחשב שהנערים שינו את הדברים על זה אמר כי דברו **ככל הדברים האלה** בלא שינוי, ב. בל תחשב שדברו זאת בשם עצמם ולכן עט בהם על זה אמר כי דברו **בשם דוד** ג. בל תאמר שאחר כך הוסיפו דברים שבעבורם עלתה חמתו עליהם על זה אמר **וינוחו** ולא דברו אח"ז מאומה:

פסוק י
השאלות: מה זה מענה על בקשתה?:

ויען נבל כו' **מי דוד** נגד מה שאמרו שבאו בשם דוד וכבודו, השיב **מי דוד ומי בן ישי**, רצה לומר אינו חשוב לא מצד עצמו, ולא מצד אבותיו, שלא נודע בשם, רק כל הנודע ממנו הוא שהוא אשר הרים יד במלך ומצד זה הוא מפורסם, ומצד זה יעוז לדבר עתק, אבל זה היה חידוש בימי קדם שלא נמצא מעיז ומורד, לא כן **היום שרבו עבדים המתפרצים** ואין זה חידוש, ורצה לומר שדוד זה לא נודע בשם אף מצד יתרון רעתו שהוא מורד במלכות, שגם זה אינו חידוש עתה:

פסוק יא
ולקחתי ונגד מ"ש שיתן להם מצד החנינה כי על יום טוב באו, השיב שהוא לא הכין המשתה רק לגוזזיו לא לאנשים זולתם, וזה שכתוב ולקחתי **את לחמי** וכו' **ואת טבחתי אשר טבחתי** (רק) **לגזזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה**, הם יאכלו וגוזזי ירעבו, ועל מה שתבעו מצד החיוב לא השיב מאומה כי התנכר אליהם כמ"ש אשר לא ידעתי אי מזה המה:

פסוק יב
ויהפכו לא טעמו אצלו מאומה רק הלכו לדרכם:

פסוק יג
חגרו דוד חשב את עצמו כמלך, אחר שנמשח על פי נביא ואחר שנטו אליו רוב יהודה, ורצה לדונו כדין מורד במלכות ב"ד שחייב מיתה, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו שדנו דיני נפשות, ולכן התחילו מן הצד כמ"ש חגרו איש חרבו, שמי שחגר חרבו גלה דעתו שמחייב אותו מיתה, ודוד חגר חרבו לבסוף כי הוא היה ראש השופטים כפי הדין:

פסוק יד
הנה שלח ספר לה, א. מה שחטא נגד דוד, ששלח **מלאכים** (גדר שם מלאך הוא ההולך בשליחות של כבוד דרך כבוד) והשליחות היה **לברך את אדנינו** והוא לא די שלא קבלם בכבוד, כי **ויעט בהם** והפריחם בבזיון וקצף:

פסוק טו
והאנשים, ב. שהיה חייב להם גמול מצד החיוב שהאנשים היו **טבים לנו מאד**, א. שלא קבלנו מהם נזק, על זה אמר **ולא הכלמנו**, והנה הרועים לפעמים ירעו ולפעמים ירבצו, רצה לומר שיאספו הצאן אל הגדרות בעת כלות המרעה, אמרו הנה בעת הרביצה שהיו הצאן בגדרותיהם ואנחנו לבד בשדה, שאז לא היו הצאן צריכים לשמירה, שעל זה אמר

כל ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה אז לא קבלנו נזק לא בדברים **שלא הכלמנו** ולא בממון **שלא פקדנו מאומה**:

פסוק טז

(טז-יז) **השאלות**: למה כפלו בהיותנו בשדה, כל ימי היותנו עמם רועים הצאן?: ב. בעת הרעיה שהצאן בשדה שאז צריכים נטירה מלסטים ומזאבים שעל זה אמר **כל ימי היותנו עמם רועים הצאן** אז **חומה היו עלינו גם לילה גם יומם**, עד שנוכל לאמר שגם הם היו מסייעים ברעיית הצאן, וזה שכתוב **היותנו עמם רעים**:

פסוק יז

ועתה דעי וראי מה תעשי לתקן המעוות, כי בודאי ילבשו נקם, א. מצד שבזה השלוחים שעל זה אמר **כי כלתה הרעה אל אדנינו ועל כל ביתו**, ב. מצד שבזה את דוד עצמו, שעל זה אמר **והוא בן בליעל מדבר אליו**, שאל דוד היה מדבר לאמר עליו שהוא בן בליעל פורק עול ומורד כמ"ש היום רבו עבדים המתפרצים:

פסוק יט

עברו לפני כי חששה שאם ילכו אתה ביחד יודע לנבל, וזה שכתוב **ולאישה נבל לא הגידה**:

פסוק כ

וירדת בסתר ההר שהיו שני הרים זה נגד זה, היא יורדת מהר הזה ודוד מההר המגביל לו ובהכרח כבר פגש דוד את הנערים שהלכו לפניה:

פסוק כא

השאלות: למה אמר זה דוד ברגע ההיא?:

ודוד אמר כאשר פגש את נערי נבל וחמוריו נושאות בר ומזון (שחשב כי הולכים אל מעון אל ביתו) אמר לאנשיו **אך לשקר שמרתי את כל אשר לזה** (ההולך פה לקראתנו) ששמרנו רכוש הזה ועתה השיב רעה תחת טובה:

פסוק כב

(כב-כג) **כה יעשה אלהים לאיבי דוד** כמו שאעשה לנבל, ואביגיל שמעה הדברים האלה ועל ידי כן הכירה וראתה את דוד שהוא דבר כל זאת:

פסוק כד

בי אני אדוני העון, אמרה הנה נבל זה כאין נחשב, יש לו עושר ונכסים ולא השליטו האלהים לאכל ממנו, ומה שנודע בשם לאיש שוע הוא על ידי, ולולא הייתי אשתו לא

היה אדוני שולח אליו, ואם כן עקר העון בי באשר אני עקרת הבית, אבל מטעם הזה בעצמו **ותדבר** וכו', רצה לומר א. תן לי רשות לדבר, ב. **ושמע** וכו' וקבל דברי:

פסוק כה

אל ישים אדני את לבו רצה לומר הבזיון לא יהיה רק מאיש נכבד ובין השוים, לא מאיש פחות ונקלה שלא יחושו לבזיונו, והנה נבל זה הוא נקלה בעיני הבריות, **כי נבל שמו**, וכן הוא נקלה מצד עצמו כי **נבלה עמו**, וכן לא יחשב בזיון, רק מאיש שאין טבעו בכך לא כן מנבל שדרכו בכך, וזה שכתוב **כי כשמו כן הוא** ואם כן אין לך להקפיד על בזיונו, ועקר הקפידה הוא עלי בהיותי אשת חיל, אבל **ואני אמתך לא ראיתי את נערי אדני**:

פסוק כו

(כו-כז) **השאלות**: למה דברה ג' מאמרים כ"א מתחיל במלת ועתה?:

ועתה בארה ג' טעמים שראוי שימנע מלכת לנקום נקם, כי שילך לנקום יהיה באחד מג' פנים, א. שיחשב שנבל חייב מיתה מדין מורד במלכות, ב. שיחשוב לנקום בל יעיזו אחרים לעשות כמוהו, ג. שיחשוב לקחת בחזקה מה שמגיע לנעריו על פי הדין שהיו שומרים את הצאן, על הא' אמרה **חי ה'** כו' **אשר מנעך מבוא בדמים** ורצה לומר כי עדיין לא יצא טבעך בעולם ועדיין שאול קיים ואם היית הורג אותו היית שופך דמים שלא כדין, או על כל פנים לפי דעתך שיש לך דין מלך אין ראוי **שתושע ידך לך** לעשות בעצמך נקמה על כבודך, וזה בהשגחת ה' שמנעך מרציחה או מהכח הבלתי ראוי, רק שתקוה אל ה', על הב' אמרה אל תחוש לנקום פן יעשו אחרים כמעשהו כי **ועתה** אין שייך טעם זה כי הלואי **יהיו כנבל איביך** לא יהיה בכחם לעשות לך רע רק מה שיש בכח נבל, שלא יכול לעשות לך מאומה, כי נעשה פקודתך נגד רצונו, ואמרה אויביך על המבקשים להשפיל כבודך **והמבקשים** את נפשך להרגך:

פסוק כז

ועתה על הג' שמנע מהנערים המגיע להם ע"פ הדין, הנה **הברכה הזאת אשר הביא שפחתך** (ואמר הביא בלשון זכר שיחשב כאילו הביא הוא כי הוא מכספו) וטוב מעט בצדקה (כן פי' מהרי"א) (כח) **שא נא לפשע אמתך** אחר שסלקה שלש הטענות שבעבורם ילך לנקום נקם, התחילה לברר לו, שאם היה עושה זאת היה נמשך לו ממנו נזק גדול, ופייסה אותו על שערבה לבה לדבר לפניו כזאת התחילה לחשב שלשה מעמדות מימי חייו, א. המעמד הראשון בעת התחיל ללחום מלחמות ה' בגלית ובפלשתים, ב. המעמד השני, עת נרדף מפני שאול, ג. המעמד הג' עת יזכה למלכות כפי שהובטח מפי נביא, שמצד כל השקפות אלה ראוי שיחדל מעשות זאת. א. **כי עשה**

יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמות ה' אדני נלחם, רצה לומר אחר שמה שיקוה שיעשה לו ה' בית נאמן, נצמח ממה שלוחם מלחמות ה', שלוחם באויבי ישראל שהם אויבי ה', אם כן אין מהראוי שתתערב בין מלחמותיך מלחמה לכבודך שאינה מלחמת מצוה או חובה, רק מלחמת רשות או עבירה, וזה **ורעה לא תמצא בך מימיך** שאז יאמרו כי נלחמת כפי המקרה כאדם האוהב מלחמה לשפוך דם כפי שיזדמן:

פסוק כט

ויקם (מעמד הב') שבעת שקם אדם לרדפך שאתה נרדף מפני שאול, בזה ראוי כי **נפש אדוני** תהיה **צרורה בצרור החיים**, רצה לומר שתהיה נפשך שמורה מן המות האורב עליה כדבר הצרור בצרור ונטור ושמור מכל צד, והצרור הזה שבו תהיה שמורה, הוא החיים **את ה' אלהיך**, השגחת ה' שישמור אותה בחיים, כי עמו מקור חיים ולא יקרב המות לגבולה **ואת נפש איביך** הרודפים אותך **יקלענה בתוך כף הקלע**, היא מליצה, שמן כף הקלע שמשם זורקים חצים ואבנים עליך לקחת את נפשך, משם יזרק את נפשם, כאילו נפשם שוכבת שמה, ובזרקם אבנים את נפשם הם זורקים, ע"ד וגולל אבן אליו תשוב גם כוונה בזה על שכר עוה"ב שעל ידי רדפם אחריך ואתה נע ונד בעוה"ז תשכון נפשך במנוחות שאננות בצרור החיים הנצחיים, ונפש אויביך לא תשכון במנוחתה העצמיית רק תהיה חוץ למקומה כאבן הנזרק במרגמה, ולא כאבן שנזרק מן הקלע שנח במקום שנופל שמה, רק כמי שמקלע אבן אל תוך כף הקלע שגם שם לא תמצא מנוח רק תקולע מקלע אל קלע, וזה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה בשבת (פרק שואל) בינונים ורשעים נמסרים לדומה (ורצה לומר והם חוץ למקומם) הללו יש להם מנוחה והללו אין להם מנוחה:

פסוק ל

והיה רצה לומר ומן המעמד הזה שאתה נרדף יצמח בהכרח (המעמד הג') שתגיע למלכות, שעז"א **והיה כי יעשה ה' לאדני כאשר דבר**, אם כן אין מן הראוי שתעשה עתה המעשה הזה כדי, (לא) **ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול** שכבר ימצא שאול זכות במעשה הזה שרודף אותך כדין כי שפכת דם חנם, כי עדיין לא הגעת למלכות, גם כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה שאם יבא דין לפניך שהעני בקש צדקה מן העשיר והרגו על שסרב מלתת לו, לא תוכל לעשות בו משפט כי גם אתה עשית כזאת. ויש הבדל בין פוקה ומכשול ששם פיק משתתף עם הוראתו השנית מענין הוצאה כמו זממו אל תפק, טוב יפיק רצון מה' שגדרו שמוציא לחוץ דבר הסגור וצרור ונבלע במקומו כאילו יצא מן הנעלם אל הגילוי, ובא לרוב על הוצאת עצמיים הגיונים, ומזה בא **פיק**

ברכים בשיתוף עם המכשול שמוציא הרע הטמון ותכונה רעה אל הפועל, ויכשל בה, ומזה פיק ברכים, שנפרדו צומת הגידים וקשורי הברכים ונתרפו מקשורם, וכן יל"פ פקו פלילה שהוציאו עברות היוצאות מתכונת רעות נפשיות ממסגרותיהם, כמו והוא עון פלילי (איוב ל"א:כ"ח) **והיטב ה' לאדני** בעת הזאת תזכר את אמתך כי מנעתי אותך מדבר שהיית מתחרט עליו כל הימים:

פסוק לב

ויאמר דוד לאביגל הכיר שהאמת אתה, והודה, א. לה' ששלחה בהשגחתו למנעו מהמעשה:

פסוק לג

ב. **וברוך טעמך** שחוץ מזה גם טענותיה נכוחות ואמתיות, ג. **וברוכה את** שגם את מצד עצמך כבר היית ראויה לזה בל אחריב את ביתך:

פסוק לד

ואולם אמר שלא בעבור נבל היתה ההשגחה הזאת רק בעבורך, וזה **אשר מנעני מהרע אתך כי לולא מהרת** היית מחריב הכל צדיק כרשע והיה מן הופעת האל בל יגיע רע אליך:

פסוק לה

מידה דרך כבוד **ולה אמר** עד הנה דבר מעסקי נבל, עתה הבטיח לה כי ישא פניה לעתיד ולא ישמור איבה:

פסוק לו

השאלות: מה צורך לענין הספור מה שהיה לו משתה כמשתה המלך וכו'?:

והנה לו וכו' **ולא הגידה לו**, ספר ג' טעמים שלא הגידה לו תיכף, א. שאם היה חסר מן המשתה על ידי המנחה שהובילה באופן שהיה מרגיש החסרון תיכף היתה מוכרחת להגיד לו, אבל **הנה לו משתה בביתו כמשתה המלך** שהיה הכל לרוב מאד ולא הרגיש בחסרון מה שלקחה, ב. כי **ולב נבל טוב עליו** ולא רצתה להעציבו ולערב שמחתו, ג. **והוא שכר עד מאד**, ויראה כי יבער חמתו ביינו ויעשה רע לה, ולכן **ולא הגידה לו דבר קטן** וכו':

פסוק לז

וימת לבו נפל עליו פחד מדוד ומהסכנה שהיה בה ונצטננו דמיו **ויהי כאבן**:

פסוק לח
כעשרת הימים חכמינו זכרונם לברכה דרשו בו כמה דרושים והוא ע"פ הכלל שמספר המופשט מן המתואר מורה על מספר ידוע והם עשרה ימים הידועים של תשובה שבין ר"ה ליוהכ"פ:

פסוק לט
ברוך ה' הודה על ג' ענינים, א. על שנענש על שחרפו, ב. ששמר אותו שלא ינקום בעצמו, ג. שהשיב גם רעת נבל ויתר עונותיו בראשו באופן שלא נענש על ידי דוד לבד, שכל מי שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה רק מת על ידי עונותיו:

פסוק מ
הכרמלה כי תיכף אחר המשתה חלה ולא שב עוד אל מעון והיא נשארה אחרי מותו בכרמל:

פסוק מא
הנה אמתך דברה אל השלוחים בנכח כי שלוחו של אדם כמותו:

פסוק מג
גם שתיהן רצה לומר נוסף על מיכל בת שאול שהיתה לו מכבר:

פסוק מד
ושאול נתן את מיכל בתו הנה התפלאו איך נתן שאול את בתו שהיתה אשת איש לאחר, ואיך לקחה דוד אחר כך בחזרה אחרי הוטמאה, ויאמר הרד"ק ששאול אנס את דוד לגרשה, ובכ"ז החזירה דוד כי היה גט מעושה ופסול, ויאמר מהרי"א שלא נתנה לפלטיאל לאשה רק לשמרה וכל זה רחוק, איך היה ביכלתו לכוף את דוד שברח מפניו, והכתוב אומר (לקמן ש"ב ג' ט"ז) וילך אתה אישה, אבל העקר כדברי חכמינו זכרונם לברכה ששאול טעה וחשב שקדושי מיכל לא היו כפי הדין כי קדשה במלוה של עושר שהובטח למכה גלית, או שדוד חשב שמאה ערלות פלשתים שוים פרוטה ושאול חשב שאינם שוים כלום, ולכן דייק דוד (לקמן שם י"ד) תנה את אשתי את מיכל אשר ארשתי לי במאה ערלות פלשתים, ובכ"ז היה דוד מותר להחזירה, כי היא היתה אנוסה על פי בית דין של שאול שטעו בדין, וכמו שהוא ההלכה במי שאמרו לה מת בעלך ונשאת על פי בית דין שלא נאסרה. וכפי הנראה התעורר שאול לזה, ממה שראה שדוד לקח עוד נשים על אשתו בלי רשותה, שזה כמואס בבת המלך לקחת עליה צרה לצרור, וזה גם כן עורר שנאה חדשה אצל שאול, ולכן התעורר דוד להרחיק נדוד ממדבר פארן אל מקום אחר להמלט מחמת שאול אשר בערה מחדש:

פרק כו

פסוק ב
בחורי אלה שבחר (כנ"ל כ"ה ג') וע"כ בחורי בשו"א ולא בפת"ח:

פסוק ג
על הדרך ודוד ישב רחוק מן הדרך, והצופים שראו שמחנה באה לא ידעו עדיין אם הוא מחנה שאול, וכן את המקום ששם יחנו, לכן:

פסוק ד
שלח מרגלים ועל ידי כן **וידע** בבירור **כי בא שאול**, וגם ידע **אל נכון** מקום תחנותו וכל פרט:

פסוק ה
המקום אשר שכב שם שאול ואבנר מופרדים מן העם, ומפרש **שאול שוכב במעגל** שהיה עיגול סביביו בל יקרב איש שמה, ושאול כבר שכב **והעם** לא שכבו עדיין רק **חונים** מקצתם שוכבים ומקצתם הולכים ויושבים:

פסוק ו
מי ירד שבבואם לילה יחשבו שהם מבני המחנה:

פסוק ז
השאלות: מ"ש והנה שאול שוכב וכו', כבר נזכר בפסוק ה' שם אמר חונים ופה אמר שוכבים?:
והנה שאול שכב כו' **ואבנר והעם שכבים** עד שבאו לשם כבר שכבו כל העם (לכן קראם עתה בשם עם לא מחנה כי לא חנו עתה כמחנה ושומרים סביביה):

פסוק ח
סגר אלהים חשב שזה ודאי השגחיי שישנו כולם כדי שיכהו **ולא אשנה לו** בל תפחד שיקיץ על ידי המכה ויצעק, כי אמיתהו בפעם הראשון:

פסוק ט
אל תשחיתהו אף שהוא רודף ומותר להרגו, בכ"ז **מי שלח ידו במשיח ה' ונקה**:

פסוק י
ויאמר דוד הוסיף לאמר בל תחשב שעל ידי שגם אני נמשחתי תהרגנו להקים מלכותי, כי דבר ה' שמשחני לא ישוב ריקם, על זה אמר כי ימלא קצו בא' מג' דרכים שהמיתה

אפשריית, או על ידי מגפה לפני קצו, או על ידי מיתה טבעיית כי קצו קרוב, או על ידי מלחמה:

פסוק יא

השאלות: מ"ש חלילה משלוח וכו' כפול?:

חלילה וכו' **קח נא**, רצה לומר ואל תחשב שאין עון במיתתו כי רודף הוא וז"א אחר שיש הצלה אחרת והוא **קח נא את החנית** שעל ידי זה ניצול ממנו כמו שהיה באמת ואם כן אסור להרגו, ועל זה אמר **חלילה לי מה**':

פסוק יב

ואין רואה ומפרש נגד ואין רואה ואין יודע, **כי כולם ישנים** (רצה לומר שלא לבד שאין רואה כי היה חשיכה גם לא היה איש יודע ומרגיש בדבורם בבואם ובלכתם) ונגד **ואין מקיץ** אומר **כי תרדמת ה' נפלה עליהם**, כי בדרך הטבע היה ראוי שיקיץ איש מן המחנה ברגש הזה, רק שהיה בהשגחה שהפיל ה' עליהם תרדמה:

פסוק יג

רב המקום, כי יצויר שהדרך רחוק והמקום קרוב, כמו העולה לראש הר גבוה שדרכו רחוקה מאת העומד בתחתית ההר והמקום קרוב כמ"ש מקדרין בהרים, לכן אמר שהתרחק גם במקום:

פסוק יד

השאלות: מ"ש מי אתה קראת אל המלך, והלא אל אבנר קרא לא אל המלך?:

מי אתה קראת אל המלך, רצה לומר כי הקורא לשר הצבא יקרא את משרתו שיודיע לאדוניו כי רוצה לדבר עמו, והקורא אל המלך יקרא לשר הצבא שהוא משרת המלך, וחשב אבנר אחר שקרא הלא תענה אבנר, בהכרח י"ל איזה מבוקש אל המלך:

פסוק טו

השאלות: מז"ש הלא איש אתה וכו', ולמה אמר תחלה למה לא שמרת ואחר כך אשר לא שמרתם?:

ויאמר דוד, השיב לו, כי הנמוס הזה, שמי שיש לו דבר אל שר הצבא לא יקראהו בנכח רק על ידי משרתו, הוא רק אם הקריאה הוא לצורך הקורא או לאיזה ענין פרטי, לא כן אם הקריאה הוא בעבור ענין כללי, הנוגע למלכות אז הנמוס שיקרא לשר הצבא בנוכח לא על ידי אמצעי, באשר תוכן הקריאה מיוחד אליו מצד מעלתו, וזה שכתוב **הלא איש אתה ומי כמוך בישראל**, רצה לומר הקריאה מיוחדת לך לפי מעלתך הגדולה משני פנים, כי אחר שהתברר שהיתה המחנה והמלך בלא שומרים, עד שקרב איש זר עד

משכב המלך לקחת החנית מראשותיו, שזה פשע גדול, אם כן יצוייר שהיה זה או בפשע שר הצבא שלא העמיד שומרים לשמור ראש המלך, או (אם העמיד שומרים) השומרים פשעו ולא עמדו על המשמר, ובזה ראויים השומרים לעונש גדול, וגם בזה עליו מוטל להענישם על שלא עשו פקודתם וזה שכתוב על צד הא' **הלא איש אתה** רצה לומר אתה האיש שעליך מוטל הדבר להעמיד שומרים לראש המלך, ועל צד הב' **מי כמוך בישראל** ועליך מוטל להעניש את הפושע, עתה פי' דבריו, על צד הא' שא"ל **הלא איש אתה ולמה לא שמרת אל אדוניך המלך** רצה לומר למה לא העמדת שומרים, **כי** הלא **בא אחד העם להשחית** ואיה השומרים? והלא היה פה סכנה גלויה ואם כן:

פסוק טז

לא טוב הדבר הזה אשר עשית רצה לומר אל תאמר כי חטאת בשב ואל תעשה, כי זה יחשב כמעשה, אחר שלא עשית המוטל עליך, ההיזק הנמשך ממנו נחשב כאילו עשית אותו בפועל, ואם על הצד הב' שעליו אמר ומי כמוך בישראל להעניש השומרים שפשעו בשמירתן, אמר **חי ה' כי בני מות אתם, אשר לא שמרתם** וכו' כי **ועתה ראה אי חנית המלך** ומבואר שלא היה שם שומר, ושהיה המלך בסכנה גדולה:

פסוק יח

מה עשיתי נגד מלכותך **ומה בידי רעה** בשאר ענינים:

פסוק יט

השאלות: למה תפש לשון ירח מנחה, ולמה אמר כי גרשוני היום, וזה נגרש מימים רבים?:

אם ה' הסיתך בי, גדר הסתה (והבדלו מן פתה, השיא) הוא שהמסית מורה להניסת שיהיה לו איזה תועלה בהדבר, רצה לומר אם המחשבה שאתה חושב שיגיע לך תועלת מהריגתי היא סבה מאת ה' **ירח מנחה** המנחה נלוה תמיד עם הקרבן וטפל אליו, ורצה לומר את העולה כבר העליתי לרצון ועתה הוספתי את המנחה שבאה עם העולה כמ"ש עולה ומנחה ורצה לומר שמה שלא הרגו בפעם הראשון כשכרת כנף מעילו יחשב כקרבן הבא לרצות. ומה שלא הרגו עתה שנית יחשב כמנחה הנלוה אל הקרבן, ותחשב לי לצדקה **ואם בני האדם** הם המסיתים, **ארורים הם לפני ה'**, רצה לומר הגם שאמחול להם על צערי לא אמחול להם מה שנוגע לה' ולעבודתו, **כי גרשוני היום** רצה לומר כי עתה גמרתי בדעתי לצאת מארץ ישראל אל ארץ פלשתים וכמ"ש בסימן שאח"ז, ואם כן בסבתם אני נגרש **מהסתפח** (גדר פעל ספח הוא תוספת טפל אל העקר, רצה לומר שהיה מרוצה להיות טפל בנחלת ה' ואינו רוצה שם שום משרה וחלק ונחלה) **בנחלת ה'**

לקיים מצות התלויות בארץ, **לאמר לך עבד אלהים אחרים**, שאהיה בחוץ לארץ תחת צל השרים העליונים רחוק מהשגחת ה' הדבקה בארץ הקדושה:

פסוק כ

השאלות: בלשון הזה דחקו המפרשים?:

ועתה אל יפול דמי ארצה רצה לומר עתה שגמרתי בדעתי לגור בחוץ לארץ לא יפול דמי ולא תוכל להרגני, **כי יצא מלך ישראל** ולכן אני מוכרח לברוח לחוץ לארץ **כאשר ירדף הקרא בהרים** אמר על עצמו שם **הקורא בהרים** שעומד בהרים וקורא מרחוק כמו שעשה עתה, ובמה שרודף את הקורא הזה דומה כרודף אחר פרעוש הקופץ ממקום למקום:

פסוק כא

חטאתי שוב בני דוד בקש שישוב ולא יצא לחוץ לארץ כי לא ירע לו עוד וזה משני פנים, א. על שראה שיקרה נפשו בעיניו, ב. על שמתחרט גם על העבר שרואה שעשה סכלות ברדפו אותו ושגה בעיונו בזה והשגיאה היה הרבה מאד:

פסוק כב

הנה החנית רצה לומר איני מאמין לך:

פסוק כג

וה' ישיב לאיש את צדקתו ואת אמונתו רצה לומר ה' ישיב את הצדקה והזכות שעשה איש, רצה לומר שיזמין לפניו שנית שיעשה הצדקה הזאת, כמו פה שעל ידי שעשה דוד את הצדק ולא הרג את שאול שהיה בידו, הזמין לו ה' מצוה זו שנית שבא שנית לידו ודוד עשה צדק ולא הרגו וזה שכתוב **אשר נתנך ה' היום ביד** [שנית] **ולא אביתי לשלוח ידי** ובזה השיב ה' צדקתי שאעשנה בפעם השנית ועתה יפרש מ"ש וה' ישיב לאיש את אמונתו, כי:

פסוק כד

והנה כאשר גדלה נפשך היום הזה בעיני כן תגדל נפשי בעיני ה' הנאמן לשלם מדה כנגד מדה:

פרק כז

פסוק א

עתה אספה יום אחד ביד שאול כי לאו בכל יומא מתרחיש ניסא, וגם שהעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, וחשב פן כבר כלו זכיותיו בשתי הצלות הקודמות, וזה שכתוב **אין לי טוב כי המלט אמלט אל ארץ פלשתים** ובזה אנצל מג' טעמים, א. כי בעודי בארץ

חושב שאול שאני אוסף אלי אנשים כדי למרוד בו, לא כן אם אהיה בארץ פלשתים, וזה שכתוב **ונואש ממני שאול**, ב. שאחר שידע שלא ימצאני יתיאש מלבקשני, וזה שכתוב ונואש שאול **לבקשני עוד בכל גבול ישראל**, ג. אף שיעלה על לבו לילך אחרי לארץ פלשתים **ונמלטתי מידו** כי יצילני מלך פלשתים:

פסוק ב

ויקם דוד ויעבר הגם שכאשר ברח תחלה אל אכיש היה בסכנה (כנ"ל כ"א) אז בא יחידי וחשדו שבא כמרגל וגם לא היה מקוה תועלת מאיש אחד, לא כן עתה שבא עם שש מאות איש שלא נחשדו למרגלים והיה מקוה שיהיו מאנשי חילו ליום קרב ומלחמה, וזה שכתוב ויעבר **הוא ושש מאות איש**:

פסוק ג

[ט. עם ב. '] תחלה בא בלא בני בית וחשש שיברח ממנו לא כן עתה שבאו איש וביתו, וזה שכתוב **וישב** וכו' **איש וביתו**:

פסוק ה

אם נא, פי' מה שהקפיד שישב דוקא בעיר המלוכה הוא או מפני שירא ממנו פן ימרוד בו, ובעיר המלוכה יש חיל המלך, ועל זה אמר **אם נא מצאתי חן** בל תחשדני או מפני שירא שהפלשתים ירעו לו בהיותו אתם שלא בעיר המלכות, ע"ז בקש **יתנו לי מקום** היינו מקום מיוחד נבדל מפלשתים או מפני שירא למסור לו עיר חומה דלתים ובריח פן ישגב שם, על זה אמר **בערי השדה** היינו עיר פרזי:

פסוק ז

ימים רצה לומר בגת ישב ימים אחדים ובצקלג ישב **ארבעה חדשים**, ועל כן הקדים ימים לחדשים:

פסוק ח

השאלות: אם היו יושבי הארץ איך הכה בם תחת טוב שלם רע ואיך לא התירא שיודע לאכיש?:

כי הנה ישבות הארץ, באר שפשט על אומות האלה מפני שהיו יושבות הארץ ועל ידי כן היה להם תגר עם פלשתים כדרך השכנים ולא יקפידו פלשתים על שנלחם בם, ב. שהנה יושבות הארץ **מעולם**, מימות יהושע והם מן השבע עממין שקיים בהם מצות לא תחיה כל נשמה על זה אמר **בואכה שורה** וכו' כמוזכר בספר יהושע:

פסוק ט
ולא יחיה רצה לומר לא החיה מן השבי לעבדים ולשפחות כמו שיאמר אח"ז רק **ולקח צאן ובקר** וכו':
וישב פי' ותמיד בעת ששב היה בא אל אכיש להגיד לו:

פסוק י
ויאמר אכיש שאלו בתמיה וכי **אל פשטתם היום** הלא בודאי פשטתם והיה משיב כמסיח לפי תומו **על נגב יהודה** וכו' שיחשוב אכיש כי נבאש בישראל:

פסוק יא
ואיש רצה לומר וזה היה הטעם שלא היה מביא איש ואשה מן השבי שלא יגידו לאמר שכה עשה דוד ועל ידי כן:

פסוק יב
ויאמן אכיש בדוד כי אמר **הבאש הבאיש בעמו בישראל**, רצה לומר שיצויר ילחם עם ישראל ועמו שהם שבטו יחזיקו בידו, ויצויר ילחם עם שבטו למצוא חן בעיני ישראל בל יאמרו כי נוטה אל שבטו, אבל אחר שנלחם ביהודה ובקיני שהם מישראל נבאש בכולם וממילא **והיה לי לעבד עולם**:

פרק כח

פסוק א
השאלות: מ"ש כי אתי תצא ולא כי תצא אתי, והשיב לכן אתה תדע, מלת אתה מיותר, והשיב לכן שומר לראשי אשימך למה הגמול הזה דוקא?:
כי אתי תצא רצה לומר לא תצא בין אנשי החיל רק תצא אתי (כי סביב המלך הלכו הכרתי והפלתי לשמרו בין מני צר בין מאנשי חילו בל ימרדו בו, ולרוב היה בוחר לזה אנשי חיל מארץ אחרת שלא ישתתפו עם אנשי חילו במרד, כמו שנהרגו מלכי ישמעאל כנודע), ולא רצה שילך עם החיל, באשר חשש שלא ירצה להלחם עם ישראל, או שירא שפלשתים לא יאמינו בו, לא כן לשמור את ראש המלך בזה בטח באמונתו ובגבורתו:

פסוק ב
ויאמר דוד באשר הבין כוונת אכיש (ובאמת היה זה טוב בעיניו כי לא היה בדעתו ללחום נגד ישראל) עשה את עצמו כאילו אינו מרגיש, והשיב לאמר, **לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך** רצה לומר לא תצטרך לדרוש מפי השמועה רק תדע בעצמך את הגבורה אשר אעשה:

ויאמר אכיש, בא להוציא מלבו שלא יחשוב שזה מהיותו בלתי מאמין לו, רק בהפך, כי יהיה כל הימים שומר לראשו בגודל בטחונו בו:

פסוק ג

השאלות: הלא כבר נזכר למעלה ולמה כפל פה שנית מיתת שמואל, היה לו לומר ויספדוהו ברמה ובעירו לא ויקברוהו, מ"ש שהסיר את האובות היה מקומו יותר ראוי בסוף פסוק ו':

ושמואל מת כבר הוזכר זה (למעלה כ"ה) במקומו שמת ונספד ונקבר? אמנם הזכיר זה פה שנית מצד ארבעה טעמים, א. אמר **ושמואל מת** ומצד זה **ושאול הסיר את האובות** כו' **מן הארץ** כי בחיי שמואל לא פנה לזה כי מי סכל ידרוש אל המתים, בעת שחי הרואה שהגיד לכל אחד כל משאלותיו, וגם כי בימיו היו נביאים רבים שהיו מגידים כל חפץ, אבל במות שמואל נסתם חזון ופסקה הנבואה, ויחלו העם הרוצים לדעת ההוה או העתיד לדרוש באוב וידעוני, ועל ידי כן התעורר שאול לבערם מן הארץ, (ועל זה אמר **ויקברהו ברמה ובעירו**, שהגם שלפי הפשט, מ"ש ברמה ובעירו מוסב על ויספדו אותו שספדו ברמה ובעירו, בכל זה ממה שכתוב ויקברוהו ברמה ובעירו משמע גם כן שקברו אותו במקומות האלה, וזה יצדק גם כן מצד המליצה, שאם לא היה נסתם חזון במותו היה נחשב כי חי, כי עדן היו שואבים מי הנבואה מדליו, והגם שיקבר גופו בעירו, לא נקבר ברמה כי שם חי מצד שפעו הנוזל שם, אבל על ידי שפסק השפע קברוהו גם ברמה רצה לומר שפסק ממציאות גם שם), ב. ושמואל מת ומצד זה **ויקבצו פלשתים למלחמה**, שתחלה התיראו מפני כחו של שמואל (אף שהיה דוד בתוכם) ועתה סר צל ישראל, ג. ושמואל מת ומצד זה **וירא שאול וירא ויחרד לבו**, שעד עתה היה נכון לבו בטוח בזכות שמואל, ד. ושמואל מת **וישאל שאול בה' ולא ענהו** וכו', ואם היה חי היה שואל את שמואל ולא הוצרך לבעלת אוב שתעלה את שמואל מקברו:

פסוק ד

ויקבצו פלשתים הקדים ארבע סבות שהניעו את שאול לדרוש באוב, א. ושמואל מת כנ"ל, (ס ב ה ב ') שפלשתים התקבצו וחנו בשונם שהוא בארץ ישראל והוא לא ערב לבו להתקרב אל מחניהם רק חנו בגלבוע:

פסוק ה

(ס ב ה ג שכאשר ראה מחנה פלשתים התירא מאד וראה כי לבו החרד מנבא לו רעה:
(ו) (ס ב ה ד ') ששאל בה' ולא ענהו:

גם בחלומות וכו', הנה בדברי הימים (א' י' י"ד) אמר וגם לשאול באוב לדרוש, ולא דרש בה' וכו', ופה אומר ששאל בה'? כי יש הבדל בין שאלה ובין דרישה, הדרישה הוא שדורש ומבקש את ה' בכל לבו ובתפלה ואם היה עושה כן היה מעביר הגזירה (על כל פנים לפי שעה) והיה נענה, אבל הוא לא דרש רק שאל דרך שאלה לבד והמופת לזה מצד הסדר ששאל תחלה **בחלומות** ואחר כך **באורים** ואחר כך **בנביאים** והיה לו להתחיל לשאול בנביאים שהם שואבים מן המקור ואחריהם האורים שהוא רק הופעת רוח הקדש ואחריהם החלומות שהיא מדרגה קלה וזה מפני שלא הכין לבבו לדרוש את ה' והתחיל בדבר הקל הרחוק מן הקדושה שאין צריך הכנה כל כך, וזה שכתוב גם בחלומות וכו':

פסוק ז

ואדרשה בה, משמעות הלשון שתחלה לא היה דעתו לשאול באוב עצמו, (שהנשאל באזהרה) רק רצה שהאשה תשאל, והוא ידרוש בה לדעת מבוקשו מן האשה לא מן האוב, וחשב שבזה לא הזהירה התורה, רק אחר כך על ידי שהתחיל שמואל לדבר אליו נסתבב ששאל באוב עצמו:

פסוק ח

ויתחפש, הערים לבל תכירהו, א. ששנה מלבושיו ב. **וילך הוא ושני אנשים עמו**, שאין דרך המלך ללכת עם שני אנשים לבד, ג. **ויבאו אל האשה לילה**, ואין דרך המלך ללכת בלילה, ד. שלא אמר תיכף שרוצה להעלות את שמואל, שאז תבין שאינו הדיוט שלא יערב ההדיוט את לבו להעלות הנביא:

פסוק יב

השאלות: כל אנשי לב התפלאו איך תשלוט אשה בכשפיה על נפש הנביא להורידה מצרור החיים על ידי הקסם, ולדעת ולהגיד עתידות על ידי הכרח הכישוף?:

ותרא האשה, המפרשים האריכו בדבר הזה מאד, באשר יפלא איך יצוייר שאשה בכשפיה תמשול על נפש הנביא הצרורה בצרור החיים ממעונה להיות כאוב מארץ קולה? ויאמר הגאון ר' שמואל בן חפני שכל מעשה האוב היה דבר כזב והתולים ויאמר הרלב"ג שהיה מפעולת כח הדמיון, וכל זה לא יכילו הכתובים האומרים שהיה הדבר ממש, ושנבא לו מה יהיה למחרת, ומי ימלוך אחריו, ויאמר רב האי גאון ורב סעדיה שלא האשה החיתה את שמואל רק הבורא החייהו למען יודע לשאול העתיד לבוא עליו ועל ביתו, ואם היה כן מדוע לא ענהו באורים ובנביאים? ויאמר מהרי"א ששד התלבש בגופו של שמואל והוא אשר קראוהו הכתובים בשם שמואל מצד גופו. ויאמר

בעל עקדת יצחק שהיא התחילה בפעולה ועל ידי כן התעורר שמואל מעצמו לא על ידי הכרח האוב. אולם למה לנו הדחוקים העצומים האלה, הלא חכמינו זכרונם לברכה באגדותיהם ספרו מעשה אוב שהיה נוהג עדיין בימי חכמי המשנה והתלמוד, והעידו שהיה בכחם להעלות הנפשות מקבריהם ממש, ואמרו שהמעלה רואהו והנשאל שומע את קולו, ואמרו שאם הנשאל הוא הדיוט עולה וראשו למטה ואם הוא מלך עולה כדרכו, וכל זה ספרו מצד שהיתה המלאכה הזאת נודעת, נוהגת בימיהם, וידעו כל סגולותיה. אולם אשר תתפלא איך ימשול הכישוף על נפש הנביא, כבר בארתי בדרוש מיוחד, כי הנשמה הנאצלת מלמעלה היא תסתלק תיכף במות האדם ותשוב אל האלהים אשר נתנה. אולם הנפש ההיולאנית המתהוה עם הגויה היא לא תסתלק עד כלות הגויה בקבר אחר י"ב חדש, כמ"ש כל י"ב חדש היא עולה ויורדת, כי י"ל קשר עצמי עם הגויה, וכל עוד שלא נעשה בה מלאכת האלכימיאה על ידי הצירוף והזיכוך שיבלה הגוף ויתפרדו חלקיו, עדיין היא למטה ויש כח להאוב למשול עליה, ויש לה כח להגיד עתידות על ידי פעולת הקסם, ובכ"ז נשמת שמואל העליונה בכבודה תעמוד לפני ה' בארצות החיים, כי רק הרוח שהוא דבוק עדיין עם הגויה האוב שליט ברוח לכלוא את הרוח על ידי הקסם, וזה שכתוב ותרא האשה **את שמואל ותזעק** שראתה שעלה כדרכו וידעה שהנשאל הוא המלך, לכן אמרה **למה רמיתני ואתה שאול**:

פסוק יג

אלהים ראיתי שבזה שראתה אותו עולה כדרכו כדרך הרוחנים הרגישה שהוא המלך כנ"ל, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו שעלה משה עמו, רצה לומר שאחר שכל הנביאים קבלו ממנו יש להם חלק מה מכחו, וכח זה שהיה ברוחו עלה עמו והיא שהשיגה זאת בדרך התגשמות ראתה שנים עולים. ועל זה אמרה **איש זקן עלה** כוונה על משה שהיה זקן בן ק"ך **והוא** רצה לומר שמואל **עטה מעיל**:

פסוק טו

ויאמר כבר בארנו ששאול לא היה דעתו לשאול האוב עצמו, רק על ידי שקם והשתחוה התחיל שמואל לדבר אליו **ויאמר שאול צר לי מאד**, חשב ג' דברים, א. **שפלשתים נלחמים בו**, ב. **שה' סר מעליו** הוא רוח אלוה שהיה עליו כמ"ש ותצלח עליו רוח ה' רוח גבורה ואומץ הלב אשר חלף ממנו, שעל ידי כן חרד לבו ג. **ולא ענני עוד** שזה סימן רע לו (וחשב הסדר נביאים וחלומות שבוש לאמר שהקדים חלומות לנביאים שזה מורה על התרשלו מדרוש בה' (כנ"ל ו'), וכן לא הזכיר אורים כי בוש על הריגת עיר הכהנים כדברי חכמינו זכרונם לברכה (בפ"ק דברכות) ומצד זה **ואקראה לך** וכו':

פסוק טז

ולמה תשאלני הלא מן הג' דברים שאמרת היה לך לדעת התשובה, כי מ"ש וה' סר מעלי, התשובה היא, **וה' סר מעליך** ועל ידי כן **ויהי ערך** רצה לומר ניתן הויה וקיום אל המעורר אל מלכותך שהוא דוד, (כמ"ש למעלה ט"ז ותצלח רוח ה' על דוד ומעם שאול סר):

פסוק יז

ויעש (על הב') מ"ש ולא עניי עוד גם בנביאים וכו' התשובה היא, כי ה' יענה ויודיע הגזירה השמימיית משני טעמים, א. שאם עדיין יש תקנה בתשובה יודיעהו כדי שיתן על לבו לשוב ותתבטל הגזירה, וזה לא שייך פה שהובטח המלכות לדוד, והגם שאתה תיטיב מעשיך, אי אפשר שישנה את הטוב שהובטח לדוד, וזה שכתוב **ויעש ה' לו** (ר"ל לערך) **כאשר דבר בידי ויקרע** וכו' **ויתנה לרעך לדוד** וזאת אי אפשר להשתנות, (ט עם ב ') שיודיע את הגזירה כדי שידע מאיזה חטא נגזר עליו וגם זה אין צריך פה כי החטא ידוע לך, והוא

פסוק יח

כאשר לא שמעת בקול ה' וכו' **בעמלק, על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה**, ואם כן כבר ידעת הסבה שבעבורה נענשת, כמ"ש ויעש ה' כאשר דבר בידי, ואם כן לא היה שום צורך שיענה אותך:

פסוק יט

ויתן (על הג') מ"ש ופלשתים נלחמים בי, התשובה היא כי **יתן ה' גם את ישראל עמך ביד פלשתים**, באשר נשתתפו בחטא, כי חמל העם על מיטב הצאן והבקר והיה להם למחות ביד שאול אחר שהודיעם פקודת הנביא עד כאן דבר אליו לאמר למה תשאלני, התוכח על שהרגיז אותו להעלותו בחנם. עתה בא להודיע לו עקר שאלתו, א"ל דע כי נגזר העונש, ומחר הוא זמנו, בין עליך, כי **מחר אתה ובניך עמי** בין על ישראל, כי **גם את מחנה ישראל יתן ה'** (מחר) **ביד פלשתים**:

פסוק כ

ויפל א. מצד החרדה, שעל זה אמר **וירא מאד**, ב. מצד **שלא היה בו כח** וכו':

פסוק כא

הנה שמעה רצה לומר א. שמעתי במקום סכנה ויראת המלכות, **ואשמע את דבריך** להעלות נביא קדוש ה':

פסוק כב
ועתה ראוי שתשמע גם כן בקולי לאכול, ב. ראוי שתעשה זאת למען ויהי בך כח כי תלך בדרך:

פרק כט

פסוק א
ויקבצו אחר שהתקבצו ביום הראשון בשונם (כנ"ל כ"ח ד') התקבצו ביום הב' (אחר שב שאול מבעלת אוב) אפקה, שקרבו יותר אל מחנה שאול:

פסוק ב
וסרני פלשתים סרנים לא היו רק חמשה כמ"ש בכ"מ ותחתיהם היו שרי אלפים ושרי מאות, וזה שכתוב **שעברו למאות ולאלפים**, רצה לומר שאחריהם עברו מאות ואלפים עם שריהם, **ודוד ואנשיו עוברים באחרונה**, שלא לקחו למלחמה רק לשמור ראש המלך (כנ"ל כ"ח א' ב'):

פסוק ג
השאלות: מ"ש שהיה אתו זה ימים או שנים, אין לו הבנה, וגם הלא לא ישב בשדה פלשתים רק ארבעה חדשים כנ"ל (כ"ז ב')?:
ויאמרו שרי פלשתים מבואר שעקר התלונה היה שלא ילך כלל עמהם במלחמה ועל זה התרעמו השרים כולם, לא כן אם היה התלונה רק בעבור הכבוד שחלק לו להיות שומר ראש המלך היה ראוי שתצא התלונה מן הסרנים שהם הקרובים אל המלך לשמרו וזה נוגע לכבודם, לא מן כלל השרים, ולפי זה מה ששאלו השרים **מה העברים האלה** ידע אכיש שמתרעמים שלא יצאו עמהם כלל כי אין מאמינים בם **ויאמר אכיש** השיב להם שהוא סומך ובוטח עליהם משני טעמים א. **הלוא זה דוד עבד שאול** הוא עבד המורד באדוניו שודאי ינקום בו לעת מצוא ב. **אשר היה אתי זה ימים או זה שנים** (רצה לומר שישב בשדה פלשתים זה ימים, שהוא ימים וארבעה חדשים, או נוכל לחשב מן הפעם הראשון שברח לבדו אל אכיש שמעת ההיא מרד, והיה זה שנים) ומעת ההיא **לא מצאתי בו מאומה** ונוכל לסמוך עליו:

פסוק ד
(ד-ה) **השאלות**: מ"ש ובמה יתרצה וכו' הלוא זה דוד וכו', הוא כפל ענין, וגם הלא מה בכך שאמרו לו שהכה ברבבותיו והלא עתה הולך לעזרתם?:

ויקצפו עליו שרי פלשתים ויאמרו וכו' **השב את האיש** הם לא הקפידו רק על דוד לבדו לא על אנשיו (שכבר היו לוקחים עברים לצבא כנ"ל י"ד כ"א) ואמרו **ולא ירד** וכו', רצה לומר בין אם תקחהו אל המלחמה, אנו אומרים **ולא ירד עמנו במלחמה** כי לא ילחום את שאול, בין אם תקחהו לשמור ראש המלך, אנו אומרים **ולא יהיה לנו לשטן במלחמה** כי אין לסמוך עליו, וטענו על זה בממ"נ שאם ברח מפני אדוניו יען שגרשו אדוניו מצד שלא עבדו באמונה ולבו לשוב אל אדוניו, אם כן **במה יתרצה זה אל אדוניו הלוא בראשי האנשים ההם** הלא פה ימצא מקום להתרצות אל אדוניו:

פסוק ה

הלוא וכו' רצה לומר ואם ברח ומרד מפני שרצה להתנשא ולמלוך תחתיו, הלא גם באופן זה ימצא פה מקום להשיג חפצו, **כי הלא זה דוד אשר יענו לו במחולות שהכה ברבבותיו**, ובודאי ילחם אתנו בעת המלחמה כדי שיענו לו השיר הזה גם עתה, ועל זה אמר **אשר יענו לו**:

פסוק ו

ויקרא אכיש, הנה אכיש לא רצה לגלות לו ששריו חושדים אותו שאינו נאמן בעיניהם בל יתעצב, ורצה לאמר לו שעקר הקפידה הוא מפני הקנאה והכבוד על ששמהו שומר לראשו, ולפי זה הקפידא יוצאת מן הסרנים (שלהם נוגע הדבר) לא מן השרים, ואין מקפידים רק על הליכתו עם אכיש רצה לומר היותו שומר לראשו, לא על הליכתו במלחמה, ולכן אחר שאינו רוצה להשפיל כבוד דוד שילך במלחמה כאחד העם, מיעצו שהוא ישוב לביתו ואנשיו ילכו עם יתר אנשי החיל, וזה שכתוב **חי ה' כי ישר אתה**, ועל כן **טוב בעיני צאתך ובואך אתי** דוקא להיות שומר לראשי רק **בעיני הסרנים לא טוב אתה** שהם מקפידים על זה שהוא נגד כבודם:

פסוק ז

ועתה שוב רצה לומר אנשיך ילכו עם אנשי, ואתה שוב, **ולא תעשה רע בעיני סרני פלשתים** איני רוצה שיתגרו בך:

פסוק ח

ויאמר דוד, דוד הבין האמת, שהקפידא הוא מפני החשד שחושדים אותו, לא מפני הקנאה והכבוד, רק שאין רוצים שילך למלחמה כלל, והוא שמח על זה בלבו, אבל רצה שגם אנשיו ישובו ולא ילחמו עם אחיהם והשיב בערמה שהגם שהסרנים מקפידים שלא יהיה שומר ראש המלך, בכל זה מדוע לא ילך למלחמה כמו אנשיו, שהלא זה לא ימנע ממנו רק אם יש איזה חשד עליו, וזה שכתוב **כי מה עשיתי** וכו' **כי לא אבוא ונלחמתי**

באויבי אדוני המלך רצה לומר גם אם לא אצא אתך להיות שומר ראשך מדוע לא אצא במלחמה כאחד העם:

פסוק ט

ויען אכיש עתה הוכרח אכיש להגיד לו האמת, כי המניעה היא מכלל השרים, לא מן הסרנים, והקפידא היא על שלא יצא למלחמה כלל, ובזה הוכרח לומר לו עתה (כדי שלא לבייש אותו ביחוד נגד כלל אנשיו) שכולם ישובו, וזה היה באמת חפץ דוד, וזה שכתוב **ידעתי כי טוב אתה בעיני כמלאך האלהים**, רצה לומר יציאתך למלחמה נדמה לי כמלאך הולך בראש המחנה לדכא אויביהם תחת רגלם **אך שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו למלחמה**, מה אעשה שהשרים מקפידים על זה וחושדים אותך:

פסוק י

ועתה השכם בבקר ועבדי אדוניך, ולפי זה תשובו כולכם, ולכן אמר שישכם בבקר, כי חרפה להם שילכו מן המחנה לכן ילכו בבקר טרם יכיר איש את רעהו (לא כן תחלה שרצה שישוב רק דוד שעל איש יחידי אין איש שם על לב) ופי' דבריו **והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו** רצה לומר היציאה תהיה בבקר וההליכה תהיה בעת האורה בכי טוב:

פרק ל

פסוק א

אל נגב כולל נגב הכרתי ונגב צקלג (כמ"ש בפסוק י"ד) **ויכו את צקלג** יען שדוד הכה בהם תמיד (כנ"ל כ"ז) ולכן שרפוה וההכאה היא על כבישת העיר והריסתה:

פסוק ב

וישבו וכו' והיה בהשגחת ה' **שלא המיתו איש**, וגוף הדבר היה בהשגחה שיהיה דוד מחוייב ללחום על הצלת נפשות ביתו ויפטר מלכת לעזור לישראל נגד הפלשתים:

פסוק ה

ושתי, אחר שספר שבכו תחלה, יספר איך דוד בבטחונו התעוררה בו רוח גבורה, ואומר הגם כי שתי נשיו נשבו, ויותר מזה כי:

פסוק ו

ותצר לו מאד כי אמרו העם לסקלו על שלא הניח קצת מהם לשמור העיר, בכ"ז התחזק בה' אשר משחו:

פסוק ח
ארדוף רצה לומר אני ארדוף בכל אופן ושאלתי הוא **האשיגנו** והשיב **רדוף כי תשיג** ולא תהיה פעולה בטלה **וגם תציל** ואתה מחויב לרדוף:

פסוק ט
(ט-י) **השאלות**: מ"ש והנותרים עמדו ויעמדו מאתים איש, הוא כפל מבואר וגם הסדר משובש, וכן היה צ"ל ויבואו עד נחל הבשור ויעמדו מאתים וכו', וירדוף דוד וארבע מאות איש:
והנותרים עמדו, מבואר (בדה"א י"ב) כי באו אל צקלג עוד גבורים רבים מבנימין ומנשה אל דוד בין בהיותו עצור מפני שאול (שם א') בין בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה ולא עזרום (שם י"ט) בענין שהיו אנשיו אז יותר משש מאות שהיה אתו מכבר ואלה עמדו בצקלג ולא יצאו לרדוף כי לא שבו נשיהם ובניהם שלא היו שם, ועל זה אמר **והנותרים עמדו** רצה לומר היותר על שש מאות שנותרו ולא היו לבז מן הגדוד עמדו בצקלג:

פסוק י
וירדוף אמנם מן נחל הבשור והלאה לא רדפו רק ארבע מאות כי שם עמדו מאתים אשר פגרו ונלאו מרדוף עוד, ומ"ש **ויעמדו** היינו שלא שבו לביתם רק עמדו שם בפקודת דוד לשמור הכלים שהונחו שם להקל הטורח:

פסוק יא
ויתנו וכו' **וישקהו מים** ידוע שמי שאחזו בולמוס אין לתת לו מים הרבה בפעם אחת פן יצבה בטנו רק וישקוהו מעט מעט כפי הרפואה:

פסוק יב
ויתנו לו פלח דבלה כמ"ש מי שאחזו בולמוס מאכילים אותו מיני מתיקה עד שתשוב רוחו:

פסוק יג
למי הם ב' שאלות, א. **למי אתה** שייך, ב. **אי מזה** מקום אתה, והשיב נגד שאלה ב' **מצרי אנכי**, ונגד שאלה א', **עבד לאיש עמלקי** ואיני בורח רק **ויעזבני אדוני**, ולא שעזבני מפני איזה חטא רק מפני **כי חליתי**:

פסוק טו
אם תמיתני יען לא ידע אם הם מבעלי ברית עמלק או מאויביהם על צד הב' אמר **אם תמיתני** ועל צד הא' אמר **אם תסגירני ביד אדוני**:

פסוק טז

והנם נטושים רצה לומר שלא עלה על לבם להשמר עוד, והיה לו על זה שני סימנים, א. **שהיו נטושים** לא כגדוד בעת שעדיין מורא האויב עליהם שעומדים ביחד ומעמידים שומרים סביב, ב. **שאוכלים וחוגגים** כגדוד ששב בטח מן המלחמה ואין פחד האויב עליו:

פסוק יז

ויכם לא התחיל להכות בהם באותו יום (כי היו מתי מספר לנגד המון רב) רק המתין עד יום מחרת וזה שכתוב **למחרתם**, והתחיל להכות בהם **בנשף** שהוא טרם האיר היום, ועל ידי זה החריד המחנה והיה יכול להכותם אחר כך **עד בערב** ועל ידי כן **לא נמלט מהם רק ארבע מאות** שנמלטו מפני שהיה להם שני מעלות, א. **נער** שהיו נערים קלי המרוץ ורב כח, ב. **אשר רכבו על הגמלים** ועל ידי כן **וינוסו**, אבל זקנים הרוכבים ונערים רגלים לא נמלטו:

פסוק יח

ויצל, ספר בכלל שהציל את הכל רצה לומר האנשים והטף, וביחוד **שתי נשי דוד הציל** הוא בעצמו בידיו, לכן כפל השם שנית **הציל דוד** רצה לומר בעצמו, כי יתר העם הציל באמצעות אנשיו:

פסוק יט

ולא נעדר, א. הגופים מן הקטן וכו', ב. הרכוש ועל זה אמר **ומשלל**, והנה בהרכוש היה שני מינים, א. מה שעדיין לא חלקוהו האויבים ביניהם איש לו, וזה נקרא שלל, שהוא מה שנשאר במלחמה טרם יתחלק או יתבוזז מאנשי הצבא, ב. מה שבזזו האויבים איש לו, שעל זה אמר **וכל אשר לקחו להם** כל זה **השיב דוד**:

פסוק כ

ויקח דוד מספר שלא נהגו בו, כמי שמציל את שלו מיד בוזז, שכל אחד לוקח בחזרה את שלו, (כי באמת כבר היה אחר יאוש והמציל מן הגייס במקום שלא היה אפשר להציל והיה יאוש בעלים הרי הוא שלו) ואחר שכולם התיאשו מקנינם, היה זה אצלם כאילו שללו שלל שלא היה שלהם מעולם שכל השלל מיוחס אל המלך, ולכן **לקח דוד את כל הצאן והבקר** (והיינו מה שמצאו אצלם משלל נגב הכרתי ויהודה שזה שייך אל המלך) **נהגו** אותו **לפני המקנה ההוא** רצה לומר לפני המקנה הנ"ל בכתוב הקודם שהשיבו מה שלקחו מצקלג (שעל זה ירמוז במלת ההוא) **ויאמרו** על כולם **זה שלל דוד**, הודיעו

כי התיאשו ממקנה קנינם וכבר יצא מרשותם, והוא עתה של דוד המציל, שיעשה בו כחפצו, וזה עשו לכבוד דוד שיחלק בין אנשי המלחמה כמלך המחלק שלל למחנהו:

פסוק כא

ויגש דוד את העם, רצה לומר שנגש אליהם באהבה (ועל זה אמר מלת את שמורה שקרב אותם אליו דרך חבה) להראות כי אין בלבו עליהם על שלא הלכו עמו, **וישאל להם לשלום**, יען נחלשו בדרך שאל על שלום גופם ובריאותם:

פסוק כב

ויען כל איש רע אחרי ראו כי אין בדעתו להענישם, השיבו הלא מהראוי הוא כי **יען אשר לא הלכו עמי** נעניש אותם **ולא נתן להם** (לא לבד מן הבז הכללי) כי גם **מן השלל אשר הצלנו** שהוא שלל צקלג, הגם שהיה תחלה קנין כספם, לא ניתן להם ממנו **רק איש את אשתו ואת בניו** (שזה לא קנו השבאים שאין קנין לעכו"ם בישראל) אבל מן הרכוש לא ניתן להם מאומה כי לעצמנו הצלנו כדין המציל מן הגייס (וקראם **איש רע ובליעל**, שמצד שהעיזו לדבר נגד דוד היה פורקי עול עשרה, ומצד שרעה עינם באחיהם היו רעים):

פסוק כג

ויאמר להם דוד לא תעשו כן אחי, השיב להם בחכמה וביושר ובענות צדק, אמר להם דעו כי מה שאמרתם היה נכון אם היה ההצלה בכח ידינו, ואם ידינו עשו לנו את החיל, אבל **לא כן אחי** אנחנו לא עשינו מאומה, רק ה' הוא הלוחם והמנצח והמציל והנותן לנו, וזה משלשה צדדים, א. בתחלה, **אשר נתן ה' לנו** כי הקנין ממנו נתן לנו, ב. באמצע **וישמור אתנו** בל יכלהו השולל, ג. בסוף, **ויתן את הגדוד הבא עלינו בידינו** ואחר שהכל נעשה על ידי ה' ואנחנו לא בחיל ולא בכח, כי אם בזכות וצדקה זכינו אל שלחם ה' בעדנו ויתן לנו את השלל, אם כן הסברה נותנת בהפך, כי אלה שישבו על הכלים ולא רדפו אחר האויב, מגודל בטחונם בישועת ה' שיציל את שלהם בלא שום רדיפה הלא זכותם גדול יותר מאלה שרדפו ולא בטחו באופן זה, ובודאי אחר שהיושבים על הכלים לא לבד שלא התיאשו כדבריכם כי בטחו בה', כי נהפוך הוא שבזכותם כי רב עשה ה' לנו כל זאת, אם כן:

פסוק כד

ומי ישמע לכם לדבר הזה שהוא הפך האמת והפך הצדק שהלא לפי דבריכם שמי שגרם הנצחון יקח את הכל, ראוי בהפך שהיושבים על הכלים יקחו את הכל כי הם בזכותם גרמו הנצחון, ובהפך אני מורה, כי **כחלק ההולך למלחמה וכחלק היושבים על הכלים**

רצה לומר שההולך למלחמה, הגם שכפי הסברה הם זכותם מעט בכל זה יקחו חלק בשוה עם היושב על הכלים שזכותם רב מאד והם עקר הגורמים את הנצוח, עד שמה שתקחו אתם חלק שוה הוא הרבותא והחידוש:

פסוק כה

ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחק ומשפט בישראל רצה לומר כי הנימוס שחוקקים בין העמים אשר אין לו טעם נקרא חק, והדבר שי"ל טעם שכלי נקרא משפט, והנה תקנה זאת שהיושב על הכלים יקח חלק בשוה עם ההולך למלחמה, הוא לפי שטחיותו חק לא משפט, אחר שהוא נעדר הטעם, אולם דוד שבאר טעמו של זה החוק, שיסודו בנוי על מה שמלחמת ישראל ונצחונם אינו על ידי כחם וגבורתם רק על ידי זכותם בהשגחת ה' הלוחם בעדם, עד שכפי זה אין הבדל בין הלוחם ובין היושב על הכלים ומתפלל, הוא שם זה **למשפט** גם כן **בישראל**, שאצל ישראל הוא משפט שכלי לא חק לבד וחכמינו זכרונם לברכה אמרו בבראשית רבה א"ר יודן והלאה אין כתיב כאן אלא ומעלה שלמד דבר זה מאברהם אבינו שנאמר בלעדי רק אשר אכלו הנערים וכו'. רצה לומר כי יש גדר בין **והלאה** ובין **ומעלה** הנאמר על הזמן, שכל מקום שאומר ומעלה חושב הזמן הקודם עם הזמן המתאחר בבחינת המספר, כמו ואם מבן חמש שנים ומעלה ואם מבן ששים ומעלה, שכל שנה שאחר ששים הוא למעלה במספר נגד המספר שקודם ששים, מה שאין כן כשאומר והלאה לא ידבר בבחינת צירוף המספר הקודם וכפי זה לא היה ראוי שיאמר פה ומעלה רק והלאה, ובזה דרשו שהביט גם כן בבחינת הזמן העבר שכבר היה חק זה לאברהם שהחליט כי חלק האנשים אשר הלכו אתו (שהוא ההולך למלחמה) וחלק ענר אשכל וממרא שהם ישבו על הכלים הם יקחו חלקם בשוה. ובאר גם כן הטעם הזה במ"ש הרימותי ידי אל ה', רצה לומר ידי הנוצחות הרימותי אל ה' כי הוא הלוחם והוא המנצח, ולכן אם מחוט ועד שרוך נעל וכו' כי שלך הוא ולא זכיתי בו בכח ידי. ומטעם זה יסד כי ענר אשכל וממרא יחלקו עם הנערים:

פסוק כו

וישלח מהשלל אחר שבזזו בנגב יהודה ונגב כלב רצה להחזיר הגזלה, ואגב שלח ברכה לכל המקומות לזכרון הנס:

פרק לא

פסוק א
ופלשתים שב לענין של מעלה, וספר שישראל נשתה גבורתם שלא לחמו כלל רק תיכף נסו ועל ידי זה ויפלו חללים כי תחלת מפלה ניסה:

פסוק ב
וידבקו כי שאול לחם ברב כח ולכן לא כתב וישיגו:

פסוק ג
ותכבד אחר שמתו בניו כבדה המלחמה עליו לבדו ונוסף לזה מצאוהו מורי קשת המורים מרחוק וגם שגם הוחלה על ידי החצים, ופי' **המורים אנשים**, כמו אנשים המורים או אנשים מומחים בקשת כמו אנשי קשת:

פסוק ד
פן יבואו רצה לומר שהם ידקרוני וגם יתעללו בי וכוונתו שאם יתעללו בי ולא ימיתוני אפשר לומר שחיי צער טובים ממות, וכן אם ידקרוני וימיתוני טוב שלא אפגע בעצמי, אבל אחר שבודאי ימיתוני וגם קודם לכן יתעללו בי גם כן, טוב שאמות בלא צער וקלון, **ויפל עליה** הנה יתבאר לקמן שלא מת על ידי נפילה רק שנעשה גוסס, ועל זה אמר כי מת שאול שהוא שהוכה מכת מות ובכ"ז עדיין היה נפשו בו והנער העמלקי גמר מיתתו:

פסוק ז
כי נסו רצה לומר ואין עוד תקוה לא על גבורת העם כי נסו, ולא על המלך שיקבצם שנית כי מתו שאול ובניו:

פסוק ט
לבשר את עצביהם, להודות לעבודה זרה שלהם:

פסוק י
בית עשתרות בית עבודה זרה העשויה כדמות עשתרות צאן, כי (בד"ה א' י') אמר וישימו את כליו בית אלהיהם, ושם אמר ואת גלגלתו תקעו בית דגון, באופן שנגד מ"ש לבשר בית עציבהם שמו שם את כליו ואת ראשו, ורצו להזכיר על שנכרת ראש דגון בסבת ארון אלהי ישראל והנה עתה ראש מלכם הנכרת נמצא בבית דגון, ונגד מ"ש ולבשר את העם תקעו וצלבו גוייתו בחומת בית שן:

פסוק יב

וישרפו אותם פי' המפרשים ששרפו עליהם כדרך ששורפין על המלכים, או שחנטום בבשמים חדים השורפים הבשר בחריפותם:

פסוק יג

תחת האשל שם הסוג לאילנות, ובדה"א אומר תחת האלה שהאשל הזה היה אילן אלה: